

ARBEIDS- OG INKLUDERINGSDEPARTEMENTET

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 2007

Foreløpig hovedrapport

fra

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene

Oslo, 26. februar 2007

Forord

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene legger her fram en foreløpig rapport, foran inntektsoppgjørene i 2007. Rapporten i endelige utgave vil foreligge i løpet av mars.

Rapporten gir oversikt over hovedtrekkene i utviklingen i lønninger og inntekter, priser og konkurransevne mv. Det gis også anslag for prisutviklingen i inneværende år.

Rapporten bygger delvis på foreløpige anslag for 2006. Deler av rapporten vil derfor bli oppdatert i løpet av mars. Dette gjelder særlig tall for lønnsutviklingen, for forholdet mellom kvinners og menns lønn, lønn etter utdanning og lederlønn. Etter oppdateringen i mars vil rapporten bli trykket i NOU-serien.

Utvalget vil som vanlig også komme med en rapport etter inntektsoppgjørene i juni som vil redegjøre for resultater av lønnsoppgjørene i 2007, og gi oppdaterte tall for utviklingen i lønns- og inntektsfordelingen. Dette materialet offentliggjøres som en nettversjon i juni, og blir trykket i NOU-serien i mars til neste år.

Beregningsutvalget ble ved kronprinsregentens resolusjon av 5. desember 2003 gjenoppnevnt for en ny periode inntil 30. september 2007 med følgende mandat:

”Utvalget skal i tilknytning til inntektsoppgjørene legge fram det best mulige tallmessige bakgrunnsmateriale og presentere det i en slik form at uenighet partene i mellom om økonomiske forhold så vidt mulig kan unngås. Utvalget skal, når departementet ber om det, kunne klargjøre det tallmessige grunnlagsmateriale for spesielle inntektspolitiske spørsmål.

Utvalget skal legge fram oppsummeringsrapporter etter inntektsoppgjør.

Utvalgets utredninger avgis til Arbeids- og inkluderingsdepartementet.”

I tillegg til utvalgets medlemmer og sekretariatet har følgende deltatt i arbeidet med rapporten: Stein Gjerding, Arbeidsgiverforeningen NAVO, Anders Kleppe, Akademikerne, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Ivar Jørgensen og Sverre Molandsveen, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Rolf Stangeland, Unio, Eirik Solberg, KS, Ørnulf Kastet, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Grete Jarnæs og Anne Katrine Eide, Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Arnulf Leirpoll, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Line Asker, Finansdepartementet, Roger Bjørnstad, Kristian Gimming og Ayfer Storrud, Statistisk sentralbyrå.

Oslo, 26. februar 2007

Øystein Olsen
leder
Statistisk sentralbyrå

Nina Bjerkedal Finansdepartementet	Ann Lisbet Brathaug Statistisk sentralbyrå	Ellen Horneland Landsorganisasjonen i Norge
Lars Haartveit Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon	Solveig Lie Arbeids- og inkluderingsdepartementet	Olav Magnussen Næringslivets Hovedorganisasjon
Synnøve Nymo Arbeidsgiverforeningen NAVO	Erik Orskaug Unio	Stein Reegård Landsorganisasjonen i Norge
Jørn Skille Fornyings- og administrasjonsdepartementet	Tove Storrødvann Akademikerne	Bjørn Tore Stølen Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund
Per Kristian Sundnes KS	Yngvar Tveit Finansdepartementet	

Tormod Belgum, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, sekretariatsleder
Torbjørn Eika, Statistisk sentralbyrå
Andreas Follestad, Finansdepartementet
Knut Håkon Grini, Statistisk sentralbyrå
Frank Emil Jøssund, Finansdepartementet
Reidun Grue Nerheim, Finansdepartementet
Ragnhild Nersten, Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Innhold	Side
Forord	2
KAP 1 Lønnsutviklingen i senere år	6
1.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere.....	6
1.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder.....	14
1.2.1 Lønnsutviklingen for industriarbeidere i LO/NHO-området.....	14
1.2.2 Lønnsutviklingen for andre arbeidergrupper i NHO-området.....	17
1.2.3 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.....	19
1.2.4 Lønnsutviklingen samlet for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter (både heltid og deltid).....	20
1.2.5 Lønnsutviklingen i andre områder i privat næringsvirksomhet.....	21
1.2.6 Lønnsutviklingen i offentlig sektor.....	22
1.2.7 Lønnsutviklingen i NAVO-området.....	24
1.3 Lønnsoverhenget og avtalte tillegg for 2007.....	25
 KAP 2 Konsumprisutviklingen i Norge	 29
2.1 Prisutviklingen i senere år	29
2.2 Anslag på konsumprisutviklingen i 2007.....	36
 KAP 3 Utviklingen i norsk industris konkurransevne	 41
3.1 Indikatorer for industriens kostnadsutvikling.....	42
3.1.1 Lønnskostnadsvekst.....	43
3.1.2 Andre kostnader	50
3.2 Produktivitetsutviklingen.....	52
3.3 Indikatorer for utviklingen i lønnsomheten.....	54
3.4 Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i Norge og i andre land.....	56
3.5 Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene.....	64
 KAP 4 Makroøkonomisk utvikling	 66
4.1 Internasjonal økonomi.....	66
4.2 Norsk økonomi.....	70
 KAP 5 Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene	 79
5.1 Disponibel realinntekt i husholdningssektoren.....	79
5.2 Vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger.....	84
5.3 Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 2003 til 2006.....	88
 KAP 6 Den samlede inntektsutviklingen	 91
6.1 Disponibel inntekt for Norge.....	91
6.2 Faktorinntekt, lønn og driftsresultat	94
6.3 Endringer i funksjonell inntektsfordeling	95

Vedlegg

Vedlegg 1 Lønnsoppjørene i 2006.....	101
Vedlegg 2 Definisjoner av en del lønnsbegreper med mer.....	115
Vedlegg 3 Kursutviklingen for norske kroner.....	122
Vedlegg 4 Tabellvedlegg.....	125

Kapittel 1

Lønnsutviklingen i senere år

- Den gjennomsnittlige årslønnsveksten fra 2005 til 2006 for alle grupper under ett er anslått til 4,1 prosent mot 3,3 prosent året før.
- **Årslønnsveksten** fra 2005 til 2006 i NHO-bedrifter kan anslås til vel 3½ prosent for industriarbeidere og 4¾ prosent for industrifunksjonærer. Gjennomsnittlig lønnsvekst i dette området var på 4⅓ prosent. Årslønnsveksten i HSH-bedrifter i varehandelen er anslått til 4,2 prosent. I finanstjenester, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring, er lønnsveksten anslått til 5,6 prosent. Høye bonusutbetalinger trakk opp lønnsveksten for denne gruppen også i fjor. For ansatte i staten og i kommunene kan lønnsveksten foreløpig anslås til henholdsvis 4½ prosent og 4 prosent. Anslag på årslønnsveksten i helseforetakene og i øvrige bedrifter i NAVO-området kommer utvalget tilbake til i mars.
- Utvalget anslår **overhendet** til 2007 til 1¾ prosent for alle grupper under ett. Dette er klart høyere enn overhendet de tre foregående år som i gjennomsnitt var på 1,2 prosent. For industriarbeidere er overhendet anslått til 1¼ prosent og for industrifunksjonærer til 2 prosent. Overhendet for ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er anslått til 1,2 prosent, mens det for ansatte i finanstjenester er anslått til 1,4 prosent. For ansatte i staten og kommunene er overhendet foreløpig anslått til henholdsvis 2¾ prosent og 1½ prosent.
- I noen tariffområder er det allerede **avtalt tillegg for 2007** som samlet sett bidrar til årslønnsveksten fra 2006 til 2007 med om lag ¼ prosentpoeng. I KS-området bidrar allerede avtalte tillegg i 2007 med 1⅓ prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2006 til 2007, mens slike tillegg bidrar med 1¼ prosentpoeng i helseforetakene.

1.1. Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere

Beregningsutvalget legger i dette kapitlet fram statistikk og beregninger som gir et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 2005 til 2006. Det gis dessuten anslag på lønnsoverhendet til 2007 for ulike grupper. I kapitlet gis det også en oversikt over lønnstilleggene i 2006 for ulike grupper. En mer detaljert oversikt over resultatene av lønnsoppgjørene i 2006 gis i vedlegg 1.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Beregningsutvalget presenterer i tabell 1.1 tall for gjennomsnittlig årslønnsvekst det siste tiåret for noen store forhandlingsområder. For noen grupper er beregningene for heltidsansatte, dvs. arbeidstakere som har utført et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid, mens det for andre er gjennomsnittlig lønnsvekst per årsverk. Det siste begrepet omfatter både heltids- og deltidsansatte, der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Tabellen bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om reguleringstidspunkter i de enkelte år. Lønnsbegreper og grunnlaget for beregningene av lønnsvekst og lønnsnivå omtales i boks 1.1. En mer detaljert omtale gis i vedlegg 2.

Boks 1.1 Lønnsbegreper og grunnlaget for beregning av årslønnsvekst

Beregningene som utvalget legger fram, bygger på Statistisk sentralbyrås strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Videre bygger beregningene i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i tidligere rapporter. SSBs lønnsstatistikk er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

I privat sektor bygger SSBs lønnsstatistikk på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i alle næringshovedområder¹ med unntak av primærnæringene. Utvalgene varierer i størrelse fra om lag 40 til 80 prosent med i gjennomsnitt om lag 67 prosent av alle ansatte i næringshovedområdet, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav om forhandlingsstatistikk. For NHO-bedrifter er utvalget om lag 70 prosent.

Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid. For ansatte i privat sektor innhentes data på skjema eller via elektroniske media fra foretakene som omfattes av det årlige utvalget.

I offentlig sektor bygger lønnsstatistikken for ansatte i staten på opplysninger fra Statens Sentrale Tjenestemannsregister (SST) hos Fornyings- og administrasjonsdepartementet, mens den for ansatte i kommunal- og fylkeskommunal virksomhet bygger på opplysninger fra Personal administrativt informasjonssystem (PAI) hos KS. Både for ansatte i staten, i kommunal- og fylkeskommunal virksomhet og i helseforetakene er det totaltelling. SSB står for innhenting av lønnsopplysningene for statsansatte og for ansatte i de statlige helseforetakene. SSB offentliggjør offisiell lønnsstatistikk for ansatte både i staten, de statlige helseforetakene, kommunene og for undervisningssektoren.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Månedsfortjenesten består av fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoret tillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. I lønnskomponentene inngår lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f.eks. skifttillegg og ulempetillegg. Som nevnt inngår bonus i årslønnsbegrepet. Derimot inngår ikke fordel ved opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs.

For gruppene/tariffområdene i tabell 1.1 beregnes fra og med 2003 årslønn for alle grupper ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f. eks. i oktober. En kan dermed anslå økningen i månedsfortjenesten siden oktober året før. Økningen i månedsfortjenesten over denne perioden deles i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-månedersperioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Deretter kan en beregne et gjennomsnittlig årslønnsnivå for det aktuelle året.

¹ Ifølge Standard for næringsgrupper 1994 (C 182).

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøkning i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøkning i den samme perioden. Tillegg ved lokale forhandlinger i privat sektor og for stillinger med bare lokal lønnsdannelse i kommunene regnes som lønnsglidning. I noen tariffområder er forhandlingsmodellen slik at også de lokale forhandlingene er en del av den avtalte lønnsøkningen. I offentlig sektor er tillegg ved lokale forhandlinger normalt en del av rammen som fastsettes sentralt. Denne rammen er likevel ofte en nedre ramme. I staten f. eks. kan etatene/virksomhetene skyte til midler fra driftsbudsjettet. I tillegg kan partene lokalt føre forhandlinger på særlig grunnlag.

I beregningene forutsettes det at det ikke skjer noen glidning fra tellingstidspunktet og ut året. Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB viser en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som ikke har vært fanget opp av beregningsoppleggene. Dette har forholdsvis liten betydning for gjennomsnittlig årslønn og årslønnsvekst, men kan i noen større grad påvirke størrelsen på overhenget til neste år.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst i tabell 1.1 er for noen grupper utført for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som avtalt full arbeidstid per uke på tellingstidspunktet for den aktuelle statistikken. Et fullt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet "beregnet årsverk" omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter, med utgangspunkt i registrert arbeidstid på tellingstidspunktet. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sykefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

I beregningene av årslønn for *heltidsansatte* i privat sektor etter næringshovedområde inngår som hovedregel de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med definisjonen av heltid i offisiell lønnsstatistikk. Det skilles ikke mellom arbeid på skift/turnus og på dagtid. I forbindelse med utarbeidning av tariffstatistikk kan SSB sette andre grenser. For ansatte i staten og kommunene inkl. undervisningssektoren er heltid definert som dellønnsprosent/stillingsandel på 100 prosent. For de statlige eide helseforetakene har en også mulighet for å sette grenser mellom heltid og deltid som i privat sektor.

Deltidsansatte er alle som har avtalt arbeidstid lavere enn 33 timer i uken eller dellønnsprosent/stillingsandel lavere enn 100 prosent. For å kunne sammenlikne lønn mellom heltids- og deltidsansatte omregnes lønnen til de deltidsansatte til hva den ville vært hvis de jobbet heltid. Lønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med lønnen for de heltidsansatte slik at man kan beregne gjennomsnittlig lønn for alle ansatte.

Det bør utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved vurdering av utviklingen i ett enkelt år. Videre kan variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper bl.a. ha sammenheng med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken, endringer i stillingsstruktur m.m.

Av tabell 1.1 framgår lønnsutviklingen i noen store forhandlingsområder det siste tiåret. Lønnsveksten var høy både i 1998 og 2002. I 1998 varierte lønnsveksten mellom 5½ og knapt 7 prosent, mens veksten i 2002 varierte mellom 5 og vel 8 prosent. Ellers i årene 1997-2004 har lønnsutviklingen for områdene i tabellen stort sett variert mellom 3 og vel 5 prosent. Unntaket er undervisningspersonell i kommunesektoren i årene fra 2000 til 2002 og

helseforetakene i 2003. Den forholdsvis sterke lønnsveksten for undervisningspersonell i kommunesektoren fra 2000 til 2002 skyldes spesielle tillegg. I 2005 varierte lønnsveksten mellom 3 og vel 4 prosent med unntak av i finanstjenester hvor høye bonusutbetalinger trakk opp lønnsveksten.

Årslønnsveksten fra 2005 til 2006 i NHO-bedrifter kan anslås til vel 3½ prosent for industriarbeidere og 4¾ prosent for industrifunksjonærer. Gjennomsnittlig lønnsvekst i dette området var 4⅓ prosent. Årslønnsveksten for HSH-bedrifter i varehandelen er anslått til 4,2 prosent. I finanstjenester, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring, er lønnsveksten anslått til 5,6 prosent. Høye bonusutbetalinger trakk opp lønnsveksten for denne gruppen også i fjor. For ansatte i staten og i kommunene kan lønnsveksten foreløpig anslås til henholdsvis 4½ prosent og 4 prosent. Anslag på årslønnsveksten i helseforetakene og i øvrige bedrifter i NAVO-området kommer utvalget tilbake til i mars.

Tabell 1.1 Årslønnsvekst fra året før i prosent for noen store forhandlingsområder. Per årsverk

	NHO-bedrifter i industrien					Kommuneansatte			NAVO-bedrifter	
	Industri i alt	Industri-arbeidere	Industri-funksjonærer ¹	HSH-bedrifter i varehandel ²	Finanstjenester ³	Statsansatte	Kommuneansatte i alt ⁵	Undervisningspersonell ⁴	Helseforetakene	Øvrige bedrifter
1997	4,1	3,7	4,7	4,1	-	4,3	3,9	4,0	-	-
1998	6,1	5,6	6,8	6,1	-	6,4	5,9	5,8	-	-
1999	4,7	4,7	4,7	4,9	5,1	4,7	5,0	4,5	-	-
2000	4,6	4,5	4,7	4,5	5,3	4,6	4,0	6,0	-	-
2001	5,1	4,9	5,3	4,8	4,7	4,2	3,5	7,8	-	-
2002	5,6	5,0	6,1	5,0	6,2	5,9	6,0	8,2	5,3	5,5
2003	4,0	3,5	4,6	4,4	4,5	4,3	4,4	5,4	7,0 ⁶	3,8
2004	3,8	3,6	3,8	3,5	4,0	3,7	3,8 ⁸	3,2 ⁷	3,0 ⁹	3,4
2005	4,0	3,4	4,3	3,9	7,7 ¹⁰	3,4	3,4	3,0 ⁷	3,3 ⁹	3,6
2006	4 ¹ / ₃	3 ¹ / ₂	4 ¹ / ₄	4,2	5,6 ¹⁰	4 ¹ / ₂	4	-	-	-
1996-2001	27,1	25,7	29,1	26,8	-	26,6	24,4	31,4	-	-
Gj. sn. per år	4,9	4,7	5,2	4,9	-	4,8	4,5	5,6	-	-
2001-2006	23,7	20,5	25,9	22,8	31,3	23,8	23,5	-	-	-
Gj. sn. per år	4,3	3,8	4,7	4,2	5,6	4,4	4,3	-	-	-
Lønn 2005, per årsverk	368 200	306 600	454 500	-	-	350 600	316 700	368 000	-	330 000
Lønn 2005, heltidsansatte	-	-	-	318 300	431 800	-	-	-	366 800	-
Antall årsverk	173 000	97 000	76 000	68 000	28 000 ¹¹	119 000	316 000	83 000	85 000	48 000

¹ For industrifunksjonærer er lønnsveksttallene for heltidsansatte i perioden 1996-2001 og per årsverk i årene etterpå.

² Lønnsveksttallene er for heltidsansatte.

³ Forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring. Lønnsveksttallene er for heltidsansatte.

⁴ Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid (skolepakke I) trakk opp lønnsveksten med 1,4 prosentpoeng i 2000 og 1,8 prosent i 2001. I hovedtariffoppgjøret i 2000 ble det avtalt at de 2 ekstra feriedagene både i 2001 og 2002 tas ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dette utgjør ett lønnstrinn eller vel 1/2 prosentpoeng som bidrag til lønnsveksten i 2001. Skolepakke II trakk opp lønnsveksten med om lag 3 prosentpoeng i 2002 og om lag 1 1/4 prosentpoeng i 2003.

⁵ Omfatter ansatte i kommunene, fylkeskommunene og andre virksomheter som er medlemmer i KS, herunder bedriftsmedlemmer.

⁶ Legene trakk opp lønnsveksten med 2 prosentpoeng.

⁷ Omfatter undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (ekskl. Oslo kommune).

⁸ Omfatter også stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse og undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse.

⁹ Heltidsansatte.

¹⁰ Høye bonusutbetalinger trakk opp lønnsveksten både i 2005 og 2006.

¹¹ Heltidsansatte

Brudd: I HSH-bedrifter i varehandel omfatter tallet for 1999 ansatte i identiske bedrifter, dvs. bedrifter som er med i statistikken både i 1998 og 1999. Under finanstjenester er forsikring også inkludert fra og med 2003, mens området tidligere bare omfattet forretnings- og sparebanker. Under kommuneansatte er ikke Oslo med i perioden 1996-2002. Skoleverket ble en del av det kommunale tariffområdet fra 1.5.2004 og er inkludert i veksttallet fra og med 2004. Veksttallet for undervisningspersonell i kommunesektoren for 2004 og 2005 er ikke sammenliknbart med tallene for tidligere år. Under statsansatte er tallene eksklusiv BA-selskapene Posten Norge og NSB fra og med 1999. Posten og NSB er omdannet til aksjeselskaper og er nå med i øvrige bedrifter i NAVO.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Boks 1.2 Strukturendringer

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f. eks. endring i kvalifikasjoner/utdanning blant arbeidstakerne, endringer i stillingsstruktur, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid eller endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. alder og endringer i andelen menn/kvinner). For mange grupper gir lønnsstatistikken begrenset informasjon om slike endringer. Utvalget vil peke på at en bør være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner om individuelle forskjeller i lønnsutviklingen mellom ulike grupper/næringer fordi strukturendringer kan virke forskjellig. Særlig gjelder dette over en så lang tidsperiode som i tabell 1.1.

Endringer i lønnsveksten som følge av endringer i aldersstrukturen kan bl.a. skyldes at andelen yngre arbeidstakere blir redusert ved oppsigelser/innskrenkninger. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet, og slike endringer i sysselsettingen trekker dermed lønnsveksten opp. Endringer i aldersstrukturen kan også skyldes liten nyrekruttering/stagnasjon i sysselsettingen i mange områder og/eller at rekrutteringen skjer på høyere lønnsnivå (alder) enn det tidligere gjennomsnittet. Slike endringer trekker vanligvis lønnsveksten opp. Sysselsettingsveksten de siste par årene har bidratt til å dempe lønnsveksten i enkelte næringer/bransjer.

Lønnsøkning som følge av endringer i aldersstrukturen antas å fordele seg noenlunde jevnt over året, og denne formen for lønnsøkning har derfor blitt lagt til midt i året (1. juli) ved beregning av årslønn.

Tabell 1.2 viser beregnet gjennomsnittlig lønnsutvikling for alle grupper og for tre hovedsektorer:

- ansatte i industrien
- ansatte i varehandel
- ansatte i offentlig forvaltning

Gjennomsnittlig årslønnsvekst fra 2005 til 2006 er beregnet til 4,1 prosent mot 3,3 prosent året før. For ansatte i industrien i tabell 1.2 vises lønnsutviklingen både for ansatte i NHO-bedrifter og for industrien totalt. Om lag $\frac{3}{4}$ av sysselsettingen i industrien er i NHO-bedrifter. Tabellen viser at samlet fra 1996 til 2006 har lønnsveksten vært nær den samme i alle de tre hovedsektorene. Lønnsveksten i industribedrifter i alt har i den siste 5-årsperioden (2001-2006) vært om lag den samme som for NHO-bedrifter i industrien. Imidlertid har lønnsveksten mellom disse to gruppene vært noe forskjellig i de enkelte år. Lønnsveksten i offentlig sektor har de siste fem årene vært noe sterkere enn i de andre gruppene i tabell 1.2.

Tabell 1.2 Årslønnsvekst fra året før i prosent for alle grupper¹ og for tre hovedsektorer i økonomien.

	Alle grupper ²	Industrien		Varehandel ³	Offentlig forvaltning ⁴
		Alle bedrifter	NHO-bedrifter		
1997	4,3	-	4,1	4,7	3,9
1998	6,2	-	6,1	6,2	6,0
1999	5,1	5,4	4,7	4,7	4,8
2000	4,4	4,2	4,6	4,5	4,6
2001	4,8	4,5	5,1	5,2	4,5
2002	5,7	5,8	5,6	4,4	6,4
2003	4,5	4,5	4,0	4,6	5,1
2004	3,5	3,6	3,8	3,9	3,6
2005	3,3	3,6	4,0	3,7	3,4
2006	4,1	3,6	4 ¹ / ₃	4,1	4 ¹ / ₄ ⁵
1996-2006	56,6	-	57,2	56,8	57,6
Gjennomsnitt per år	4,6	-	4,6	4,6	4,7
2001-2006	22,9	22,9	23,7	22,5	24,9
Gjennomsnitt per år	4,2	4,2	4,3	4,1	4,5
Lønn 2005, per årsverk	346 300	339 000	368 200	327 800	331 000
Lønn 2005, heltidsansatte	357 700	343 100	-	349 300	338 000

¹ Lønnsveksten er per årsverk for offentlig forvaltning og for NHO-bedrifter i industrien. For varehandel og for alle bedrifter i industrien er lønnsveksten for heltidsansatte.

² Før 1998 omfatter gjennomsnittlig årslønnsvekst gruppene i tabell 1.1 samt ansatte i forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift, forsikring og uorganiserte bedrifter i varehandel. Fra og med 1998 er også ansatte i uorganiserte bedrifter i bygg- og anleggsvirksomhet og industri med. Ansatte i oljevirksomhet er inkludert fra 2001. For 2002 er også ansatte i privat helse- og sosialtjenester, privat skolevirksomhet, kraftforsyning og sosial- og personlig tjenesteyting med. For årene 2003 - 2006 har SSB beregnet årslønnsveksten. Beregningen av årslønnsvekst for disse årene er gjort på grunnlag av det lønnsbegrepet som legges til grunn i TBU, dvs. fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Overtidsgodtgjørelse og naturalytelser holdes dermed utenom.

³ Inklusive motorkjøretøytjenester

⁴ Omfatter det kommunale- og det statlige tariffområdet og de statlige eide helseforetakene. NSB BA og Posten Norge BA er ikke med i tallene fra og med 1999. Stillinger med bare lokal lønnsdannelse i kommunene er med fra og med 2003. Oslo kommune er med i tallene fra 2003.

⁵ Ekskl. helseforetakene

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

I tabell 1.3 er årslønnsveksten de siste årene for hovedgruppene i tabellene 1.1 splittet opp i bidrag fra overheng, bidrag fra sentralt fastlagte tariff tillegg og bidrag fra lønns glidning gjennom året. I offentlig sektor har bidraget fra lønns glidningen i perioden ligget i størrelsesorden 0,1-³/₄ prosentpoeng i året. For gruppene i privat sektor har den variert mellom 1 og vel 2 prosentpoeng unntatt for industrifunksjonærer og ansatte i forretnings- og sparebanker og forsikring de siste to årene. I 2005 og 2006 var lønns glidningen særlig høy i forretnings- og sparebanker og forsikring, noe som skyldtes store bonusutbetalinger i disse to årene. For store grupper industrifunksjonærer avtales ikke sentrale tillegg. For disse avtales stort sett alle tillegg lokalt.

Tabell 1.3 Årslønnsvekst fra året før i prosent dekomponert i overheng, tariff tillegg og lønns glidning.

	2002	2003	2004	2005	2006	Gj.sn. 2002-06
<i>Industriarbeidere i NHO-bedrifter:</i>						
Årslønnsvekst	5,0	3,5	3,6	3,4	3½	
Herav:						
- Overheng	1,3	1,7	1,4	1,2	1,0	
- Tariff tillegg	2,0	0,4	0,8	0,5	0,9	
- Lønns glidning	1,7	1,4	1,4	1,7	1¾	1,6
<i>Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter:</i>						
Årslønnsvekst	6,1	4,6	3,8	4,3	4¾	
Herav:						
- Overheng	2,5	2,1	1,7	1,5	1,6	
- Lønns glidning	3,6	2,5	2,1	2,8	3-3¼	2,8
<i>HSH-bedrifter i varehandel:</i>						
Årslønnsvekst	5,0	4,4	3,5	3,9	4,2	
Herav:						
- Overheng	1,1	1,3	0,9	0,7	1,1	
- Tariff tillegg	2,0	2,0 ¹	0,6	0,6	0,9	
- Garantit tillegg	0,2	-	0,4	0,3	0,2	
- Lønns glidning	1,7	1,1	1,6	2,3	2,0	1,7
<i>Finanstjenester :</i>						
Årslønnsvekst	6,2	4,5	4,0	7,7 ²	5,6 ²	
Herav:						
- Overheng	1,6	2,0	0,5	1,5	1,1	
- Tariff tillegg	2,5	0,5	1,7	0,7	0,8	
- Lønns glidning	2,1	2,0	1,8	5,5	3,7	3,0
<i>Statsansatte:</i>						
Årslønnsvekst	5,9	4,3	3,7	3,4	4½	
Herav:						
- Overheng	1,8	3,9	0,4	1,9	0,7	
- Tariff tillegg	3,3	0	2,9	1,2	3	
- Lønns glidning	0,7	0,4	0,3	0,3	¾	0,5
<i>Undervisningspersonell i kommunene:</i>						
Årslønnsvekst	8,2	5,4	3,2 ³	3,0 ³	-	
Herav:						
- Overheng	1,3	5,3 ⁴	0,2	1,4		
- Tariff tillegg	3,3	0	2,9	1,3		
- Skolepakke II ⁵	om lag 3					
- Lønns glidning	¼- ½	0,2	0,1	0,3		
<i>Kommuneansatte⁶:</i>						
Årslønnsvekst	6,0	4,4	3,8	3,4	4	
Herav:						
- Overheng	1,3	2,2	0,5	1,5	0,4	
- Tariff tillegg	4,0	1,9 ⁷	2,6	1,2	2,9	
- Lønns glidning	0,7	0,3	0,7	0,7	⅔	0,6

¹ Inkluderer tariff tillegg for 2003 på 1¾ prosentpoeng avtalt i 2002-oppgjøret.

² Høye bonusutbetalinger trakk opp lønnsveksten både i 2005 og 2006.

³ Skoleverket her er undervisningspersonell med i hovedsak sentral lønnsdannelse og ekskl. Oslo kommune.

⁴ De lønsmessige virkningene som følge av skolepakke II trakk opp overhøyet til 2003 med om lag 1¾ prosentpoeng.

⁵ Skolepakke II innebar at lærerne bl.a. fikk ett lønnstrinn fra 1. januar 2002 og ytterligere to lønnstrinn fra 1. august 2002. Dette må bl.a. ses i sammenheng med at undervisningstiden ble økt med 1 prosent fra 1. januar 2002 og med ytterligere 3 prosent fra 1. august 2002.

⁶ Eksklusive helseforetakene fra og med 2002. Inklusive Oslo kommune fra og med 2003 og undervisningsstillinger i kommunesektoren fra og med 2004.

⁷ Tariff tilleggene for 2003 ble avtalt i 2002-oppgjøret.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, KS og Fornyings- og administrasjonsdepartementet.

Boks 1.3 Nærmere om lønnsglidningen

I tabell 1.3 framgår bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen for en del forhandlingsområder i de siste fem årene. Tabellen viser dekomponering av årslønnsveksten i overheng, bidrag fra tariff tillegg og bidrag fra lønnsglidning. Når en fokuserer på lønnsveksten fra dato til dato, betyr normalt lønnsglidningen mer for lønnsveksten enn det som framgår av tabell 1.3 for alle forhandlingsområdene. For industriarbeidere bidro lønnsglidningen med 2,5 prosentpoeng av lønnsveksten fra 1. oktober 2004 til 1. oktober 2005, mens bidraget til årslønnsveksten fra 2004 til 2005 var 1,7 prosentpoeng i 2005. For staten bidro lønnsglidningen med 0,5 prosentpoeng av lønnsveksten fra 1. oktober 2004 til 1. oktober 2005, mens bidraget til årslønnsveksten fra 2004 til 2005 var 0,3 prosentpoeng i 2005. Forskjellen skyldes at en del av lønnsglidningen inngår i overhenget ved beregning av årslønnsvekst. For staten vil det si 0,2 prosentpoeng av overhenget til 2006 (0,5-0,3).

1.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder

1.2.1 Lønnsutviklingen for industriarbeidere i LO/NHO-området.

For industriarbeidere steg lønn pr. årsverk (både heltid og deltid) med vel 3½ prosent fra 2005 til 2006, ifølge foreløpig lønnsstatistikk, om lag det samme som for de 3 foregående årene.

Lønnsveksten for industriarbeidere i LO/NHO-området er basert på opplysninger om lønn og antall årsverk knyttet til om lag 50 tariffavtaler. De senere årene har sysselsettingen variert mer mellom bransjer/yroker enn tidligere og bidrar derfor til at strukturelle endringer påvirker lønnsveksten for grupper.

For hvert tariffområde bestemmes lønnsveksten av endring i grunnlønn, gjennomsnittlig bonus (over et helt år) og gjennomsnittlig skift tillegg og andre tillegg som er klassifisert som uregelmessige tillegg eller tillegg etter arbeidets art. I innrapporteringen fra bedriftene kan fordelingen på de enkelte lønnskomponentene være mer usikker enn summen for den totale lønnsveksten. Foreløpig tallmateriale for industriarbeidere viser samme prosentvise vekst i alle tre lønnskomponenter.

Det var en økende vekst i nivåtilleggene utover høsten 2006, i forhold til samme tidsrom i 2005. Foreløpige tall viser at gjennomsnittlig timefortjeneste fra 1. oktober 2005 til 1. oktober 2006 økte med om lag 4 prosent, mot 3,4 prosent året før. Tariff tilleggene i de forbundsvise tariffoppgjørene i 2006 bidro til lønnsveksten fra 1. oktober 2005 til 1. oktober 2006 med 1,3 prosent, mens dette bidraget var 0,7 prosent i samme periode året før. Resten skyldes lønnsglidningen i perioden, som anslås til om lag 2¾ prosent fra 1. oktober 2005 til 1. oktober 2006 om lag det samme som året før.

Tabell 1.4. Gjennomsnittlige tariff tillegg for industriarbeidere, (inklusive den direkte effekten av skift tillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art)

Per 1.april 1995:	108 øre/time,	1,1 prosent
Våren 1996: ¹⁾	212 øre/time,	2,0 prosent
Per 1.april 1997:	91 øre/time,	0,9 prosent
Våren/sommeren 1998: ¹⁾	432 øre/time,	3,7 prosent
Per 1.april 1999:	28 øre/time,	0,3 prosent
Per 9.mai 2000:	220 øre/time,	1,7 prosent
Per 1.april 2001:	148 øre/time,	1,1 prosent
Våren 2002: ¹⁾	386 øre/time	2,8 prosent
Per 1.april 2003:	80 øre/time	0,5 prosent
Våren 2004: ¹⁾	168 øre/time	1,1 prosent
Per 1.april 2005:	106 øre/time	0,7 prosent
Våren 2006: ¹⁾	207 øre/time	1,3 prosent

- 1) Gjennomsnittstallet er summen av alle nivåmessige tillegg gitt i de forbundsvise områdene inklusive generelle tillegg, lavlønnstillegg, fagarbeidertillegg, ansiennitetstillegg, minstelønnsatser, skift tillegg etc. De fleste forbundsvise tariff tilleggene ble gitt med ulik virkningstidspunkt mellom 1.april til 1.juni.

Tabell 1.5 Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester¹⁾ eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke. Endring i prosent fra tilsvarende periode året før.

	Lønnsøkning per time	Herav:		Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsøkning
		Tariff tillegg	Lønnsglidning ²⁾	
1999	4,7	1,3	3,4	72
2000	4,5	1,2	3,3	73
2001	4,9	1,5	3,4	69
1.okt.	4,3	1,1	3,2	74
2002	5,0	2,4	2,6	52
1.okt.	5,9	2,8	3,1	53
2003	3,5	0,9	2,6	74
1.okt.	3,3	0,5	2,8	85
2004	3,6	0,9	2,7	75
1. okt.	3,4	1,1	2,3	68
2005	3,4	0,9	2,5	74
1.okt	3,4	0,7	2,7	79
2006	3½	0,9	2½-2¾	-
1.okt	4	1,3	2¾	-

- 1) Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtids tillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.
- 2) Lønnsglidningen er basert på at hele lønnsveksten mellom tilsvarende registreringsperioder i to påfølgende år er dekomponert i tariff tillegg og lønnsglidning. Dette avviker fra dekomponeringen i tabell 1.3 hvor kalenderårs lønnsveksten er dekomponert i lønnsoverheng (som består både av tariff tillegg og lønnsglidning), samt bidrag til kalenderårs lønnsveksten fra henholdsvis tariff tillegg og lønnsglidning..

Kilde: Grunnlagsmaterialet til SSBs strukturstatistikk

Årslønnsberegninger er basert på et måletidspunkt for lønn hvert år (1. oktober), overenskomstmessige reguleringstidspunkter for sentrale tariff tillegg, samt datoer for gjennomsnittlige lokale reguleringstidspunkter. For å bedre datagrunnlaget for sammenlignbare årslønner ble det for 2005 og 2006 samlet inn opplysninger fra bedrifter om tidspunkt i året for bedriftsvis lønnsregulering for NHO-bedrifter. For hver enkelt tariffavtale danner dette grunnlaget for når lønnsglidningen blir plassert i de respektive år. Beregningsmetoden innebærer at man for eksempel ved inngangen til 2006 også må ta hensyn til nivået pr. 1. oktober 2005 for å finne årslønnsveksten for 2006. Lønnveksten for kalenderåret bygger på en forutsetning om at lønnsnivået 1. oktober gjelder året ut. Lønnstillegg som kommer etter 1. oktober, betyr forholdsvis lite for årslønnen i kalenderåret, men kan bety noe for den enkelte tariffavtale. Det samme gjelder etterbetalinger avtalt etter innrapporteringstidspunktet.

Disse forutsetningene kan ha større betydning for lønnsoverhenget. I den grad lønnsoverhenget inn i et år blir satt noe for lavt, vil imidlertid bidraget fra lønnsglidningen i løpet av påfølgende år bli desto høyere.

Årslønnsveksten på vel 3½ prosent fra 2005 til 2006 besto av lønnsoverhenget inn i 2006 på 1 prosent, gjennomsnittlige tariff tillegg i de forbundsvis tarifforhandlinger i 2006 med 0,9

prosent, samt bidraget fra lønnsglidningen gjennom 2006. Foreløpig materiale viser at lønnsglidningen i 2006 bidro til årslønnsveksten fra 2005 til 2006 med 1½ -1¾ prosentpoeng, mot 1,7 prosent året før.

Lønnsoverhenget for industriarbeidere inn i 2007 er beregnet til om lag 1¼ prosent basert på foreløpig materiale.

1.2.2 Lønnsutviklingen for andre arbeidergrupper i NHO-området.

For arbeidere i byggevirksomhet innenfor NHO-området var det en årslønnsvekst på om lag 4 prosent fra 2005 til 2006, basert på foreløpig materiale, mot 2,9 prosent året før.

Sammenligninger av materialet mellom 1. oktober 2005 og 1. oktober 2006 viser gjennomsnittlig lønnsvekst på 4¼ prosent i perioden.

Strukturelle endringer i sysselsettingen kan ha avgjørende betydning for lønnsveksten. Antall arbeidere steg med om lag 15 prosent i perioden. Om lag 40 prosent av arbeidstakerne pr. 1.oktober 2006 var ikke med i statistikkmassen ett år tidligere, mens om lag 30 prosent av arbeidstakerne i 2005 ikke er med i statistikkmassen i 2006..

Arbeidstakere som er med på begge sammenlignbare tidspunkter ("identiske personer"), har en høyere lønnsvekst enn gjennomsnittlig lønnsvekst for arbeiderne i bransjen. Grunnen til at ikke alle er med i begge årene kan skyldes utskifting av bedrifter (særlig småbedrifter) i utvalget. Materialet viser likevel klar tendens til at spesielt den økende sysselsettingen i perioden har bidratt til å dempe lønnsveksten betydelig i bransjen. Foreløpige beregninger viser at relativt lønnsnivå for "ikke identiske personer" i forhold til "identiske personer" i byggvirksomhet drar gjennomsnittlig timefortjeneste ned med anslagsvis 3 prosentpoeng i perioden 1.oktober 2005 til 1.oktober 2006. Dette forhold knytter seg først og fremst til nye personer i statistikkmassen pr. 1.oktober 2006. I samme periode året før var virkningen om lag 1½ prosentpoeng lavere lønnsvekst.

Byggevirksomhet består av arbeidere innenfor tømmerfaget, murere, grunnarbeide innenfor stein-, jord- og sementarbeide, bygge- og tømmermestere, elektrotekniske installasjonsfirmaer, malermestere, rørleggerbedrifter, kobber- og blikkenslagermestere o.l. Gruppen består i hovedsak av to tariffavtaler, Fellesoverenskomst for byggfag(ca. 2/3) og Tariffavtale for elektrofag (ca.1/3).

I lønnsoppgjørene i bygge- og anleggssektoren for 2006 ble det samlet gitt tariff tillegg på om lag 1,4 prosent, som bidrar til årslønnsveksten med vel 1 prosentpoeng (forutsatt samme fordeling av arbeidskraften). Tilleggene knytter seg til økning av minstelønnsatser, generelle tillegg, endringer i akkordtariffer etc.

Samlet for arbeidere i bygge- og anleggsvirksomhet økte årslønnen fra 2005 til 2006 med om lag 3¾ prosent på bakgrunn av foreløpige tall.

Tariff tilleggene i sektoren består i endringer i minstelønnsatser og generelle tariff tillegg, i tillegg til at minstelønn for akkordtariffer kan være endret.

Transportsektoren (arbeidere) i NHO-området omfatter blant annet rutebilssektoren, spedisjonsfirmaer, innenriks sjøfart, godstransport, og i noen mindre grad grossistbedrifter, oljeselskaper, ambulansefirmaer m.v. For arbeidere innenfor transportsektoren i NHO-

området var det en årslønnsvekst fra 2005 til 2006 på om lag 4 prosent mot 3,8 prosent året før, ifølge foreløpige tall. Lønnsveksten fra 1. oktober 2005 til 1. oktober 2006 antas å bli på om lag 4½ prosent, mot 3,6 prosent året før.

Samlet sett bidro tariff tillegg og lønnsoverheng til en lønnsvekst på om lag 3,3 prosent fra 2005 til 2006. I 2006 bidro lønns glidningen med vel ½ prosentpoeng til årslønnsveksten.

For rutebils sektoren og innenriks sjøfart er det avtalt tillegg som vil slå ut i lønnsvekst i 2007. I hvor stor grad slike tillegg vil slå ut, avhenger av i hvilken grad man reforhandler nye kontrakter for rutebils sektoren og i hvilken grad og til hvilke tidspunkt nye anbud blir lagt ut i 2007.

For 2006 og 2007 har store grupper innenfor **oljevirkosomhet, offshore** inngått 2-årig avtale i tilknytning til arbeidstidsendringer, som innebærer at den enkelte arbeider færre timer pr. år, men innenfor samme årslønn. Dette vil for de fleste arbeidere innebære en sterk vekst i lønn pr. årsverk for 2006, men desto lavere vekst i 2007.

Oljevirkosomhet består hovedsakelig av operatører og oljeboring, som utgjør om lag 2/3 og oljeservicebedrifter som utgjør knapt 1/3 av sysselsettingen i arbeidergruppen. Området ellers består av landbaser. Forpleiningsvirkosomhet er klassifisert innenfor kantine/catering og hotell- og restaurantvirkosomhet og er ikke med her, men vil formelt være en del av offshoreområdet.

Lønnsveksten vil være preget av fordelingen av timer betalt med offshoret tillegg og andre timer, samt fordelingen av timer mellom gruppene nevnt ovenfor.

For arbeidere finnes det foreløpige sammenlignbare tall for alle grupper unntatt oljeservicebedrifter. For **oljevirkosomhet, offshore eksklusive oljeservice** økte gjennomsnittslønnen fra 2005 til 2006 med om lag 5 ¼ prosent, mens lønnsveksten fra 1.oktober 2005 til 1.oktober 2006 var knapt 6 prosent, basert på foreløpige tall. Gjennomsnittlige uregelmessige tillegg eller offshoret tillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art, bidro til å dempe lønnsveksten med om lag 1 prosentpoeng i denne sektoren. Det var økning i antall arbeidstakere og da særlig operatører som økte med om lag 10 prosent i perioden. Beregninger viser at dette har bidratt til å dempe gjennomsnittlig lønnsvekst pr. time.

For 2006 og 2007 er det avtalt at skal det ikke skal gis lokale tillegg på bedriftene for store områder innenfor offshore. Et generelt tillegg på kr 3000 pr. årsverk skal gis fra 1. juni 2007 for gruppene ovenfor, uavhengig av generelt tillegg ved det sentrale oppgjøret i 2007. Sammen med en automatisk virkning av ansiennitetstillegg pr.1. januar 2007 på om lag ½ prosent, fører dette til et bidrag til årslønnsveksten fra 2006 til 2007 på om lag ¾ prosentpoeng. I tillegg kommer lønns overheng. I forhold til tariff oppgjøret i 2006 bør størrelsen på tilleggene i 2006 sees i sammenheng med tilleggene avtalt for 2007.

Sammen med lønns overhengen fra året før vil lønns oppgjøret for oljeservicebedriftene gi en årslønnsvekst fra 2005 til 2006 på om lag 4 prosent, men her mangler foreløpig statistisk materiale som kan bekrefte dette.

I 2007 skal det for oljeservice gis et tillegg på 17 000 kr/år fra 1.juni. Dette bidrar isolert til lønnsveksten fra 2006 til 2007 med vel 2 prosentpoeng for arbeidere i oljeservice. I tillegg kommer lønns overheng.

For **hotell og restaurantvirksomhet** anslås en økning i årslønn fra 2005 til 2006 på 3¼ prosent, basert på foreløpig materiale for både heltids- og deltidsansatte, mot 2,5 prosent året før.

Før lønnsoppgjøret for bransjen i LO/NHO-området for 2006 ble avtalene for hotell og restaurant forenklet, ved at funksjonærgrupper som før var på egen avtale, ble tatt inn i felles avtale med arbeidergruppene. Funksjonærgruppene dette gjelder er resepsjonister og visse kontoryrker. I lønnsoppgjøret i 2006 er tilleggene innenfor den sentrale riksavtalen derfor basert på en bredere gruppe enn tidligere. Den nye gruppen innebærer at tariffavtalegruppen som tidligere ble betegnet som arbeidere, øker med om lag 12 prosent målt i antall årsverk. I veksttallene overfor er den utvidete gruppen tatt med både for 2005 og 2006.

Lønnsoverhenget inn i 2006 i hotell og restaurantvirksomhet ble beregnet til 0,5 prosent. Innenfor tariffområdet ble det gitt tillegg, som slo ut med om lag 2¼ prosent i gjennomsnitt. Omleggingen av tariffsystemet kan ha bidratt til lønnsglidning i bransjen.

Bransjen kjennetegnes videre av omfattende utskiftning av arbeidsstokken fra et år til et annet. Gjennomsnittlig alder var om lag 32 år i 2005, om lag 10 år yngre enn gjennomsnittsalderen for alle ansatte i NHO-bedrifter. Man finner igjen bare om lag 60 prosent av de samme arbeidstakerne fra et år til det neste, i siste periode bare 50 prosent. Slike strukturendringer i sysselsettingen har sannsynlig redusert lønnsglidningen.

Totalt sett anslås lønnsglidningen i 2006 i gjennomsnitt å ha bidratt med ½ prosent på årslønnsveksten fra 2005 til 2006, det samme som året før.

Lønnsoverhenget inn i 2007 er foreløpig beregnet til om lag ¾ prosent.

1.2.3 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.

For industrifunksjonærene i NHO-bedrifter viser foreløpige tall en årslønnsvekst på omlag 4¾ prosent fra 2005 til 2006. Fra 2004 til 2005 var økningen 4,3 prosent, opp fra 3,8 prosent året før. Lønnsveksten inneholder både endring i grunnlønn, bonus og uregelmessige tillegg som skift etc. Bonusutbetalinger målt som et gjennomsnitt over en 12 måneders periode fram mot måletidspunktet 1. oktober alene dro årslønnsveksten opp med 1/2 prosentpoeng, mens uregelmessige tillegg dempet lønnsveksten fra 2005 til 2006 med ¼ prosentpoeng.

Som for arbeidergruppene har bedrifter også rapportert inn bedriftsvis reguleringstidspunkter for lønn for funksjonærer i løpet av året. Basert på data for hvilken måned lønnsreguleringen skjer innenfor de enkelte bransjegrupper, er årslønn beregnet for de ulike bransjene og vektet sammen til industrifunksjonærer totalt og totalt for alle bransjer. Som i andre områder forutsettes ingen endringer etter registreringstidspunktet 1. oktober. Også for funksjonærer kan det være ulike arbeidstidsordninger. Dette er det tatt hensyn til i den grad bedriftene har innberettet dette i datamaterialet.

Med et beregnet lønnsoverheng inn i 2006 på 1,6 prosent, var bidraget fra lønnsglidning i løpet av 2006 om lag 3¼ prosentpoeng, mot 2,8 prosentpoeng året før.

Det har vært en stigende lønnsvekst utover i 2006. Foreløpig tall for lønnsveksten for industrifunksjonærer fra 1.oktober 2005 til 1.oktober 2006 viser om lag 5¼ prosent.

Som følge av en stigende lønnsvekst utover i 2006 er lønnsoverhenget inn i 2007 foreløpig beregnet til om lag 2 prosent, mot 1,6 prosent året før.

Antall industrifunksjonærer utgjør vel 40 prosent av alle funksjonærer i NHO-bedrifter.

Funksjonærgrupper ellers i NHO-områder er ansatt innenfor bergverk, skogbruk, fiskeoppdrett, kraftforsyning, oljevirkosomhet, bygge- og anleggsvirkosomhet, samferdsel, forskning og undervisning, personlig og forretningsmessig tjenesteyting, hotell og restaurant og IKT – bedrifter.

Foreløpig lønnsstatistikk viser en lønnsvekst for **alle funksjonærer** innen NHO-området på om lag 5¼ prosent 2005 til 2006, mot 4,1 prosent året før. Økt bonus dro gjennomsnittsvæksten opp med om lag ¼ prosentpoeng.

Lønnsveksten har tiltatt mot slutten av 2006. Lønnsveksten fra 1.oktober 2005 til 1.oktober 2006 anslås til 5¼ prosent for alle funksjonærer i NHO-bedrifter, mot 4,3 prosent året før.

Det skilles ikke mellom tekniske og andre funksjonærgrupper, heller ikke mellom lederstillinger og andre funksjonærstillinger. Ansatte med minstelønnsavtaler innenfor funksjonærgruppen, som får deler av sin lønn fastsatt sentralt, omfatter ikke mer enn anslagsvis 10 prosent av funksjonærene totalt innenfor NHO-området. Utvalget vil arbeide videre med å framskaffe data for lønnsvekst for forskjellige funksjonærgrupper.

I tillegg til lønnsstatistikk for arbeidere og funksjonærer er det grupper innenfor håndverk, handel, helse, organisasjoner etc. hvor man ikke kan skiller mellom arbeidere og funksjonærer. I tillegg utgjør bemanningsbedrifter, som omfatter mange forskjellige yrkesgrupper i klassifikasjonene, etter hvert en betydelig gruppe. Disse gruppene utgjør nå om lag 8 prosent av alle årsverk i NHO-bedrifter og er ikke med i lønnsstatistikken verken for arbeidere eller funksjonærer.

1.2.4 Lønnsutviklingen for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter under ett (både heltid og deltid).

Innenfor NHOs industribedrifter (både heltid og deltid) utgjør funksjonærene om lag 42 prosent av årsverkene og om lag 52 prosent av lønssummen.

Det er store forskjeller i lønnsnivå og lønnsvekst for industriarbeidere og industrifunksjonærer. Tallene for industrifunksjonærer omfatter også ledere, både toppledere og mellomledere. Funksjonærene har i de siste årene utgjort en stadig økende del, noe som isolert bidrar til en økning i gjennomsnittslønn for funksjonærer og arbeidere i industrien totalt sett. Basert på foreløpige tall for 2006 bidro denne strukturendring til veksten fra 2005 til 2006 med 0,2 prosentpoeng.

Samlet lønnsvekst for funksjonærer og arbeidere for industribedrifter i NHO anslås til 4⅓ prosent fra 2005 til 2006 mot 4,0 prosent året før. Deltid er med i tallene og inngår som heltidsekvivalenter, på samme måte både for arbeidere og funksjonærer. Tallmaterialet nedenfor sammenveker funksjonærer og arbeidere innenfor industrien basert på

årslønnsnivå i de respektive årene sammenholdt med antall årsverk for henholdsvis arbeidere og funksjonærer i NHOs medlemsregister.

Tabell 1.6. Fordeling av årsverk i NHOs statistikkregister og lønnssum basert på årslønnsnivå for henholdsvis arbeidere og funksjonærer, har utviklet seg som vist i oppstillingen nedenfor de siste årene. (Prosentandeler)

		Arbeidere	Funksjonærer
Årsverk:	2000	59,6	40,4
	2001	59,2	40,8
	2002	59,1	40,9
	2003	59,1	40,9
	2004	58,8	41,2
	2005	58,3	41,7
	2006	57,7	42,3
Lønnssum:	2000	51,5	48,5
	2001	51,0	49,0
	2002	50,6	49,4
	2003	50,4	49,6
	2004	49,3	50,7
	2005	48,6	51,4
	2006	47,7	52,3

Kilde: NHO og SSB

1.2.5 Lønnsutviklingen i andre områder i privat næringsvirksomhet

I lønnsoppgjøret i 2006 ble det for ansatte i *forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet* brudd i forhandlingene mellom Finansforbundet og Finansnæringens Arbeidsgiverforening. Mekling førte heller ikke fram og det ble konflikt fra 1. juni 2006. Den 11. juni ble partene meddelt at Regjeringen ville foreslå for Stortinget at konflikten skulle løses ved tvungen lønnsnemnd. Den 17. august forelå det en kjennelse fra Rikslønnsnemnda som ga et generelt tillegg på 1,5 prosent fra 12. juni 2006. Dette bidro med 0,8 prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2005 til 2006.

Ifølge Finansnæringens Arbeidsgiverforening ble det i medlemsbedriftene under ett gitt lokale tillegg per 1. januar 2006 på 0,6 prosent og per 1. juli 2006 på 1,9 prosent.

Ifølge lønnsstatistikken for 2006 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for finanstjenester som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet² bank og forsikring, med 5,9 prosent for heltidsansatte fra 1. september 2005 til 1. september 2006. En stor del av denne økningen skyldes sterk vekst i bonusutbetalinger. I denne perioden har lønnsglidningen (inkludert bonuser) bidratt til lønnsveksten med om lag 4½ prosentpoeng, hvorav økte bonusutbetalinger utgjorde nesten halvparten. Også i 2005 var det høye bonusutbetalinger i finanstjenester.

² Antall ansatte som forhandlingsområdet omfatter, er begrenset til de som omfattes av Sentralavtalen mellom Finansforbundet og Finansnæringens Arbeidsgiverforening og som lønnes etter regulativets satser. Det vil si at ansatte som har høyere lønn enn kr 576 716 per 1. mai 2005, ikke er med i beregningene. Dette omfatter fondsmeglere, assurandører, ledere og spesialister, til sammen 3-4 000 ansatte.

Bonus har de siste årene utgjort en økende andel av månedsfortjenesten i alt og synes å ha blitt en mer generell del av lønssystemet i finanstjenester. I 2003 og 2004 utgjorde bonus i gjennomsnitt om lag 3,5 prosent av månedsfortjenesten i alt. Denne andelen vokste til 6,5 prosent i 2005 og videre til vel 8 prosent i 2006.

For finanstjenester har utvalget på grunnlag av lønnsstatistikken for 2006 og lønnstilleggene i 2006, beregnet årslønnsveksten fra 2005 til 2006 til 5,6 prosent.

I varehandel resulterte garantiordningen på Landsoverenskomsten mellom HK og HSH i at trinn 6 fikk et tillegg fra 1. februar 2006 på kr 1,99 per time. Det antas at om lag 25 prosent av de sysselsatte på avtalen fikk dette tillegget.

I hovedoppgjøret i varehandel i 2006 ble det på Landsoverenskomsten og tilhørende bransjeavtaler mellom Handel og Kontor og HSH fra 1. april gitt et generelt tillegg på kr 1,50 per time og et ytterligere tillegg på kr 2,50 per time på de laveste satsene, dvs. trinn 1-5.

For tillegg på andre overenskomster mellom LO-forbund og HSH og mellom YS-forbund og HSH vises til vedlegg 1.

Ifølge lønnsstatistikken for 2006 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte i varehandelen under ett med 5,0 prosent fra 1. september 2005 til 1. september 2006. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen var veksten 4,3 prosent i det samme tidsrommet.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 2006 og lønnstilleggene i 2006, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 2005 til 2006 for heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen til 4,2 prosent.

For varehandelen totalt har SSB på grunnlag av strukturstatistikken per 1. september 2006 og den kvartalsvise lønnsindeksen, beregnet årslønnsveksten fra 2005 til 2006 til 4,1 prosent. For engroshandel er lønnsveksten beregnet til 4,3 prosent og for detaljhandel til 5,0 prosent. For varehandelen totalt er motorkjøretøytjenester med i lønnsveksttallet. For denne gruppen var årslønnsveksten fra 2005 til 2006 lavere enn for varehandel under ett. Gruppen er ikke med i lønnsveksttallet for HSH-bedrifter i varehandelen.

1.2.6 Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

I hovedoppgjøret i 2006 ble det brudd i forhandlingene mellom partene i det statlige tariffområdet, og oppgjøret gikk deretter til mekling. Den 24. mai la Riksmeklingsmannen fram en skisse. Akademikerne forkastet denne og gikk deretter ut i streik. Riksmeklingsmannen la deretter fram et forslag som LO Stat, YS Stat og Unio anbefalte, og som disse tre organisasjonene senere godtok. Staten v/ Fornyings- og administrasjonsdepartementet godtok også forslaget. Forslaget hadde følgende økonomiske hovedpunkter, jf. vedlegg 1:

- Det ble gitt et kombinert krone- og prosenttillegg på hovedlønstabellen med virkning fra 1. mai 2006. Tilleggene varierte fra kr 9 000 til kr 16 500. Gjennomsnittlig slo tilleggene ut med knapt 3 prosent per 1. mai.

- Det ble ført sentrale justeringsforhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 0,5 prosent per dato med virkning fra 1. juli 2006.
- Det ble ført lokale forhandlinger innenfor en ramme på 1,75 prosent av lønsmassen per dato med virkning fra 1. august 2006. Herav utgjorde midler som blir ledige ved lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere (resirkulerte midler) 0,1 prosentpoeng.

Akademikerne tok den 24. mai ut en del medlemmer i streik. Den 7. juni ble partene meddelt at Regjeringen ville foreslå for Stortinget at konflikten skulle løses ved tvungen lønnsnemnd. Den 15. august forelå det en kjennelse fra Rikslønnsnemnda som ga Akademikernes medlemmer i staten det samme generelle tillegget fra 1. mai som medlemmene i de andre hovedsammenslutningene i staten. De øvrige elementene i kjennelsen var også identiske med meklingsresultatet for de andre hovedsammenslutningene.

Staten førte også forhandlinger med Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutiske Forening der partene etter mekling ble enige om samme økonomiske løsning som hovedsammenslutningene i staten.

På grunnlag av foreløpig lønnsstatistikk for 2006 og tariff tilleggene i 2006, kan årslønnsveksten fra 2005 til 2006 i det statlige tariffområdet beregnes til 4½ prosent. Lønnsglidningen i staten i 2006 ble sterkere enn anslått under lønnsoppgjøret i 2006. Dette skyldes bl.a. lønnsøkning i forbindelse med å beholde og å rekruttere kvalifisert arbeidskraft.

Kommunesektoren/KS-området

I hovedoppgjøret i 2006 ble det brudd i forhandlingene mellom KS, LO-kommune, Unio, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund - kommune og Akademikerne - kommune³ og oppgjørene gikk deretter til mekling.

Den 24. mai satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til avtale som senere ble vedtatt av partene. Forslaget hadde følgende hovedpunkter jf. vedlegg 1:

- Det ble gitt et generelt tillegg på 2,6 prosent av arbeidstakers grunnlønn eller minst kr 7 500 per år til alle stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse med virkning fra 1. mai 2006. Gjennomsnittlig slo tilleggene ut med om lag 2¾ prosent per 1. mai.
- Det ble avsatt en pott til lokale forhandlinger på 1,4 prosent med virkning fra 1. mai 2006.
- Det ble foretatt endringer i minstelønnsseter fra 1. mai 2006 som tilsvarte 0,56 prosent per dato.

I KS-området ble det under hovedoppgjøret i 2006 også enighet om et generelt tillegg på kr 7 500 per år til alle stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse med virkning fra 1. mai 2007. Minstelønnssetene økes med det generelle tillegget fra samme dato. Dette tillegg bidrar til årslønnsveksten fra 2006 til 2007 med 1⅓ prosentpoeng.

For Akademikernes medlemmer i KS-området og en del andre grupper, fastsettes lønnen gjennom lokale lønnsforhandlinger i den enkelte kommune og fylkeskommune uten noen sentral ramme. Virkningsdato for lønnstillegg er 1. mai.

³ Omfattet også Norges Ingeniørorganisasjon og Den norske jordmorforening.

På grunnlag av foreløpig lønnsmateriale for 2006, er årslønnsveksten fra 2005 til 2006 for hele kommunesektoren, inkl. undervisningssektoren, Oslo kommune og diverse bedriftsmedlemmer, anslått til 4 prosent

I *Oslo kommune* gikk også oppgjøret gikk til mekling. Den 24. mai ble det lagt fram et meklingsforslag som senere ble vedtatt av partene. Hovedpunktene i forslaget var:

- Et tillegg på 2,4 prosent eller minimum 7 500 kroner med virkning fra 1. mai 2006.
- Det ble avsatt 0,4 prosent til sentrale justeringsforhandlinger med virkning fra 1. mai 2006.
- Det ble gjennomført lokale forhandlinger i den enkelte virksomhet innenfor en ramme på 1 prosent med virkning fra 1. august 2006.

Undervisningsstillinger

Fra med oppgjøret per 1. mai 2004 er *undervisningsstillinger* i kommunesektoren en del av det kommunale tariffområdet, mens de tidligere var en del av det statlige tariffområdet.

Tilleggene ved hovedoppgjøret i KS-området i 2006 er også gjeldende for ansatte i undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4).

Lønnsstatistikk for 2006 for undervisningspersonell foreligger ikke ennå. Overhenget til 2006 er beregnet til 0,3 prosent. Medregnet tariff tilleggene i 2006 gir dette et bidrag til årslønnsveksten fra 2005 til 2006 på om lag 3 prosentpoeng for ansatte i undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2005 var bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten 0,3 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget i de to siste årene var 0,2 prosentpoeng.

1.2.7 Lønnsutviklingen i NAVO-området

I tråd med forhandlingsmodellen i NAVO forhandles det først på nasjonalt nivå (A-nivå) om overenskomstens generelle del mellom NAVO og den enkelte hovedorganisasjon. Denne delen er felles for alle virksomheter innenfor et overenskomstområde og forplikter arbeidsgiver og den aktuelle hovedorganisasjonens medlemmer. Deretter forhandles overenskomstens spesielle del (B-delen) mellom den enkelte virksomhet på den ene siden og på den andre siden hovedorganisasjonenes forbund eller forhandlingsgrupper. Det kan avtales avvikende ordninger.

For NAVO-Helse er det for LO, YS, noen av Unios forbund og Den Norske Lægeforening de siste årene avtalt et nasjonalt nivå II (A2) der det forhandles mellom NAVO-Helse og de enkelte foreninger/forbund i hovedorganisasjonene om særskilte lønns- og arbeidsvilkår for den enkelte forenings medlemmer.

I hovedoppgjøret i 2006 ble det på A-nivå mellom NAVO og LO-Stat og mellom NAVO og YS-NAVO enighet om et tillegg fra 1. april 2006 på kr 1 950 per år. Dette tillegget bidro til årslønnsveksten med om lag ½ prosentpoeng. I B-forhandlingene (virksomhetsvist) ble det gitt noe varierende tillegg. Med de øvrige hovedsammenslutningene (SAN og Unio) ble det ikke avtalt noe generelt tillegg sentralt.

For LO-Stat og YS-NAVO gir overhenget inn i 2006 på 1,1 prosent og de avtalte tilleggene på A-nivå et bidrag til årslønnsveksten på 1,6 prosentpoeng fra 2005 til 2006. Det er først i forbindelse med lønnsstatistikk for 2006 at det blir mulig å si noe om et samlet resultat for NAVO-bedriftene utenom helseforetakene. I 2005 bidro lønnsglidningen med 0,4

prosentpoeng til årslønnsveksten, mens gjennomsnittlig bidrag i årene 2003-05 var 0,5 prosentpoeng. Utvalget kommer tilbake til årslønnsveksten i NAVO-bedrifter ekskl. helseforetakene i marsrapporten.

I hovedoppgjøret i 2006 ble det i *helseforetakene* enighet mellom NAVO og fire av forbundene i Unio om å øke minstelønnssetene fra 1. mai 2006 (Norsk Sykepleierforbund) og fra 1. juni 2006 (Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund og Utdanningsforbundet). Videre ble det enighet mellom NAVO og forbundene i LO-Stat og mellom NAVO og fire forbund i YS-NAVO om økte minstelønnsseter fra 1. juli 2006. Forbundene i LO-Stat, Unio og YS-NAVO gjennomførte i tillegg lokale forhandlinger.

For medlemmer av Legeforeningen (som hadde mellomoppgjør) ble det med virkning fra 1. mai 2006 gitt et generelt tillegg på kr 19 000 til turnusleger og leger under spesialisering og et generelt tillegg på kr 18 000 til overleger. Dette ga et bidrag til årslønnsveksten fra 2005 til 2006 på om lag 2½ prosentpoeng for leger. For de øvrige forbundene i Akademikerne ble det gjennomført lokale forhandlinger med frist 31. august 2006. Det ble ikke gjennomført lokale forhandlinger for medlemmer av Legeforeningen.

I helseforetakene gir overhøyet til 2006 på 0,9 prosent og de avtalte tilleggene for de ulike grupper i 2006 et bidrag til årslønnsveksten fra 2005 til 2006 på 3⅓ prosent. I tillegg kommer lønnsgradningen. I 2005 bidro lønnsgradningen med 0,5 prosentpoeng til årslønnsveksten. Utvalget kommer tilbake til årslønnsveksten i helseforetakene i marsrapporten.

I helseforetakene ble det under hovedoppgjøret i 2006 avtalt et generelt tillegg fra 1. mai 2007 på kr 6 000 til alle utenom medlemmene i Akademikerne. Minstelønnssetene blir også økt tilsvarende fra samme dato.

I helseforetakene (hovedoppgjør) er det også mellom Akademikerne Helse og NAVO enighet om et tillegg for legene på 2¼ prosent fra 1. januar 2007. I tillegg skal det gjennomføres lokale lønnsforhandlinger for legene i september. For andre medlemsforbund i Akademikerne Helse skal det gjennomføres lokale forhandlinger i mai. Partene ble videre enige om en 16- måneders avtaleperiode, slik at Akademikerne fra og med 2008 vil forhandle samtidig som de øvrige hovedorganisasjonene.

Samlet bidrar de allerede avtalte tilleggene for 2007 i helseforetakene til årslønnsveksten fra 2006 til 2007 med 1¼ prosentpoeng.

1.3 Lønnsoverhøyet og avtalte tillegg for 2007

Det har over tid vært brukt litt ulike metoder for beregning av overhøyet i de ulike tariffområdene. En har derfor ikke umiddelbart kunne sammenlikne på tvers. I arbeidet med rapport nr. 1 i 2005 (NOU 2005:7) gikk utvalget gjennom beregningene på de ulike områdene. Dette arbeidet resulterte i at det nå benyttes de samme beregningsprinsippene for årslønn og overhøyet i tariffområdene, se boks 1.4 for nærmere omtale av beregningene.

Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB viser en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som ikke har vært fanget opp av overhøyetberegningene.

Utvalget anslår overhenget til 2007 til 1¼ prosent for alle grupper under ett. Dette er klart høyere enn overhenget de tre foregående år som i gjennomsnitt var på 1,2 prosent. For de områdene utvalget har tall for, varierer overhenget til 2007 fra 1¼ for industriarbeidere i NHO-bedrifter til 2¾ prosent i det statlige tariffområdet. Overhenget for ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er anslått til 1,2 prosent, og for finanstjenester til 1,4 prosent. For ansatte i kommunene er overhenget til 2007 anslått til 1½ prosent.

I noen tariffområder er det allerede avtalt tillegg for 2007 som samlet sett bidrar til årslønnsveksten fra 2006 til 2007 med om lag ¼ prosentpoeng. I KS-området bidrar allerede avtalte tillegg i 2007 med 1⅓ prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2006 til 2007, mens slike tillegg bidrar med 1¼ prosentpoeng i helseforetakene. Det er også avtalt tillegg for 2007 for arbeidere i enkelte områder i NHO-området; transportsektoren (rutebiler og innenriks sjøfart) og i oljevirkosomhet. Tilleggene utgjør en del i den enkelte bransje, men betyr lite for samlet årslønnsvekst fra 2006 til 2007 for arbeidere i NHO-området.

Tabell 1.7 Lønnsoverhenget fra året før i prosent og avtalte tillegg for 2007.

Område/gruppe:	2003	2004	2005	2006	2007	Avtalte tillegg for 2007
Ansatte i NHO-bedrifter:						
- Arbeidere i alt	-	1,3	1,1	0,9	1¼	
- Industriarbeidere	1,7	1,4	1,2	1,0	1¼	
- Industrifunksjonærer	2,1	1,7	1,5	1,6	2	
- Industrien i alt	-	-	-	1,3	1⅓	
HSH-bedrifter i varehandel	1,3	0,9	0,7	1,1	1,2	
Finanstjenester ¹	2,2	0,5	1,5	1,1	1,4	
Staten	3,8	0,4	1,9	0,7	2¾	
Skoleverket	5,3 ²	0,2	-	-	-	
Kommunene ³ :	2,2	0,6	1,5	0,4	1½	1⅓
- Undervisningspersonale			1,4 ⁴	0,3 ⁴	-	
Ansatte i NAVO-bedrifter:						
- Helseforetakene	2,0	0,7 ⁵	1,5	0,9	-	1¼
- Øvrige bedrifter	1,7	1,1	1,1	1,1	-	
Veid gjennomsnitt ⁶	2,7	1,1	1,4	1,1	1¼	¼

¹ Forretnings- og sparebanker og forsikring under ett som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring. Forsikring er inkludert i overhenget fra og med 2004.

² Skolepakke II trakk opp overhenget til 2003 med om lag 1¾ prosentpoeng.

³ Inkl. undervisningsstillinger fra 2005.

⁴ Omfatter bare stillinger med i hovedsak sentral lønnsdannelse (ekskl. Oslo kommune), mens alle var med i skoleverket i tidligere år.

⁵ Holdes legene utenfor beregningen, er overhenget til 2004 på 0,8 prosent for øvrige grupper i helseforetakene.

⁶ Overhengene er et gjennomsnitt for alle lønnstakergrupper under ett og omfatter således flere grupper enn områdene i tabell 1.7.

Kilde: Beregningsutvalget.

Boks 1.4 Lønnsoverhenget

Lønnsoverhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget per definisjon være null, og slike beregninger ville dermed være overflødige. Tariff tillegg og lønnsøkninger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen mellom to år for ulike lønnstakergrupper.

Størrelsen på overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål, og kan variere betydelig mellom områdene. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året. Det kan argumenteres for å holde bonus utenom lønnsbegrepet ved beregning av overheng. Bonus er en lønnsutbetaling som ofte skyldes spesielle forhold i ett år, og som ikke kommer igjen til neste år. Motargumenter er bl.a. at bonus får et stadig større omfang, og at bonus også kan være knyttet til den vanlige aktiviteten gjennom hele året. I beregningene er det forutsatt en jevn fordeling av bonus over året, dvs. et fast påslag per måned/tidsenhet. Dermed får det liten betydning om bonus inkluderes eller holdes utenfor ved beregning av overheng.

For de fleste *hovednæringsområder* i privat sektor (for eksempel industri og varehandel) følger beregningene av lønnsoverheng den vanlige definisjonen av overheng. Grunnlaget for beregningene er informasjon både fra strukturstatistikken (lønnsstatistikken) per september/oktober og fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB (som måler lønnsendring gjennom året) samt fra lønnsforhandlingene.

Utvalgets beregninger av lønnsoverheng for *tariffområder* er derimot ikke fullt ut i samsvar med den vanlige definisjonen av overheng. Under forutsetning av at det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om lønnsutviklingen, har utvalget lagt til grunn at lønnsnivået per september/oktober holder seg på samme nivå ut året. Dette betyr at overhenget for tariffområder beregnes på grunnlag av lønnsnivået per september/oktober i forhold til gjennomsnittet for året. Dette er en praktisk tilpasning til det forholdet at vi har lite informasjon om lønnsveksten mot slutten av året og at overhengsberegningene for forhandlingsområder må være ferdige i god tid før forhandlingene starter opp. Imidlertid viser informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som ikke har vært fanget opp av beregningsoppleggene. I den grad dette skjer vil det ikke påvirke størrelsen på lønnsveksten sett over flere år, men kan gi en noe annen fordeling av lønnsveksten mellom år og i noen større grad påvirke fordelingen mellom overheng og bidrag fra lønnsglidningen i det enkelte år. Dette får imidlertid bare konsekvenser for årslønnsveksten dersom lønnsutviklingen de siste tre månedene endrer seg fra det ene året til det neste.

1.4 Lønnsutviklingen for toppledere

1.4.1 Toppledere i næringsvirksomhet

Utvalget kommer tilbake til lønnsutviklingen i 2006 for toppledere i næringsvirksomhet i rapporten i mars.

1.4.2 Toppledere i offentlig sektor

Utvalget kommer tilbake til lønnsutviklingen for toppledere i offentlig sektor i rapporten i mars.

1.5 Lønnsutviklingen for kvinner og menn

Utvalget kommer tilbake til lønnsutviklingen for kvinner og menn i rapporten i mars.

1.6 Lønnsutviklingen etter utdanning

Utvalget kommer tilbake til lønnsutviklingen etter utdanning i rapporten i mars.

1.7 Lønnsutviklingen for deltidsansatte

Utvalget kommer tilbake til lønnsutviklingen for deltidsansatte i rapporten i mars.

1.8 Lønnsfordelingen før skatt for heltidsansatte lønnstakere 1997-2005

Utvalget kommer tilbake til tall for lønnsfordelingen i rapporten i mars.

Kapittel 2

Konsumprisutviklingen i Norge

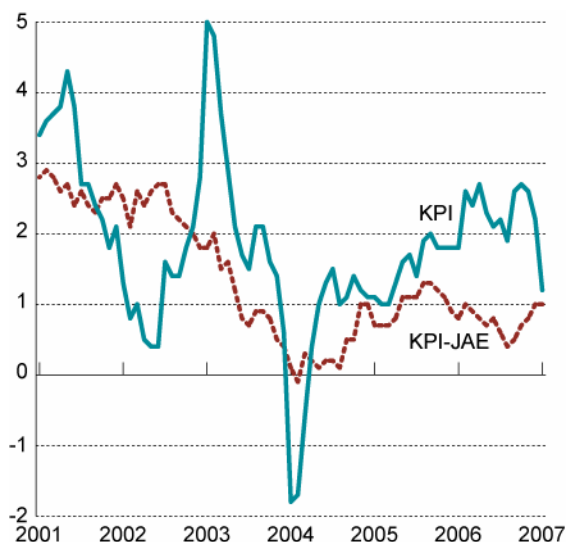
- *Fra 2005 til 2006 økte konsumprisindeksen (KPI) med 2,3 prosent. Konsumprisveksten i 2006 ble i stor grad trukket opp av sterk vekst i elektrisitetsprisene, og i noen grad også av utviklingen i drivstoffprisene og avgiftsøkninger. Justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE) steg konsumprisene med 0,8 prosent i fjor.*
- *KPI økte med 1,2 prosent fra januar 2006 til januar 2007. Veksten i KPI-JAE var 1,0 prosent i samme periode. Tolvmånedersveksten i KPI falt betydelig fra desember 2006, hovedsakelig som følge av prisutviklingen på elektrisitet.*
- *Beregningsutvalget anslår en gjennomsnittlig prisvekst på 0-1 prosent fra 2006 til 2007.*

2.1 Prisutviklingen i senere år

2.1.1 Hovedlinjer i prisutviklingen

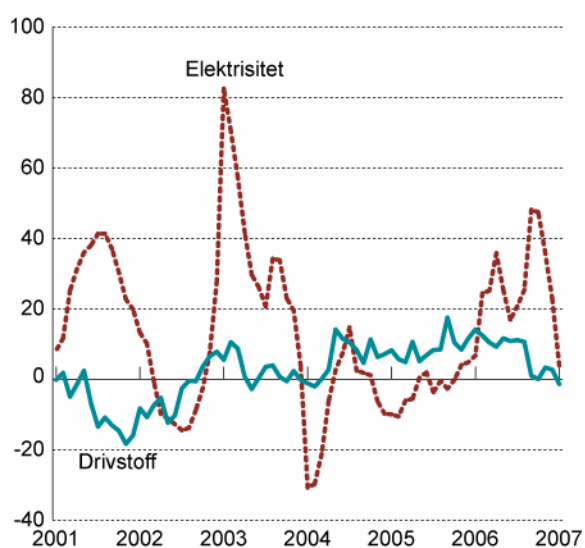
Konsumprisene (KPI) økte i gjennomsnitt med 2,3 prosent fra 2005 til 2006, mot 1,6 prosent året før. Målt på tolv månedersbasis, varierte prisveksten i 2006 mellom 1,8 prosent (januar) og 2,7 prosent (april og oktober), jf. figur 2.1. Elektrisitetsprisutviklingen trakk alene veksten i KPI opp med ett prosentpoeng fra 2005 til 2006. Også prisutviklingen for drivstoff og tjenester bidro til å trekke opp konsumprisveksten i 2006. Klær var den viktigste enkeltvaren som dempet konsumprisveksten i fjor, men også prisene på audiovisuelt utstyr gikk ned. Fra januar 2006 til januar 2007 økte KPI med 1,2 prosent, ned fra en tolv månedersvekst på 2,2 prosent i desember. Den reduserte tolv månedersveksten må særlig ses i sammenheng med utviklingen i elektrisitetsprisene.

Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE) er et mål på den underliggende inflasjonen. Fra 2005 til 2006 steg KPI-JAE med 0,8 prosent, ned fra 1,0 prosent året før. Veksten i KPI-JAE falt fra begynnelsen av 2006 og fram mot sommeren. Tolvmånedersveksten i august på 0,4 prosent var den laveste på to år. Etter den tid har veksten i KPI-JAE tatt seg opp igjen, og tolv månedersveksten var 1,0 prosent i både desember 2006 og januar 2007.

Figur 2.1. KPI og KPI-JAE. Prosentvis vekst fra samme måned året før
Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

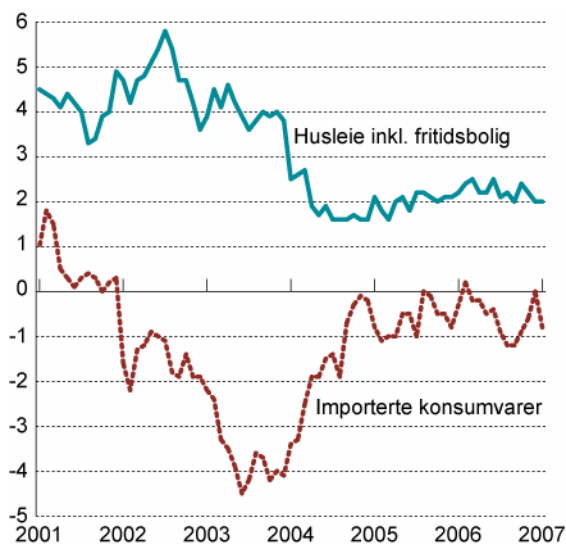
Figur 2.2 viser prisutviklingen for energivarene drivstoff og elektrisitet. Disse energivarene bidro samlet til å trekke opp prisveksten med om lag 1,3 prosentpoeng i fjor. Elektrisitetsprisene til husholdningene følger med et visst tidsetterslep utviklingen i spotmarkedet for kraft. Samlet sett økte elektrisitetsprisen til husholdningene (inkl. nettleie) med 28,0 prosent fra 2005 til 2006. Elektrisitetsprisene steg mye fra januar til april. I de påfølgende månedene falt prisene, før de tok seg opp igjen på sensommeren. I september var elektrisitetsprisene 48,1 prosent høyere enn på samme tid året før. Mot slutten av fjoråret falt elektrisitetsprisene. Denne utviklingen har fortsatt inn i 2007, og i januar i år var tolv månedersveksten redusert til 3,9 prosent. Prisen på drivstoff økte i gjennomsnitt med 8,0 prosent fra 2005 til 2006. Prisene økte klart fra årsskiftet 2005/2006 til juli, før de falt til dels kraftig i perioden august til november i fjor. I januar 2007 var prisen på drivstoff 1,4 prosent lavere enn ett år tidligere.

Figur 2.2 Energivarer i KPI. Prosentvis vekst fra samme måned året før
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fra 1. januar 2006 ble merverdiavgiftssatsen på næringsmidler satt opp fra 11 til 13 prosent. I tillegg ble den laveste merverdiavgiftssatsen satt opp fra 7 til 8 prosent. Fra 1. september 2006 ble det innført 8 prosent merverdiavgift på utleie av hotellrom og hytter. Avgiftsendringene bidro med 0,3 prosentpoeng til den samlede konsumprisveksten fra 2005 til 2006. Med virkning fra 1. januar 2007 er merverdiavgiftssatsen for næringsmidler økt fra 13 til 14 prosent. Nærmere omtale av avgiftsendringene for 2007 er gitt i avsnitt 2.2.1.

De senere årene har prisutviklingen for importerte konsumvarer vært preget av prisnedgang på varer som klær, sko og audiovisuelt utstyr. Moderat prisstigning internasjonalt og vridning i handelsmønsteret har bidratt til prisnedgang på importerte konsumvarer. I februar 2006 var prisveksten på slike varer positiv for første gang siden høsten 2001, jf. figur 2.3. Deretter falt tolv månedersveksten til -1,2 prosent i både august og september. De siste månedene av fjoråret økte tolv månedersveksten igjen, og i desember 2006 var prisene på importerte konsumvarer like høye som ett år tidligere. Denne utviklingen ble imidlertid delvis reversert i januar i år, da tolv månedersveksten falt til -0,8 prosent, særlig som følge av sterkt prisfall på klær og sko.

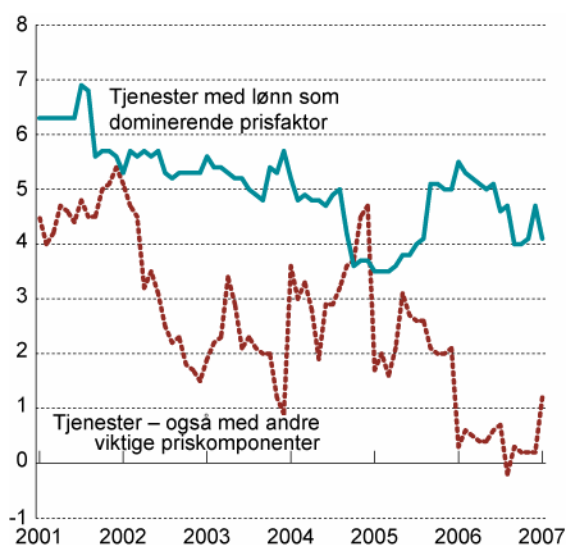

Figur 2.3 KPI etter leveringssektor: Importerte konsumvarer og husleie inkl. fritidsbolig. Prosentvis vekst fra samme måned året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Husleieindeksen består av beregnet husleie og betalt husleie. Betalt husleie er husleie fra leietakere, mens beregnet husleie skal utrykke verdien på tjenesten selvere og andelseier får av boligen sin. Verdien av denne tjenesten antas å følge utviklingen i leieprisen på tilsvarende boliger i leiemarkedet. Figur 2.3 viser utviklingen i husleiene inkl. fritidsbolig. Fra 2005 til 2006 økte husleiene i gjennomsnitt med 2,2 prosent, mens økningen fra januar 2006 til januar 2007 var 2,0 prosent. Målt på tolv månedersbasis er veksten i husleiene fortsatt betydelig lavere enn sommeren 2002 da veksten var 5,6 prosent. Utviklingen i leieprisene de siste årene må bl.a. ses i sammenheng med utviklingen i rentenivået. Renteendringer kan påvirke husleiene både gjennom endrede kostnader for utleier og ved at alternativkostnaden leietakere står overfor ved å kjøpe bolig endres.

Figur 2.4 viser prisutviklingen for tjenester. Prisene for tjenester med lønn som dominerende priskomponent økte med 4,8 prosent fra 2005 til 2006 og med 4,1 prosent fra januar 2006 til januar 2007. Eksempler på slike tjenester er tjenester utført av håndverkere, tannleger og frisører. Prisveksten var særlig sterk i andre halvdel av 2006, da prisene økte med 2,7 prosent fra juni til desember. For tjenester som også har andre viktige priskomponenter, var prisveksten betydelig lavere i fjor. Denne typen tjenester omfatter bl.a. barnehager, restaurantbesøk, flyreiser, finanstjenester og telefonsamtaler. Fra 2005 til 2006 økte prisene for disse tjenestene med bare 0,4 prosent. Prisveksten i fjor ble trukket ned av at maksimalsatsene for foreldrebetaling i barnehager ble redusert med 500 kroner til 2 250 kroner fra 1. januar 2006, jf. boks 2.1. Dessuten har sterk konkurranse innenfor bl.a. finanstjenester og teletjenester trukket prisveksten ned. I januar 2007 var prisene for tjenester som også har andre priskomponenter 1,2 prosent høyere enn på samme tid i fjor.

Figur 2.4 KPI etter leveringssektor: Tjenester. Prosentvis vekst fra samme måned året før
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.1 Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE), etter leveringssektor

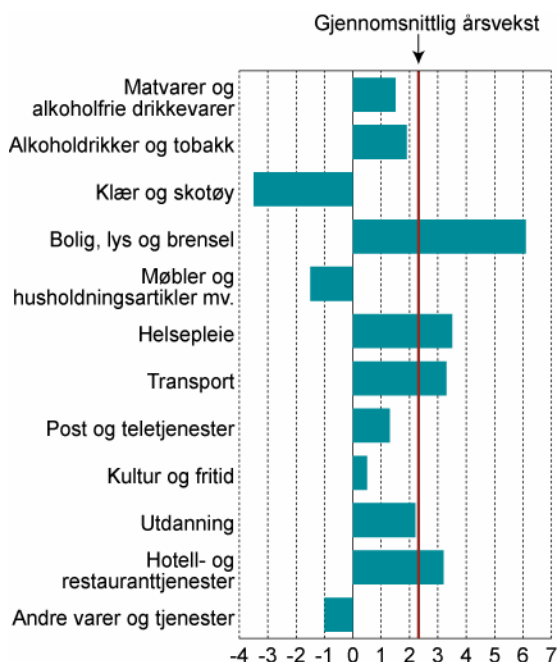
	Vekt ¹	Endring i prosent fra samme periode året før	
		2006	januar 2007
Totalt	1000	0,8	1,0
Jordbruksvarer	64	-0,3	0,9
Fiskevarer	7	1,7	-1,8
Andre norskproduserte konsumvarer	172	0,5	1,4
Importerte konsumvarer	317	-0,5	-0,8
Husleie	186	2,2	2,0
Andre tjenester	254	1,6	2,1
- med arbeidslønn som dominerende priskomponent		4,8	4,1
- også med andre viktige priskomponenter		0,4	1,3

¹ Vektene er Beregningsutvalgets anslag for vektene i konsumprisindeksen justert for energivarer (KPI-JE) for perioden august 2006-juli 2007. SSB publiserer utelukkende vektgrunnlaget for konsumprisindeksen (KPI) og det eksisterer således ikke offentlige vekter for KPI-JE eller konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE).

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

2.1.2 Prisutviklingen for ulike konsumgrupper

I tabell 2.2 og figur 2.5 er konsumprisindeksen inndelt etter konsumgrupper.

Figur 2.5 Konsumprisindeksen. Årsvekst for ulike konsumgrupper fra 2005 til 2006. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Prisene på ”matvarer og alkoholfrie drikkevarer” økte med 1,5 prosent i gjennomsnitt både i 2005 og i 2006. Merverdiavgiftssatsen for næringsmidler økte fra 11 til 13 prosent 1. januar 2006, jf. omtale ovenfor. Dette bidro til at prisene på matvarer og alkoholfrie drikkevarer økte med 0,7 prosent fra desember 2005 til januar 2006. Etter å ha økt videre med om lag 2 prosent fra januar til juli 2006, falt prisene på matvarer og alkoholfrie drikkevarer med 0,6 prosent fra juli til desember. For konsumgruppen ”alkoholholdige drikkevarer og tobakk” økte prisene i gjennomsnitt med 1,9 prosent i 2006, ned fra en årsvekst på 2,5 prosent året før.

Prisutviklingen for de typiske importvarene ”klær og skotøy” bidro til å dempe veksten i KPI i fjor. Samlet falt prisene med 3,5 prosent i 2006, men prisnedgangen har likevel avtatt noe i forhold til i 2004 og 2005, da prisene sank med henholdsvis 6,9 og 4,6 prosent.

I 2006 økte prisene for konsumgruppen ”bolig, lys og brensel” med 6,1 prosent i gjennomsnitt, mot en prisøkning på 1,7 prosent året før. Prisutviklingen for denne konsumgruppen ble i fjor i stor grad trukket opp av den sterke veksten i elektrisitetsprisene. Også prisene på tjenester for vedlikehold og reparasjon av bolig bidro til å trekke prisveksten opp. Veksten i husleiene var i fjor om lag lik den generelle konsumprisveksten.

Prisene på ”møbler og husholdningsartikler” falt med 1,5 prosent i 2006, og bidro dermed til å dempe veksten i KPI. Til sammenlikning hadde denne konsumgruppen en prisnedgang på 0,4 prosent i 2005 og 1,8 prosent i 2004.

For konsumgruppen ”transport” økte prisene i gjennomsnitt med 3,3 prosent i fjor. Drivstoffprisen økte med 8,0 prosent i fjor, og det var også relativt høy prisvekst på

vedlikehold og reparasjon av biler. Dessuten bidro prisoppgang på transporttjenester til veksten i KPI med en samlet prisstigning på 3,9 prosent i 2006.

”Kultur og fritid” hadde samlet en prisstigning på 0,5 prosent i 2006. Det er imidlertid store variasjoner innad i denne konsumgruppen. Mens tjenester innen kultur og fritid bidrar til å trekke prisveksten opp med en prisøkning i 2006 på 5,7 prosent, trekker prisutviklingen på audiovisuelt utstyr i motsatt retning. Prisene på slikt utstyr falt i fjor med 7,8 prosent.

Tabell 2.2 Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt ¹	Endring i prosent fra samme periode året før		
		2005	2006	januar 2007
Totalt	1000	1,6	2,3	1,2
01 Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	116,1	1,5	1,5	1,8
02 Alkoholdrikker og tobakk	29,9	2,5	1,9	2,0
03 Klær og skotøy	59,2	-4,6	-3,5	-7,1
04 Bolig, lys og brensel	265,0	1,7	6,1	2,7
Herav: Betalt husleie	30,4	2,0	2,3	2,3
Beregnet husleie	117,1	1,9	2,2	1,9
Elektrisitet og brensel	46,3	-1,7	24,7	3,3
05 Møbler og husholdningsart.	66,0	-0,4	-1,5	0,4
06 Helsepleie	29,5	2,8	3,5	1,6
07 Transport	176,0	4,3	3,3	1,4
Herav: Kjøp av egne tr. midler	90,9	1,4	0,9	0,4
Drift/vedlikehold	60,1	7,7	6,2	1,3
Transporttjenester	25,0	5,4	3,9	4,2
08 Post og teletjenester	27,6	-0,7	1,3	-1,6
09 Kultur og fritid	124,0	0,8	0,5	1,5
10 Utdanning	3,2	1,3	2,2	2,3
11 Hotell- og restauranttjenester	37,6	1,6	3,2	2,0
12 Andre varer og tjenester	65,9	1,8	-1,0	1,9

¹ Vektene gjelder fra august 2006 til juli 2007. Vektene er basert på et gjennomsnitt av de tre siste forbruksundersøkelsene.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 2.1 Utviklingen i barnehagesatser og egenandeler de siste årene

Barnehagesatser

Ordinære undersøkelser om foreldrebetaling i barnehager blir foretatt i januar og august. Regelen om maksimalpris på foreldrebetaling i barnehagene trådte i kraft 1. mai 2004, og maksimalprisen ble den gang satt til 2 750 kroner.

Fra 1. januar 2006 ble maksimalprisen redusert til 2 250 kroner. Januarundersøkelsen 2006 viste at barnehagesatsene fra januar 2005 til januar 2006 i gjennomsnitt falt med 15,7 prosent i kommunale barnehager og 10,9 prosent i private barnehager. Augustundersøkelsen 2006 viste at barnehageprisene falt med 1,4 prosent fra januar til august 2006. Fra 1. januar 2007 utgjør maksimalprisen 2 330 kroner. Satsene i kommunale barnehager økte med 3,1 prosent fra januar 2006 til januar 2007, mens satsene i private barnehager ble redusert med 0,9 prosent i samme periode.

Egenandeler

Blant de helserelaterte varene og tjenestene som er inkludert i konsumprisindeksen, er legekonsultasjoner, fysikalsk behandling og et utvalg legemidler. De ulike egenandelene som omtales nedenfor, fanges dermed bare delvis opp av konsumprisindeksen.

Egenandelstak 1 omfatter egenandeler for legehjelp, psykologhjelp, legemidler og sykepleieartikler på blå resept samt syketransport. Egenandelen (maksimalbeløpet) ved kjøp av legemidler på blå resept økes med 10 kroner til 510 kroner fra 1. januar 2007. Egenandelen ved pasienttransport økes med 10 kroner til 240 kroner tur/retur fra samme tidspunkt. Fra 1. juli 2007 økes egenandelene for legehjelp, psykologhjelp mv. med 5 prosent. Når egenandelstak 1 er nådd, får en et frikort som gjelder resten av året. Egenandelstak 1 er 1 660 kroner i 2007 og er økt med 2,8 prosent i forhold til taket i 2006. I fjor ble det utstedt vel 900 000 frikort.

Egenandelstak 2 omfatter egenandeler for fysioterapi, refusjonsberettiget tannbehandling med visse unntak, opphold ved opptreningsinstitusjoner og behandlingsreiser til utlandet. Egenandelstak 2 er for 2007 satt til 2 500 kroner. I forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2006 ble den tidligere ordningen med gratis fysioterapi for pasienter med visse kroniske sykdommer eller behov for opptrening etter større operasjoner gjeninnført.

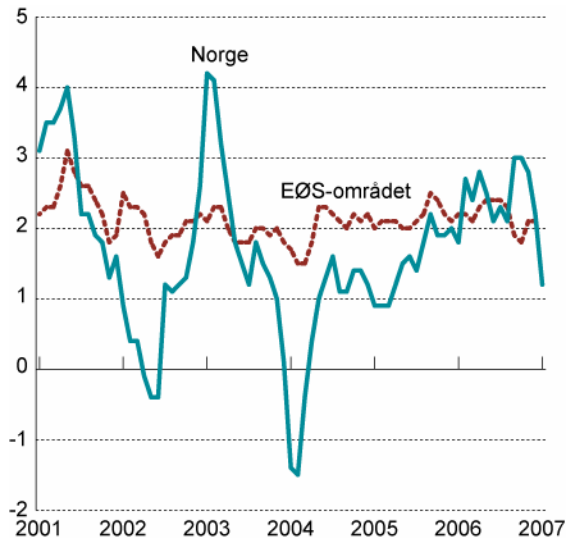
2.1.3 Den harmoniserte konsumprisindeksen

Det produseres harmoniserte konsumprisindekser i alle EU-land, samt Island og Norge, for å sammenlikne prisveksten mellom disse landene. Den harmoniserte konsumprisindeksen (HKPI) utarbeides parallelt med den tradisjonelle konsumprisindeksen (KPI). For Norge er det eneste området som er utelatt fra HKPI i forhold til KPI, selveieres bokostnader (beregnet husleie). Betalt husleie inngår imidlertid i indeksen. Totalt sett innebærer det at husholdningenes gjennomsnittlige boutgifter blir mindre vektlagt i HKPI enn i KPI. I Norge bygger vektene i både KPI og HKPI på et gjennomsnitt av resultater fra Forbruksundersøkelsen de siste tre årene, men vektene byttes på ulike tidspunkt i de to indeksene.

I 2005 var den gjennomsnittlige økningen i HKPI 1,5 prosent, mot en vekst i KPI på 1,6 prosent. I 2006 var den gjennomsnittlige økningen i HKPI og KPI henholdsvis 2,5 og 2,3 prosent.

Figur 2.6 gir en oversikt over tolv månedersveksten i HKPI i Norge og EØS-området. Den norske prisveksten er generelt mer volatil enn prisveksten i EØS-området, særlig på

bakgrunn av at elektrisitetsprisene varierer betydelig i Norge. Prisveksten var lavere i Norge enn i EØS-området fra sommeren 2003 til begynnelsen av 2006. Utover i 2006 ble den norske prisutviklingen i stor grad trukket opp av den sterke veksten i elektrisitetsprisene. Fra januar 2006 til januar 2007 økte HKPI for Norge med 1,2 prosent. Tolvmånedersveksten falt i forhold til veksten i 2006, særlig som følge av prisutviklingen på elektrisitet.

Figur 2.6 Harmonisert konsumprisindeks i Norge og EØS-området. Prosentvis vekst fra samme måned året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2 Anslag på konsumprisutviklingen i 2007

Utvalget har gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen Kvarts⁴.

2.2.1 Forutsetninger for modellberegningene

De viktigste størrelsene som anslås utenfor modellen, er summert opp i tabell 2.3.

Utviklingen i *importprisene* er viktig for prisutviklingen i Norge. Konsumprisindeksen definerer nær 30 prosent av produktene (målt ved budsjettandeler) som importerte konsumvarer. Prisene på disse varene inneholder også betydelige hjemmekostnadselementer knyttet til distribusjon og avgifter. På den annen side er det viktige elementer av importert produktinnsats knyttet til produksjonen av varer og tjenester som er definert som levert fra norske næringer.

Importprisene på konsumrelaterte varer er anslått å ha økt med 0,9 prosent fra 2005 til 2006. Utviklingen i importprisene på konsumvarer påvirkes bl.a. av utviklingen i kronekursen, prisstigningen hos handelspartnerne og vridninger i importen fra høykostland til lavkostland. Den importveide kronekursen svekket seg med 0,6 prosent i gjennomsnitt fra 2005 til 2006. Ved utarbeidningen av prisprognosen har utvalget tatt utgangspunkt i gjennomsnittlig importveid kronekurs fra midten av januar til midten av februar og lagt til grunn at valutakursen vil holde seg på om lag dette nivået gjennom 2007. Det innebærer at kronen, målt ved den importveide kronekursen, svekker seg med om lag 1 prosent fra 2006

⁴ For nærmere omtale av Kvarts vises det til Statistisk sentralbyrås hjemmesider: www.ssb.no/forskning/modeller/kvarts/

til 2007. Det er i modellberegningene lagt til grunn en gjennomsnittlig økning i importprisene på konsumrelaterte varer på 2,2 prosent fra 2006 til 2007, regnet i norske kroner. I en alternativ beregning anslås virkningen av at den importveide kronekursen blir 2 prosent sterkere eller svakere enn det som er lagt til grunn. Det vil bidra til å endre samlet prisvekst med om lag 0,4 prosentpoeng i 2007.

Spotprisen på råolje (Brent Blend) var i gjennomsnitt 65 USD eller 416 kroner pr. fat i 2006, mot en pris på 352 kroner pr. fat i 2005. Oljeprisen nådde en topp på over 75 USD pr. fat i august i fjor, men har deretter falt til mellom 50 og 60 USD pr. fat. Gjennomsnittlig oljepris hittil i år har vært om lag 55 USD. Utvalget har lagt til grunn at den gjennomsnittlige oljeprisen faller med vel 17 prosent fra 2006 til 2007. Det tilsvarer en gjennomsnittlig oljepris i 2007 på 55 USD eller 343 kroner pr. fat. Endringer i oljeprisen slår ut i konsumprisene først og fremst gjennom bensinprisene, andre transportkostnader og prisen på fyringsolje. For å illustrere virkningen av å endre oljeprisforutsetningen, har utvalget foretatt en beregning der en ser på virkningen på konsumprisindeksen av at oljeprisen endres med 40 kroner (nær 12 prosent) pr. fat i år i forhold til det som er lagt til grunn. Dette anslås å påvirke prisstigningen med 0,2 prosentpoeng.

Utviklingen i *prisene på norskproduserte jordbruksvarer* vil bl.a. være avhengig av den avtalte rammen i jordbruksoppgjøret og hvor mye av rammen som forutsettes tatt ut ved endring av prisene. Det er også av betydning i hvilken grad markedssituasjonen gjør det mulig å realisere de avtalebestemte prisene. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn at basisprisenivået for norskproduserte jordbruksvarer øker med 1,9 prosent fra 2006 til 2007. Prisene på slike varer falt med 0,5 prosent fra 2005 til 2006, jf. tabell 2.3.

Elektrisitetsprisene økte i gjennomsnitt med 28 prosent fra 2005 til 2006. Utvalget tar utgangspunkt i en beregning hvor elektrisitetsprisene reduseres med 20 prosent fra 2006 til 2007. Terminprisene i elektrisitetsmarkedet har variert kraftig de siste månedene, og har i denne perioden indikert en reduksjon i totalpris til husholdningene i området 10-30 prosent fra 2006 til 2007. En bør imidlertid være forsiktig med å ta fullt inn over seg kortsiktige svingninger i terminprisene. I tabell 2.4 er det i tillegg gjengitt modellberegninger som viser at 10 prosentpoeng høyere eller lavere vekst i elektrisitetsprisene enn lagt til grunn, vil endre prisveksten med 0,4 prosentpoeng i forhold til referansebanen.

I modellberegningene er det forutsatt at *pengemarkedsrenten* i år i gjennomsnitt vil ligge på 4,8 prosent, opp fra 3,1 prosent i gjennomsnitt i 2006.

I beregningene med Kvarts har en benyttet modellens relasjon for husleie. Dette har gitt en anslått vekst i husleiene fra 2006 til 2007 på 2,5 prosent. Veksten antas dermed å ta seg noe opp i forhold til i fjor, da husleieindeksen økte med 2,2 prosent. Økningen i pengemarkedsrenten bidrar isolert sett til å trekke veksten i husleiene opp, mens lavere prisvekst enn i fjor trekker i motsatt retning.

Prisene på varer til konsum inkluderer *avgifter og subsidier*, og vil dermed bli påvirket av det avgiftsopplegget som Stortinget vedtar. Avgiftsopplegget som Stortinget vedtok for 2007, innebar bl.a. at merverdiavgiften for næringsmidler ble satt opp fra 13 til 14 prosent fra 1. januar. Øvrige mengdeavgifter ble prisjustert med i gjennomsnitt $1\frac{3}{4}$ prosent fra samme tidspunkt. Utvalget har gjennomført beregninger for å vurdere de direkte prisvirkningene i 2007 av det vedtatte avgiftsopplegget. I forhold til et prisjustert avgiftsopplegg i tråd med utvalgets prisanslag, bidrar de vedtatte avgiftssatsene samlet til å øke prisveksten med

0,1-0,2 prosentpoeng i 2007. I januar i år var det en forskjell mellom veksten i KPI og veksten i KPI justert for avgiftsendringer (KPI-JA) på 0,1 prosentpoeng.

For offentlige varer og tjenester har en ved å benytte modellens prisrelasjoner forutsatt at prisveksten på disse følger kostnadsutviklingen i produksjonen av tjenestene. Det er knyttet usikkerhet til takster og avgifter som fastsettes i kommunesektoren. Utviklingen i disse påvirkes av den generelle kostnadsutviklingen, men kommunenes adgang til å fastsette gebyrer gjør at andre økonomiske forhold i den enkelte kommune vil spille inn.

Tabell 2.3 Viktige forutsetninger for Kvarts-beregning av konsumprisvekst fra 2006 til 2007. Prosentvis vekst fra året før

Varegruppe	2006	2007
Importveid valutakurs ¹⁾	0,6	1,0
Importpriser, tradisjonelle varer	4,0	3,6
Konsumrelaterte varer ²⁾	0,9	2,2
Øvrige varer	15,7	8,4
Råolje i NOK	18,3	-17,2
Priser på jordbruksvarer ³⁾	-0,5	1,9
Elektrisitetspris ⁴⁾	28,0	-20,0

¹⁾ Positiv endring betyr depresiering av norske kroner.

²⁾ Foredlede jordbruks- og fiskeprodukter, drikkevarer og tobakk, tekstil- og bekledningsprodukter, diverse industriprodukter, (verkstedprodukter), biler mv. og matvarer og råvarer.

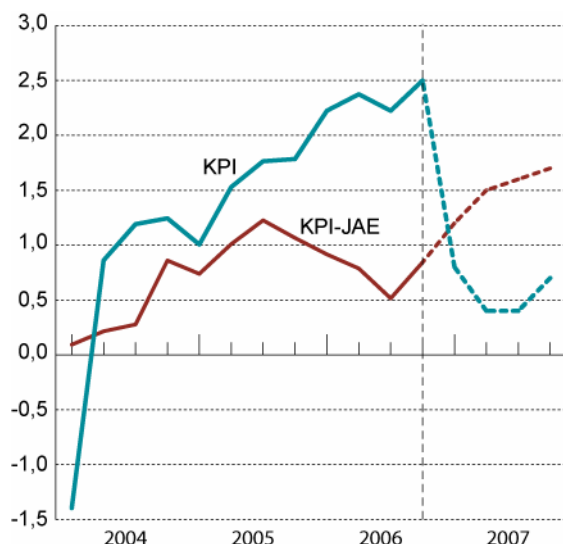
³⁾ Prisen på jordbruksprodukter til produsent eksklusive subsidier og avgifter.

⁴⁾ Prisen på elektrisk kraft som husholdningene betaler.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

2.2.2 Modellresultater

Beregningen som er blitt gjennomført med Kvarts, gir en økning i konsumprisindeksen (KPI) på 0,6 prosent fra 2006 til 2007. Det tilsvarer en reduksjon på 1,7 prosentpoeng fra i fjor, da KPI økte med 2,3 prosent. Energiprisutviklingen trekker prisveksten ned. Den underliggende prisveksten antas å ta seg opp framover; justert for avgiftsendringer og uten energivarer indikerer modellberegningene en prisvekst i 2007 på 1,5 prosent, mot en vekst på 0,8 prosent i fjor.

Figur 2.7 KPI og KPI-JAE. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før ¹
 1 Den heltrukne linjen illustrerer faktisk utvikling, mens stiplet linje er prognose.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Utviklingen i energiprisene gjennom første halvår i fjor vil isolert sett bidra til å trekke prisstigningstakten ned fra januar til februar og videre utover våren. Målt som vekst over fire kvartaler indikerer modellberegningen at prisveksten målt ved KPI vil være lavest i 2. og 3. kvartal 2007. Prisveksten målt ved KPI-JAE antas å tilta gjennom året, jf. tabell 2.4 og figur 2.7.

Tabell 2.4 Modellresultater. Beregnet vekst i KPI og KPI-JAE fra 2006 til 2007 og isolerte virkninger av enkelte endringer i forutsetningene. Konsumprisvekst i prosent fra samme periode året før

	1. kv	2. kv	3. kv	4. kv	Året
KPI	0,8	0,4	0,4	0,7	0,6
KPI-JAE	1,2	1,5	1,6	1,7	1,5
<i>Isolerte prisvirkninger av:</i>					
10 prosentpoeng høyere/lavere elektrisitetsprisvekst	+/-0,4	+/-0,4	+/-0,5	+/-0,5	+/-0,4
2 prosent svakere/sterkere krone	+/-0,2	+/-0,4	+/-0,5	+/-0,4	+/-0,4
40 kroner høyere/lavere oljepris	+/-0,1	+/-0,2	+/-0,2	+/-0,2	+/-0,2

2.2.3 Forventningsindikator

Siden 2002 har Statistisk sentralbyrå hvert halvår utarbeidet og publisert en forventningsindikator for konsumprisene. Forventningsindikatoren bygger på opplysninger fra detaljister og offentlige institusjoner om forventet utvikling i deres utsalgspriser til forbruker. Utvalget består av om lag 450 respondenter. Den siste undersøkelsen dekker utviklingen fra november 2006 til mai 2007. I forventningsindikatoren er de innsamlede opplysningene benyttet uten videre bearbeiding. Opplysningene kan ses på som et samlet uttrykk for prisforventninger på detaljistsiden i økonomien på innsamlingstidspunktet.

Materialet fra undersøkelsen indikerte forventninger om en tolv månedersvekst i KPI på 2,8 prosent i desember i fjor og 3,7 prosent i januar i år, henholdsvis 0,6 og 2,5 prosentpoeng

høyere enn realisert prisvekst i disse månedene. Undersøkelsens forventning til tolv månedersvekst i KPI framover varierer fra 2,9 prosent i april til 3,7 prosent i mars. Prisstigningsforventningene ligger dermed betydelig høyere enn resultatene av modellberegningen omtalt ovenfor. Dette må ses i sammenheng med at materialet fra undersøkelsen ble innhentet i november, da energiprisene var betydelig høyere enn i januar 2007.

Når en trekker ut energivarer, indikerer undersøkelsen forventninger om tolv månedersvekst i konsumprisindeksen justert for energivarer (KPI-JE) på mellom 1,3 prosent (i desember 2006) og 2,5 prosent (i mai 2007). I desember 2006 og januar 2007 lå undersøkelsens forventninger henholdsvis 0,1 og 1,0 prosentpoeng høyere enn realisert vekst i KPI-JE. Forventningene til prisveksten i perioden fra februar til mai 2007 er vel 0,6 prosentpoeng høyere enn det modellberegningen indikerer for veksten i KPI-JE i denne perioden. Det er på linje med forskjellen mellom undersøkelsens forventninger og realisert vekst i KPI-JE i perioden januar til mai 2006.

2.2.4 Utvalgets anslag på konsumprisveksten i 2007

Basert på forutsetningene omtalt ovenfor, gir beregningen på modellen Kvarts en vekst i KPI på 0,6 prosent fra 2006 til 2007. Slike modellbaserte beregninger vil alltid være beheftet med usikkerhet. Usikkerheten i prisvekstanslaget for 2007 er særlig knyttet til utviklingen i elektrisitetsprisene, der det i modellberegningen er lagt til grunn et betydelig fall fra 2006 til 2007. I tillegg er det usikkert hvor raskt og sterkt endringer i kronekursen påvirker prisveksten, hvordan kronekursen vil utvikle seg dersom rentedifferansen overfor utlandet øker og hvor sterke effektene fra endringene i den internasjonale arbeidsdelingen blir framover. Det er også usikkerhet knyttet til hvordan den innenlandske konkurransen påvirker prisutviklingen.

Med bakgrunn i de beregningene som er foretatt og ovennevnte vurderinger, anslår Beregningsutvalget en gjennomsnittlig **prisvekst på 0-1 prosent** fra 2006 til 2007.

Kapittel 3

Utviklingen i norsk industris konkurranseevne

- *Den kostnadmessige konkurranseevnen for industrien, målt ved relative timelønnskostnader for industriarbeidere i felles valuta, har svekket seg i løpet av de to siste årene. I fjor anslås de relative timelønnskostnadene i felles valuta å ha økt med 1,3 prosent. Timelønnskostnadene økte raskere i Norge enn hos handelspartnerne. En moderat svekkelse av kronkursen bidro i motsatt retning.*
- *De relative lønnskostnadene per ansatt i markedsrettet virksomhet under ett, målt i felles valuta, anslås å ha økt med 0,6 prosent fra 2005 til 2006. Kronen svekket seg noe fra 2005 til 2006. Lønnsveksten var imidlertid høyere i Norge enn hos handelspartnerne.*
- *Norske timelønnskostnader for alle ansatte i industrien i 2006 er anslått å ligge om lag 23 prosent høyere enn et handelsvektet gjennomsnitt av handelspartnere i EU. For industriarbeidere alene lå de norske kostnadene vel 40 prosent høyere enn gjennomsnittet. Det er knyttet usikkerhet og svakheter til tallene. Blant annet er pensjonskostnader bare delvis inkludert i statistikken.*
- *Lønnsomheten i industrien, målt ved tall fra nasjonalregnskapet og regnskapstall for aksjeselskaper, bedret seg i 2004. Ifølge regnskapstall for aksjeselskaper opplevde industrien ytterligere vekst i 2005.*
- *I ettertid kan utviklingen i industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i markedsandelene for tradisjonelle varer på hjemmemarkedene og eksportmarkedene. Etter et betydelig fall i eksportmarkedsandelene på slutten av 1990-tallet, holdt disse seg relativt stabile i perioden 2000-2003. I perioden 2003-2005 ser disse imidlertid ut til å ha falt noe.*
- *Målt ved relative timelønnskostnader har den kostnadmessige konkurranseevnen i industrien svekket seg betydelig i løpet av de siste ti årene. Høy produktivitetsvekst innenlands kan i prinsippet motvirke denne svekkelsen. Produktivitetsveksten i norsk industri, målt ved bruttoprodukt per timeverk, var imidlertid lavere enn hos handelspartnerne fram til årtusenskiftet. Etter dette synes utviklingen i Norge å ha vært bedre enn hos handelspartnerne.*

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å oppnå en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjernet overfor utenlandsk konkurranse.

Fordelene ved det internasjonale varebyttet vil bli vesentlig redusert, hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse, herunder full sysselsetting, og en akseptabel inntektsfordeling. Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebyttet, må over tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien over tid, samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å utvikle seg over tid. Dette beror på næringens lønnsomhet og dens evne til å trekke til seg investeringer. En lønnsom næring må kunne hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på produktmarkedene, og med andre norske næringer i arbeidsmarkedet. En kan ikke uten videre trekke slutninger fra

utviklingen i konkurranseevnen for en enkelt bedrift eller næring til utviklingen i konkurranseevnen for et helt land. En økonomi med vekst og omstilling vil normalt være preget av ulik utvikling i konkurranseevnen for de enkelte næringer. Videre kan en bedring i konkurranseevnen for en næring, f.eks. gjennom subsidiering av innsatsfaktorene, gi en dårligere utnyttelse av ressursene samlet sett, og dermed ikke bedre konkurranseevnen i samfunnsøkonomisk forstand. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

Boks 3.1 Konkurransetsatte og skjermede næringer

Tradisjonelt har konkurranseutsatte næringer blitt assosiert med industrien, mens skjermede næringer som regel har blitt assosiert med tjenesteproduserende næringer (varehandel, transporttjenester, finansiell tjenesteyting, annen privat tjenesteyting etc.). Økt globalisering, sterkere internasjonal konkurranse og lavere transportkostnader har imidlertid bidratt til at stadig større deler av norsk næringsliv utsettes for konkurranse fra utlandet.

En drøfting av innholdet i begrepene konkurranseutsatte og skjermede næringer er gitt i Holden-utvalgets rapport NOU 2000:21, vedlegg 8 (av professor Asbjørn Rødseth). I teorien blir skjermede næringer definert ved at de produserer varer eller tjenester som verken eksporteres eller importeres, mens konkurranseutsatte næringer produserer varer eller tjenester som eksporteres eller importeres. Denne inndelingen kan ses i lys av en sontring mellom rotløse næringer og andre næringer. Rotløse næringer er næringer som ikke har noen naturlig geografisk forankring, og de kan dermed relativt enkelt flytte produksjonen til et annet land dersom dette viser seg lønnsomt.

For de konkurranseutsatte næringene vil produsentprisene i stor grad bli bestemt på verdensmarkedet, mens produsentprisene i de skjermede næringene i større grad vil reflektere forholdet mellom tilbud og etterspørsel innenlands. I praksis er det imidlertid vanskelig å avgrense hvilke næringer som er konkurranseutsatte og hvilke som er skjermede, fordi mange næringer er i en mellomstilling.

Rene konkurranseutsatte næringer kjennetegnes av bedrifter som produserer for et internasjonalt marked ved hjelp av arbeidskraft som eneste lokale (ikke-mobile) produksjonsfaktor. (Bedriftene bruker også kapital, men er ikke bundet til å investere denne i Norge). For konkurranseutsatte næringer vil utviklingen i lønnsnivået over tid bestemme om næringen blir værende i Norge eller ikke. Blir lønnsnivået for høyt sammenliknet med produktiviteten, reduseres lønnsomheten, noe som kan føre til at det ikke blir investert i nye arbeidsplasser. Lønnsnivået i de rene konkurranseutsatte næringene binder samtidig opp lønnsnivået i resten av økonomien dersom en skal ha samme lønn for samme arbeid uavhengig av næring.

3.1 Indikatorer for industriens kostnadsutvikling

Økt globalisering, sterkere internasjonal konkurranse og lavere transportkostnader har medført at stadig større deler av norsk næringsliv utsettes for konkurranse fra utlandet. Mange tjenesteytende næringer, bygg og anlegg mv. har i de senere år blitt stilt overfor stadig sterkere konkurranse fra utenlandske tilbydere. Blant eksport- og

importkonkurrerende næringer i fastlandsøkonomien er imidlertid industrien fortsatt den viktigste enkeltnæringen. En rimelig god evne for industrien til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling. Dette behøver imidlertid ikke innebære at industriens konkurranseevne hele tiden må være like god. Da oljeinntektene kom inn i norsk økonomi, kunne kravet til balanse i utenriksøkonomien sikres med en mindre industrisektor. Men oljeinntektene innebærer ikke at konkurranseutsatt sektor på varig basis kan ha svakere konkurranseevne enn konkurrentene hos handelspartnerne.

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene i næringslivet. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader, transportkostnader og andre kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Videre vil produktivitetsutviklingen og offentlige avgifter og subsidier være av betydning for konkurranseevnen.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv. Disse næringene leverer vareinnsats, energi og kapitalvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. Videre konkurrerer industrien med øvrige næringer om enkelte innsatsfaktorer, særlig arbeidskraft. Lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer kan føre til at industriens konkurranseevne bedres ved at det blir lettere og billigere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapitalvarer. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig. Videre kan det være vanskelig å overskue hvilke næringer som i framtiden vil være utsatt for internasjonal konkurranse.

Forutsigbare og stabile rammebetingelser kan også bidra til å styrke næringslivets konkurranseposisjon. For en liten, åpen økonomi som den norske vil det være svært vanskelig å oppnå en stabil realøkonomisk utvikling uten at en samtidig har en relativt stabil nominell utvikling, herunder at en unngår sterke utslag i valutakursen.

I dette kapitlet ser vi på noen utvalgte indikatorer for utviklingen i industriens konkurranseevne. I avsnitt 3.1 kommenteres utviklingen i hhv. lønnskostnader, kapitalkostnader og andre kostnader. Herunder presenteres også tall for lønnskostnadsutviklingen for markedsrettet virksomhet samlet. I avsnitt 3.2 presenteres tall for produktivitetsutviklingen. I avsnitt 3.3 kommenteres utviklingen i lønnsomheten. For å antyde noe om mulige nivåforskjeller i industriens kostnadsmessige konkurranseevne mellom land, omtales de totale lønnskostnadsnivåene for arbeidere i industrien i Norge og i andre land i avsnitt 3.4. For andre kostnadskomponenter er det vanskelig å finne brukbare tall for nivåammenlikninger. I avsnitt 3.5 gis det en oversikt over utviklingen i markedsandeler for tradisjonelle varer hjemme og ute.

3.1.1 Lønnskostnadsvekst

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene i norsk industriproduksjon. Målt som andel av verdiskapingen (bruttoproduktet) i industrien har lønnskostnadene utgjort om lag 70 prosent de siste ti årene.

Det er gjort to vesentlige endringer av tallgrunnlaget i rapporten. For det første er handelspartneraggregatet oppdatert i tråd med ny informasjon, jf. boks 3.2. For det andre er kildegrunnlaget forandret som følge av endret tilgjengelighet av internasjonal statistikk. IMF har sluttet å produsere relevant tallmateriale for beregning av relativ

lønnskostnadsvekst for land utenfor EU. For utviklingen i relative timelønnskostnader i industrien benyttes nå data fra Bureau of Labour statistics (BLS). Dataene dekker alle arbeidere i industrien. Utviklingen i relative lønnskostnader per ansatt i markedsrettet virksomhet dekkes av data fra OECD.

Tabell 3.1 Timelønnskostnader for arbeidere i industrien. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gj.snitt 1997-	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	2006											
Vekst i lønnskostnader pr. time												
Norge	4,8	4,4	4,0	8,0	4,6	3,0	6,4	5,4	4,0	5,9	2,8	4,1
Handelspartnerne	3,2	3,9	3,6	2,8	3,1	4,2	3,7	3,4	3,4	2,5	3,0	2,1
Relativ timelønnskostnadsvekst i nasjonal valuta	1,6	0,5	0,3	5,0	1,5	-1,2	2,6	1,9	0,5	3,3	-0,2	1,9
Relativ timelønnskostnadsvekst i felles valuta	1,9	0,1	0,6	1,7	1,1	-3,2	5,8	10,3	-1,9	-0,1	4,0	1,3
<i>Memo:</i>												
Valutakurs ²⁾	-0,3	0,4	-0,3	3,3	0,4	2,1	-3,0	-7,7	2,5	3,4	-4,0	0,6

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er som beskrevet i boks 3.2. Timelønnskostnadene gjelder arbeidere i industrien.

2) Handelsvektet valutakurs. Beregnet av TBU. Et positivt endringstall innebærer en effektiv svekkelse av norske kroner.

Kilder: Bureau of Labor Statistics (BLS), Eurostat, SSB, EU-kommisjonen og Beregningsutvalget.

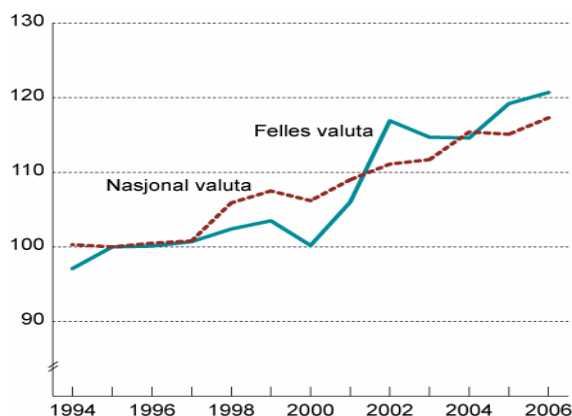
Tabell 3.1 og figur 3.1 viser utviklingen i lønnskostnader per time for arbeidere i norsk industri og for våre viktigste handelspartnere siden 1996. Ved å ta hensyn til valutakursendringer, kommer en fram til endringer i relative timelønnskostnader i felles valuta⁵. Tallene gir imidlertid ikke uten videre uttrykk for en enkel årsaks-virknings sammenheng. For eksempel vil en svekkelse av den norske kronen kunne påvirke den generelle prisutviklingen og bedriftenes inntjening, som i neste omgang kan påvirke lønnsveksten.

I løpet av de siste ti årene har den kostnadsmessige konkurransevnen, målt ved relative timelønnskostnader i felles valuta, i gjennomsnitt svekket seg med 2 prosent per år. Svekkelsen må i hovedsak ses i sammenheng med gjennomgående høyere lønnskostnadsvekst i Norge i forhold til handelspartnerne. Forskjellen i lønnskostnadsvekst var på sitt høyeste i årene 1998 og 2004. For enkeltår har imidlertid valutakursen gitt sterke utslag på de relative lønnskostnadene, jf. figur 3.1. For eksempel var lønnskostnadsveksten i 2002 2 prosentpoeng høyere enn hos handelspartnerne. Styrkingen av kronekursen fra 2001 til 2002 førte imidlertid til at de relative lønnskostnadene målt i felles valuta økte med over 10 prosent, jf. også omtale av kronekursutviklingen i vedlegg 3.

Veksten i timelønnskostnadene for arbeidere i norsk industri tiltok fra 2003 til 2004. Samtidig svekket imidlertid kronen seg, slik at de relative timelønnskostnadene målt i felles valuta holdt seg om lag uendret. I 2005 var veksten i timelønnskostnadene om lag den samme som hos gjennomsnittet av handelspartnerne. Styrket krone medførte imidlertid at de relative timelønnskostnadene i felles valuta økte med 4 prosent. Den gjennomsnittlige veksten i relative timelønnskostnader for årene 2004 og 2005 sett under ett ble dermed på

⁵ Utviklingen i den handelsvektede valutakursen kan avvike betydelig fra kronens verdi mot enkeltvalutaer. Dette innebærer bl.a. at et veid gjennomsnitt ikke gir et fullstendig uttrykk for den endringen i konkurransesituasjonen de enkelte bedriftene eller bransjene står overfor.

1,9 prosent, målt i felles valuta. På bakgrunn av lønnskostnadstall fra bl.a. Eurostat⁶ og SSB anslås de relative lønnskostnadene i felles valuta i industrien å ha økt med 1,3 prosent i 2006.⁷

Figur 3.1 Relative timelønnskostnader for arbeidere i industrien, 1994 til 2006. Indeks 1995=100.

Kilde: BLS⁸, SSB, Eurostat, EU-kommisjonen og Beregningsutvalget.

Utviklingen i nasjonalregnskapsbegrepet lønn per normalårsverk kan utvikle seg annerledes enn timelønnskostnadene f.eks. som følge av endringer i overtid, antall virkedager og sykefravær. Mens endringer i antall virkedager jevnes ut over tid, og således ikke har betydning for den underliggende utviklingen i relative lønnskostnader vis-à-vis utlandet, vil endringer i sykefravær, overtid, ferie mv. kunne gi uttrykk for reelle bidrag til utviklingen i lønnskostnadene, jf. boks 3.3.

Lønnskostnadene per ansatt i markedsrettet virksomhet i Norge økte akkumulert med 16,1 prosent mer i perioden 1995 til 2006 enn hos gjennomsnittet av våre handelspartnere, jf. figur 3.3. Styrking av kronen gjorde at de relative lønnskostnadene i felles valuta økte med 19,4 prosent i samme periode. De relative lønnskostnadene har steget i alle årene etter 1997. Mens kronen over perioden sett under ett har styrket seg, har den i enkeltår svekket seg og bidratt til fall i de relative lønnskostnadene. I 2003 og 2004 bidro en svekkelse av kronen til at de relative lønnskostnadene målt i felles valuta i gjennomsnitt falt med 1,8 prosent. I 2005 økte de relative lønnskostnadene pr ansatt med 1,1 prosent. En styrking av kronen medførte at økningen i de relative lønnskostnadene ble på 5,4 prosent, målt i felles valuta dette året. Kronen svekket seg med 0,6 prosent i 2006, og med en økning i de relative lønnskostnadene i markedsrettet virksomhet i Norge på 1,2 prosent, økte de relative lønnskostnadene i felles valuta med 0,6 prosent.

⁶ Eurostats tall dekker både arbeidere og funksjonærer i industrien. Utviklingen i lønnskostnader per arbeider og lønnskostnader for alle ansatte i industrien kan være ulik. Tallene fra Eurostat dekker alle EU-landene i handelspartneraggregatet unntatt Italia og Belgia, eller knapt 75 prosent av handelspartnerne. For Italia og Belgia er det brukt anslag fra EU-kommisjonen, slik at beregningen samlet dekker drøyt 81 prosent av handelspartnerne.

⁷ Anslaget for veksten i lønnskostnader for Norge i 2006 inneholder også kostnadene knyttet til innføringen av obligatorisk tjenstepensjon (OTP).

⁸ Kildematerialet dekker knapt 96 prosent av Norges handelspartnere i 2003, jf. boks 3.2. og boks 3.7.

Boks 3.2 Norges handelspartnere

Nytt handelspartneraggregat

For å vurdere utviklingen i konkurranseevnen til norsk næringsliv, sammenliknes gjerne kostnadsvekst og -nivå i Norge med tilsvarende størrelser hos våre handelspartnere. TBU har i beregningene av Norges handelspartnere lagt landsammensetning og vekt beregnet av OECD til grunn. Vektene har vært oppdatert fram til og med 1999. Norges handelsmønster med andre land endres imidlertid over tid, der den relative betydningen for enkeltland kan øke eller bli mindre. I mai 2006 kom OECD med oppdaterte vekt for Norge. I de nye vektene er handelsmønsteret for Norge oppdatert fram til og med 2003.

Beregningsutvalget har i denne rapporten lagt den oppdaterte landsammensetningen fra OECD til grunn for beregningene av handelspartneraggregatet. Landsammensetningen og tilhørende vekt er vist i tabell 3.2. Som det fremkommer i tabellen, innebærer endringene at Kina, Hong Kong, Russland og Tyrkia komme med som nye land i indeksen, mens Taiwan, Ungarn, Thailand og Hellas går ut. Land som Storbritannia, USA og Japan har fått lavere vekt i det nye settet, mens bl.a. Sverige og Polen har fått høyere vekt.

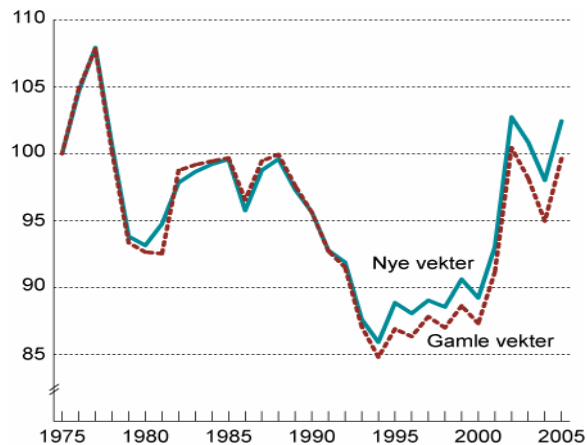
Tabell 3.2 Nytt og gammelt handelspartneraggregat

<u>Land</u>	<u>Gammel indeks</u>	<u>Ny indeks</u>
Sverige	19,9	21,2
Tyskland	15,0	15,0
Storbritannia	12,0	9,1
Danmark	8,1	8,2
USA	6,4	5,5
Nederland	4,9	5,3
Frankrike	5,0	4,2
Italia	4,0	3,8
Finland	4,0	3,5
Kina		3,0
Japan	4,8	2,9
Polen	1,1	2,8
Belgia	2,7	2,6
Korea	2,1	2,4
Irland	2,0	1,7
Spania	2,6	1,6
Sveits	1,2	1,1
Hong Kong		1,0
Østerrike	1,0	0,9
Singapore	0,3	0,9
Portugal	0,6	0,8
Russland		0,7
Canada	0,6	0,7
Tyrkia		0,6
Tsjekkia	0,4	0,5

Kilder: OECD og Beregningsutvalget.

Virkninger av ny landsammensetning

Figur 3.2 viser virkningen på utviklingen i relative timelønnskostnader i felles valuta beregnet med hhv. nye og gamle vekter. Kildegrunnlaget er det samme som i TBU's forrige rapport, NOU 2006:11, slik at man får frem den isolerte effekten av de nye vektene. Som det fremgår av figuren er effektene av de endrede vektene relativt små.

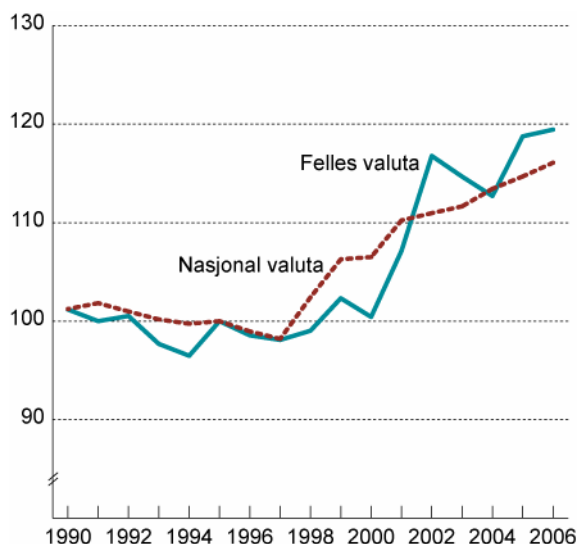
Figur 3.2: Relative lønnskostnader beregnet med nye og gamle konkurransevekter. Indeks 1975=100.

Kilde: IMF, OECD, Eurostat, Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Handelspartnere vs. konkurranseevne

Sammenlikninger med handelspartnerne benyttes i TBU's rapporter for å vurdere utviklingen i konkurranseevnen til norske bedrifter. I en beregning av landsammensetning og vekter som skal danne grunnlag for å vurdere konkurranseevnen til norske bedrifter overfor bedrifter i andre land, burde imidlertid i prinsippet alle faktorer som har betydning for konkurranseevnen tas med. OECD har i stor grad konstruert landsammensetningen og vektene i handelspartneraggregatet på bakgrunn av omfanget av import og eksport av industrivarer mellom Norge og utlandet. I tillegg er det tatt hensyn til konkurranse mellom norske og utenlandske bedrifter i tredjeland. Flere forhold av kvalitativ karakter er imidlertid vanskelig å fange opp i slike beregninger. Videre er det bare sett på handel med industrivarer, og ikke på tjenester eller varer produsert i andre sektorer. Handelsstrømmene til og fra Norge er videre ikke brutt ned til hver enkelt varetype for å kunne gi et grunnlag for å vurdere i hvilken grad det faktisk er direkte konkurranse mellom norske og utenlandske bedrifter, eller om det i stedet handles med varer det ikke er konkurranse om. Den faktiske varesammensetningen vil for eksempel variere betydelig mellom Norge og typiske lavkostland, som for eksempel Kina, slik at det på et gitt tidspunkt er det liten reell konkurranse mellom norske og kinesiske bedrifter. På den annen side vil store kostnadsforskjeller mellom land og områder over tid føre til vridninger i handelsmønstre. Kina er tatt med i handelspartneraggregatet i hovedsak som følge av økte handelsstrømmer mellom Norge og Kina de senere årene.

Beregningsutvalget ser derfor sammenlikninger med handelspartnerne som et nyttig supplement til sammenlikninger med bl.a. EU og definerte grupper av land. Selv om norske bedrifter i dag kanskje ikke er i direkte konkurranse med for eksempel kinesiske bedrifter, kan de bli det senere.

Figur 3.3 Relative lønnskostnader per ansatt i markedsrettet virksomhet, 1990 til 2006, indeks 1995=100

Kilde: OECD⁹, jf. tabell 4.4.

OECD anslår veksten i lønnskostnader per ansatt i markedsrettet virksomhet til 3,1 prosent i 2007 målt i nasjonal valuta og vektet med Norges konkurransevekter, jf. boks 3.2. Også veksten i lønnskostnader per ansatt i industrien er av EU-kommisjonen anslått til 3,1 prosent i 2007 målt i nasjonal valuta og vektet med Norges konkurransevekter¹⁰.

Boks 3.3 Timelønnskostnader og årslønn

Timelønnskostnadene som omtales i dette kapittelet utgjør i hovedsak samlede lønnskostnader regnet per utførte timeverk. Lønnskostnadene inkluderer i prinsippet direkte lønnskostnader (alle lønnsutbetalinger inklusive overtidsgodtgjørelse og lønn under sykdom, fødselspermisjoner m.v. som betales av arbeidsgiver) og indirekte lønnskostnader (arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter betalt av arbeidsgiver, samt naturallønn). Antall utførte timeverk regnes eksklusive fravær, som for eksempel ferie, permisjon og sykefravær, men inklusive overtid.

Årslønn for en lønnstakergruppe er definert som gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner m.v. Årslønnen kan dermed sies å gi et samlet uttrykk for veksten i de avtalte lønnssetningene for arbeidstakerne i gruppen som en betrakter.

Det følger av definisjonene ovenfor at bl.a. følgende forhold kan bidra til ulik utvikling i timelønnskostnader og årslønn:

- endringer i overtid
- endringer i betalt fravær, f.eks. sykefravær

⁹ Kilden dekker knapt 94 prosent av Norges handelspartnere i 2003, jf. hhv. boks 3.2 og 3.7.

¹⁰ EU-kommisjonens AMECO database (Annual macro-economic database), november 2006, (http://ec.europa.eu/economy_finance/indicators/annual_macro_economic_database/ameco_en.htm). Anslagene gjelder vekst i lønn pr. sysselsatt i industrien. Kilden dekker knapt 93 prosent av Norges handelspartnere i 2003.

- endringer i antall virkedager, f.eks. pga. endringer i bevegelige helligdager og skuddår
- endringer i arbeidsgiveravgift og pensjonspremier
- endret sats for feriepengene

I tillegg til faktorene som er nevnt i strekpunktene ovenfor, vil forskyvninger i sysselsettingen mellom ulike regioner med forskjellig arbeidsgiveravgift bidra til at de samlede timelønnskostnadene for en lønnstakergruppe utvikler seg forskjellig fra årslønnen. Forskyvning i alderssammensetningen og endringer i antall som mottar pensjonsytelser fra bedriftene, vil også bidra til at timelønnskostnadene utvikler seg forskjellig fra årslønnen.

I nasjonalregnskapet opereres det med de to lønnsbegrepene lønn per normalårsverk og lønn per årsverk, jf. vedlegg 2. Tabell 3.3 gir en illustrasjon på hvordan ulike faktorer har bidratt til avvik mellom lønn per normalårsverk og lønnskostnader per utførte timeverk i Norge. Tallene for 2006 er beheftet med usikkerhet som følge av at anslagene for utvikling i overtid, skiftarbeid og trygde- og pensjonspremier (dvs. andre arbeidskraftskostnader i tabell 3.3) bygger på et svært foreløpig kildemateriale.

Tabell 3.3 Ulike faktorerers bidrag til avvik mellom lønn per normalårsverk og lønnskostnader per utførte timeverk i norsk industri.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Lønnskostnader pr. time, prosent	5,7	5,6	6,0	6,0	4,1	3,3	3,9	4,6
Lønn per normalårsverk, prosent	5,7	3,9	5,1	5,4	3,2	5,5	4,2	4,2
Avvik i prosentpoeng ¹⁾	0,0	1,7	0,9	0,6	0,9	-2,2	-0,3	0,4
Anslag på bidrag til avvik i prosentpoeng. Endring i ²⁾ :								
- Fravær	0,4	0,2	0,3	0,4	0,4	-1,0	-0,7	0,3
- Overtid	-0,1	0,2	-0,5	0,3	0,8	-0,7	-0,1	-0,8
- Ferie	0,0	0,6	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Antall virkedager	-0,3	0,7	0,4	0,0	-0,4	-1,0	0,4	0,8
- Andre arbeidskraftskostnader (inkl. strukturendringer)	0,0	0,0	0,1	-0,1	0,1	0,5	0,1	0,1

1) Positivt avvik innebærer at timelønnskostnadene øker mer enn lønn per normalårsverk

2) Økt fravær og ferieutvidelser vil bidra til høyere timelønnskostnader sammenliknet med lønn per normalårsverk. Økt overtid og flere virkedager til trekke i motsatt retning.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Veksten i timelønnskostnadene var noe lavere enn veksten i lønn per normalårsverk i 2005. En reduksjon i sykefraværet fra 2004 til 2005 trakk isolert sett ned veksten i timelønnskostnadene i forhold til veksten i lønn per normalårsverk. På den annen side var det færre virkedager i 2005 enn i året før, hvilket bidro til økte timelønnskostnader relativt til lønn per normalårsverk. Det var færre virkedager i 2006 enn i 2005, samtidig som sykefraværet er anslått å ha økt fra 2005 til 2006. Begge disse faktorene trakk i retning av økte timelønnskostnader i forhold til lønn per normalårsverk. Bruken av overtid økte i samme periode, noe som isolert sett bidro til lavere vekst i timelønnskostnadene enn i lønn per normalårsverk. Samlet sett anslår utvalget at timelønnskostnadene økte 0,4 prosentpoeng mer enn lønn per normalårsverk i 2006.

3.1.2 Andre kostnader

Ved siden av lønnskostnadene er kostnadene ved bruk av innsatsfaktorer og kapital viktige for industrien. Tabell 3.4 gir en oversikt over indikatorer som kan antyde noe om den relative kostnadsutviklingen for renter, priser og energikostnader.

Kapitalkostnadene kan i teorien gjenspeiles i den såkalte brukerprisen på kapital. Brukerprisen tar hensyn til markedsprisen på kapitalutstyret, kostnadene ved å binde kapital i bedriften (renten), kapitalslitet og reglene for bedrifts- og kapitalbeskatning. Brukerprisen på kapital er vanskelig å måle i praksis, men en har data for enkelte viktige komponenter i brukerprisen som f.eks. renter.

I lys av den tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og at reguleringene av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er fjernet, er det mindre grunn til å vente at kostnadene for bedriftene ved å ta opp lån skal være vesentlig annerledes i Norge enn i andre land. Likevel er det en klar tendens til at mange bedrifter låner mest i nasjonal valuta. Dette gjelder særlig små og mellomstore bedrifter som produserer for hjemmemarkedene, hvor tilbud av kreditt forutsetter god lokal kunnskap om marked og aktører. Det kan også være rasjonelt å ha gjeld i nasjonal valuta siden andre kostnader og inntekter er i nasjonal valuta. Også slike bedrifter vil imidlertid møte internasjonal konkurranse. Det kan derfor være relevant å sammenlikne lånekostnadene i norske kroner med lånekostnadene for gjennomsnittet av våre handelspartnere. I så fall må en også korrigere for endringer i verdien på den norske kronen i forhold til valutaene til våre handelspartnere.

De siste ti årene har nominelle renter i gjennomsnitt ligget noe høyere i Norge enn hos handelspartnerne. Rentenivået i Norge falt markert gjennom 2003, holdt seg så relativt stabilt gjennom 2004 og 2005 før det igjen økte noe i løpet av 2006. I årene 2004-2006 var norske 3 måneders pengemarkedsrenter henholdsvis 0,5, 0,3 og 0,2 prosentpoeng lavere enn tilsvarende rente hos handelspartnerne. På grunn av styrkingen av kronekursen gjennom 2005 økte isolert sett bedriftenes lånekostnader i Norge i forhold til handelspartnerne i 2005, når en korrigerer for valutakursendringer. I 2006 medførte en svekkelse av kronen at de relative lånekostnadene sank med 0,8 prosent, jf. tabell 3.4.

Utviklingen i renteindikatoren vil ikke fullt ut reflektere forskjeller i bedriftenes lånekostnader i eget land. For det første låner bedriftene i liten grad direkte i pengemarkedet. For det andre foregår en stor del av næringslivets opplåning både i Norge og andre land med lengre rentebindingstid. Omfanget av opplåning i utenlandsk valuta må bl.a. ses i sammenheng med bedriftenes eksponering på inntekts- og utgiftssiden. Graden av rentebinding kan også variere mellom land. Et tredje forhold er at den indikatoren som er stilt opp i tabellen, ikke tar hensyn til forskjeller i skattesystemene mellom land, som også er viktig for å vurdere bedriftenes kapitalkostnader.

Lønnsutviklingen i industrien setter gjerne et visst mønster for andre næringer og dermed for prisene på de varene og tjenestene de leverer til industrien. Tabell 3.4 viser utviklingen i prisnivået i Norge i forhold til handelspartnerne. Som indikator for prisutviklingen på innsatsvarer har en i mangel av brukbare pristall for leveranser til bedriftene benyttet konsumprisindeksen i Norge og hos handelspartnerne. Over tid kan en imidlertid regne med at det er en viss parallellitet i prisutviklingen. I løpet av de siste ti årene har prisveksten hos handelspartnerne vært noe lavere enn konsumprisveksten i Norge. I 2005 var konsumprisveksten i Norge om lag på linje med konsumprisveksten hos handelspartnerne. I 2006 medførte bl.a. sterk elektrisitetsprisvekst i Norge at konsumprisveksten i Norge var

markert høyere enn hos handelspartnerne, jf. også omtalen av den harmoniserte konsumprisindeksen i kapittel 2.

Energikostnader, spesielt knyttet til elektrisk kraft, er av stor betydning for konkurranseevnen for deler av norsk industri. Kostnadene for elektrisitet er vesentlig lavere i Norge enn hos handelspartnerne. I 2005 var gjennomsnittlig pris på elektrisitet til industrien i Norge drøyt 42 prosent av gjennomsnittsprisen hos våre viktigste handelspartnere. I løpet av de siste ti årene har imidlertid prisveksten på elektrisitet for norsk industri vært høyere enn hos handelspartnerne, målt i felles valuta. Oppgangen skyldes i hovedsak høyere prisvekst, ikke valutakursendringer. Fra år til år vil imidlertid kronkursen kunne påvirke tallene til dels betydelig.

Avgifter og subsidier som knyttes direkte til bruk av arbeidskraft, f.eks. arbeidsgiveravgift, fanges opp i lønnskostnadene, slik de måles i dette kapitlet. Andre avgifter og subsidier fanges imidlertid ikke opp, f.eks. CO₂-avgifter. Slike avgifter og subsidier vil også påvirke konkurranseevnen, men det er vanskelig å framskaffe sammenliknbare tall mellom land.

Tabell 3.4 Andre kostnader. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gj. snitt 1981- 1990	Gj.snitt 1991- 2000	Gj.snitt 1997- 2006 ⁴⁾	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
<i>Nominelle korte renter, nivå²⁾:</i>													
Norge	13,3	6,9	4,8	3,7	5,8	6,5	6,7	7,2	6,9	4,1	2,0	2,2	3,1
Handelspartnerne	9,6	6,2	3,7	4,5	4,6	3,4	4,7	4,5	3,7	2,8	2,5	2,6	3,2
Rentedifferanse korr. for endringer i valutakurs	1,8	0,0	1,4	-0,5	-2,2	2,5	-0,1	5,7	11,6	-1,2	-3,8	3,9	-0,8
<i>Konsumpriser:</i>													
Norge	7,6	2,3	2,1	2,6	2,2	2,3	3,1	3,0	1,3	2,5	0,4	1,6	2,3
Handelspartnerne	4,2	3,2	1,8	2,1	1,5	1,5	2,0	2,5	2,0	1,9	1,6	1,7	1,6
Relative konsumpriser i nasjonal valuta	3,3	-0,8	0,3	0,5	0,7	0,8	1,1	0,5	-0,7	0,6	-1,2	-0,1	0,6
Relative konsumpriser i felles valuta	1,7	-1,4	0,6	0,8	-2,6	0,4	-1,0	3,5	7,5	-1,8	-4,4	4,1	0,0
<i>Industriens el.priser i øre pr. kWh:</i>													
Norge	13,4	15,0	17,5	15,8	14,1	15,8	15,7	17,7	17,6	19,2	20,3	21,5	
Handelspartnerne	38,5	47,0	47,2	44,2	50,0	44,9	44,8	45,1	41,8	51,5	51,5	50,8	
Relative elektrisitetspriser, prosent ³⁾	34,8	31,9	37,1	35,8	28,1	35,2	35,0	39,2	42,1	37,3	39,4	42,3	

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er som beskrevet i boks 3.2.

2) Tremåneders pengemarkedsrenter.

3) Nivået på prisen i Norge i prosent av nivået for handelspartnerne.

4) 1997-2005 der det ikke finnes tall for 2006.

Kilder: International Energy Agency, IMF, Statistisk sentralbyrå, OECD og Reuters EcoWin.

3.2 Produktivitetsutviklingen

Målt ved relative timelønnskostnader har den kostnadmessige konkurranseevnen i industrien svekket seg betydelig i løpet av de siste ti årene. Høy produktivitsvekst innenlands kan i prinsippet motvirke denne svekkelsen. Produktivitsveksten i norsk industri, målt ved bruttoprodukt per timeverk, var imidlertid lavere enn hos handelspartnerne fram til årtusenskiftet. Etter dette synes utviklingen i Norge å ha vært bedre enn hos handelspartnerne.

Måleproblemer knyttet til produktivitetstallene indikerer imidlertid at deler av svekkelsen i tiden fram til årtusenskiftet ikke er reell, jf. nærmere redegjørelse i Beregningsutvalgets rapport NOU 1996:4. Dersom en ser på utviklingen i relativ produksjon per utførte timeverk, er produktivitsveksten mer på linje med handelspartnerne.

Usikkerheten i produktivitsutviklingen er i hovedsak knyttet til to forhold. For det første er det metodiske problemer knyttet til målingen av bruttoproduktet i faste priser. Datagrunnlaget for nasjonalregnskapsstatistikken og metoder for bl.a. deflatering varierer mellom ulike lands nasjonalregnskap. Videre er det en tendens til betydelige revisjoner i produktivitetstallene i ettertid. De foreløpige regnskapene baseres på relativt summarisk behandling av korttidsindikatorer, som for eksempel produksjonsindeksen. Senere regnskapsbaserte nasjonalregnskapstall kan dermed avvike forholdsvis mye fra foreløpige tall.

For det andre kan tallene for gjennomsnittlig relativ produktivitet i industrien gi et misvisende bilde. Ulik produktivitsutvikling mellom næringer kombinert med ulik industristruktur mellom land kan gi opphav til forskjeller. Analyser av produktivitsutviklingen i industrien i Norge og Sverige på et mer disaggregert nivå tyder på dette kan være en viktig faktor i forhold til den relative utviklingen mellom enkeltland, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2001:17.

Tabell 3.5 Utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gjennomsnitt			1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	1981-1990	1991-2000	1996-2004 ²⁾										
<i>Produktivitet målt ved produksjon</i>													
Hele økonomien													
- Fastlands-Norge	2,3	3,1	3,0	2,9	4,8	3,1	2,8	2,3	4,4	2,1	2,5	2,4	3,0
Industrien													
- Norsk industri	3,8	2,7	3,6	3,8	3,9	3,4	3,6	0,8	5,6	3,1	4,0	4,6	2,5
- Handelspartnerne	2,7	4,0	3,5	2,4	5,7	4,7	4,6	6,5	0,5	1,6	2,4		
- Relativ produktivitet	1,1	-1,3	0,0	1,3	-1,6	-1,2	-1,0	-5,4	5,0	1,4	1,6		
<i>Produktivitet målt ved bruttoprodukt³⁾</i>													
Hele økonomien													
- Fastlands-Norge	1,8	2,3	2,4	1,8	2,5	1,5	1,8	3,6	3,3	1,8	3,5	1,8	3,1
- Handelspartnere	2,1	2,2	2,0	1,7	2,3	1,7	2,0	2,8	1,1	2,2	2,1	2,2	1,6
- Relativ produktivitet	-0,2	0,0	0,4	0,1	0,2	-0,2	-0,1	0,8	2,3	-0,3	1,4	-0,3	1,4
Industrien													
- Norsk industri	2,3	0,7	3,0	3,0	0,2	-2,6	3,5	3,1	2,8	2,8	8,7	5,9	2,7
- Handelspartnerne	2,4	3,4	3,3	1,9	5,6	3,7	3,8	5,7	-0,4	3,1	3,1		
- Relativ produktivitet	-0,1	-2,6	-0,6	1,1	-5,2	-6,1	-0,3	-2,4	3,2	-0,3	5,4		

1) Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er som beskrevet i boks 3.2.

2) 1996-2003 der tall for 2004 ikke er tilgjengelig.

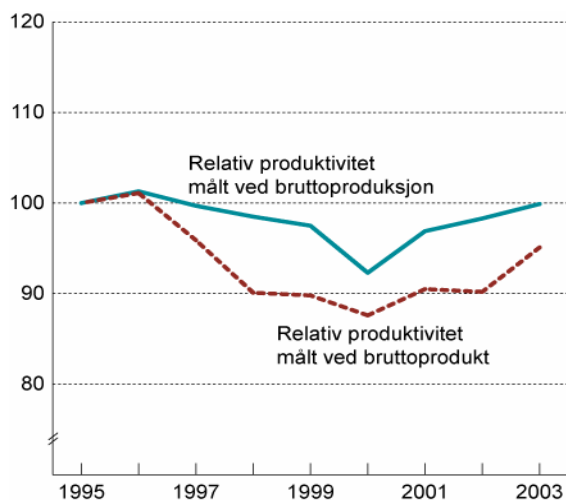
3) Bruttoproduct i basisverdi.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og OECD

Dersom en ser på utviklingen i bruttoprodukt pr. timeverk i løpende priser regnet i felles valuta, har utviklingen i norsk industri vært mer positiv, jf. figur 3.5. Dette gjenspeiler sterkere prisvekst på norske industriprodukter enn hos handelspartnerne. Det kan være flere årsaker til at nasjonalregnskapstallene viser en sterkere prisutvikling for norske industriprodukter, bl.a.:

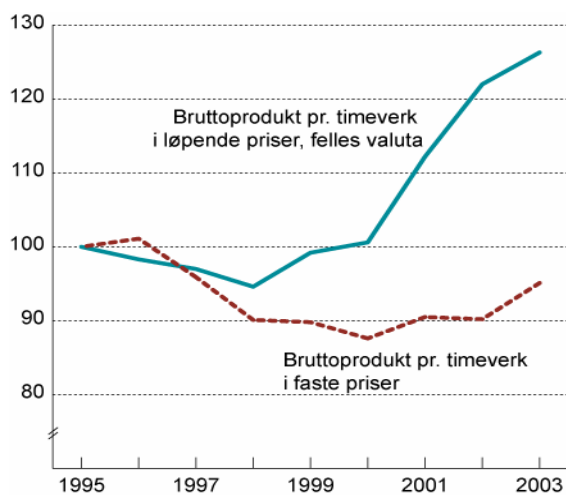
- Norsk industri lager i stor grad produkter der prisene i sterkere grad har holdt seg oppe sammenliknet med næringer der produktivitsveksten er høy.
- Skjerming av enkelte deler av norsk industri kan gjøre det mulig å ha høy prisvekst
- Måle metodene i nasjonalregnskapet i Norge og hos handelspartnerne kan være ulike.

En analyse av utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten i industrien med utgangspunkt i mer disaggregerte tall (dvs. tall for de enkelte industrinæringer) for Norge, Sverige og Tyskland tyder på at norsk industri samlet har hatt en relativt svak produktivitsutvikling på 1990-tallet. Undersøkelsen viser imidlertid at noe av produktivitsforskjellen mellom norsk og svensk industri på 1990-tallet kan tilskrives forskjeller i produksammensetning, jf. nærmere redegjørelse i beregningsutvalgets rapport NOU 2001:17, vedlegg 6.

Figur 3.4 Relativ produktivitet i industrien målt ved produksjon og bruttoprodukt. 1995 til 2003. Indeks 1995=100.

Kilder: OECD og Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.5 Relativ utvikling i bruttoprodukt pr. timeverk i industrien. 1995 til 2003. Faste priser og løpende priser i felles valuta. Indeks 1995=100.

Kilder: OECD og Statistisk sentralbyrå.

3.3 Indikatorer for utviklingen i lønnsomheten

Det er en nær sammenheng mellom utviklingen i konkurranseevnen og lønnsomheten i næringslivet. Høyere lønnskostnader, lavere produsentpriser eller svakere produktivitetsutvikling er faktorer som isolert bidrar til svekket konkurranseevne og lavere lønnsomhet. Motsatt bidrar lavere lønnskostnader, høyere produsentpriser eller sterkere produktivitetsutvikling isolert til bedret konkurranseevne og høyere lønnsomhet.

I løpet av de siste ti årene sett under ett har lønnsomheten i norsk industri utviklet seg om lag på linje med lønnsomheten hos handelspartnerne, til tross for svekkelsen av den kostnadmessige konkurranseevnen i denne perioden. Dette henger bl.a. sammen med at norsk industri har opplevd raskere prisvekst for sine produkter enn for sine innsatsvarer, og dermed hatt en betydelig "terms of trade"-gevinst, jf. også drøftingen i avsnitt 3.2. En nærmere beskrivelse av de ulike lønnsomhetsmålene er gitt i boks 3.4.

Lønnsomheten kan måles både ved makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske mål, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2000:25. Makromålene tar utgangspunkt i sentrale nasjonalregnskapssammenhenger mellom innenlandsk verdiskaping og produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. De bedriftsøkonomiske målene tar utgangspunkt i nøkkeltall fra ordinære regnskaper. Det er til en viss grad samsvar mellom de to lønnsomhetsmålene, men forskjeller mellom nasjonalregnskapet og regnskapsstatistikken vil bidra til avvik.

Boks 3.4 Indikatorer for lønnsomhetsutviklingen

Lønnsomheten kan måles både ved makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske mål, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2000:25:

Makroøkonomiske lønnsomhetsmål

- I) driftsresultatandel = driftsresultat/ totale faktorinntekter
- II) kapitalavkastningsraten = driftsresultat/ verdien av kapitalbeholdningen

Driftsresultatandelen fanger opp sentrale forhold som påvirker lønnsomheten. F.eks. vil økende lønnskostnader føre til redusert driftsresultatandel, noe som isolert sett innebærer redusert lønnsomhet og svekket konkurranseevne. *Kapitalavkastningsraten* er en indikator for hvor mye kapitaleierne får igjen i forhold til innsatsen (innskutt realkapital).

Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

- III) driftsmargin = driftsresultat / driftsinntekter
- IV) totalrentabilitet = (resultat før ekstraordinære poster + finanskostnader) / total kapital
- V) egenkapitalandel = egenkapital pr. 31.12 / sum eiendeler pr. 31.12

Driftsmarginen kan beregnes brutto eller netto, dvs. henholdsvis før og etter ordinære avskrivninger. I internasjonale sammenlikninger brukes ofte brutto driftsmargin pga. ulike avskrivningsregler i forskjellige land. Ulik kapitalinnsats og ulik omløpshastighet for kapitalen i ulike bransjer innebærer at identiske driftsmarginer kan gi forskjellig kapitalavkastning. Driftsmargin er dermed mer egnet til å analysere utviklingen i lønnsomheten innen en bransje, enn utviklingen i lønnsomheten mellom ulike bransjer.

Totalrentabiliteten beregnes som resultatet i forhold til kapitalen i bedriften. Det er resultatet inklusive kostnader knyttet til lånefinansieringen som er relevant for å beregne avkastningen på hele kapitalen. For totalrentabiliteten måles resultatet uavhengig av om kapitalen er finansiert av egenkapitalen eller av lånte midler. Totalrentabilitetsmålet svarer i prinsippet til makrolønnsomhetsmålet *kapitalavkastningsraten*. Ulike metoder for å beregne verdsettingen av realkapitalen mv. i regnskapsstatistikken og nasjonalregnskapet bidrar imidlertid til at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom tall basert på disse to lønnsomhetsmålene.

God lønnsomhet ett bestemt år vil ikke nødvendigvis innebære noen garanti for god lønnsomhet i fremtiden dersom lønnsomheten i det bestemte året skyldes en forbigående oppgangskonjunktur. Generelt, og spesielt i sykliske og svært konkurranseutsatte bransjer eller i bransjer med stor forretningsmessig risiko, vil en tilfredsstillende soliditet være nødvendig for å sikre bedriftens eksistens gjennom konjunkturforløpet. Soliditeten måles ofte ved *egenkapitalandelen*. Ulike bransjer krever ulik soliditet fordi risikoen i ulike bransjer er forskjellig.

Vedleggstabell 4.6 i vedlegg 4 viser makroøkonomiske indikatorer for lønnsomhetsutviklingen i Norge og utlandet. I industrien tyder tallene på en moderat

nedgang i lønnsomheten fra 2001 til 2002, noe som må ses i sammenheng med styrkingen av kronekursen og høy timelønnskostnadsvekst i denne perioden. Nasjonalregnskapstall viser en klar bedring av industriens lønnsomhet i 2003 og 2004, jf. også avsnitt 6.3. Foreløpige nasjonalregnskapstall for 2005 indikerer at lønnsomheten falt noe fra 2004 til 2005, men at den fortsatt holdt seg på et høyt nivå.

Lønnsomheten for hele fastlandsøkonomien har også tatt seg opp de siste årene, etter en relativ svekkelse mot handelspartnerne gjennom siste halvdel av 1990-tallet. Tallene tyder på at nivået på lønnsomheten ligger noe lavere i Norge enn hos handelspartnerne. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til slike nivå sammenlikninger, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2000:25. Foreløpige nasjonalregnskapstall tyder på at lønnsomheten i Fastlands-Norge tok seg ytterligere opp i 2005.

Vedleggstabell 4.7 viser utviklingen i bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål for industrien i Norge og utvalgte land for perioden 1996-2004. Mens lønnsomheten i norsk industri viste en synkende tendens i perioden fram til 1999, økte lønnsomheten moderat i gruppen med utvalgte EU-land. Lønnsomheten i norsk industri falt dermed relativt til lønnsomheten i utlandet. Lønnsomheten i både norsk og europeisk industri falt i perioden 2000-2002, målt ved både driftsmarginen og totalrentabiliteten. Nedgangen i lønnsomheten i denne perioden må trolig ses i sammenheng med markert lavere vekst i verdensøkonomien. I 2003 tyder tallene på at lønnsomheten i Norge tok seg opp igjen. Lønnsomheten bedret seg både for industrien i de utvalgte EU-landene, Norge og USA fra 2003 til 2004. Foreløpige tall viser at lønnsomheten i Norge tok seg ytterligere opp i 2005.

3.4 Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i Norge og i andre land

3.4.1 Innledning

De nordiske forhandlings- og lønnsdannelsesmodellene i privat sektor har skilt relativt skarpt mellom arbeidere og funksjonærer. Fordi det er vanskelig å få verifisert sammenlignbarheten og kvaliteten av lønnsstatistikk mellom landene for alle sektorer, begrenser man seg til å sammenligne grupper hvor klassifikasjonsstandardene er noenlunde like landene imellom og hvor praksis i innsamling (for eksempel lønnsbegreper) er noenlunde de samme. Industriarbeidergruppen antas i statistikk sammenheng å være en relativt homogen gruppe mellom landene.

Nye produksjonsprosesser innen industrien har bidratt til at arbeidsinnholdet for mange industriarbeidsplasser har endret seg kraftig. Funksjonærene utgjør en stadig større andel av lønsmassen også i industribedrifter og avgrensningen mellom funksjonærer og arbeidere er heller ikke lengre så tydelig som tidligere. I NHO-bedrifter utgjorde lønnssummen for industrifunksjonærer i 2006 i overkant av 52 prosent av lønnssummen totalt i industrien. Denne andelen har steget jevnt de siste årene. For funksjonærer avtales det sentrale tillegg bare for en begrenset gruppe, men også i den lokale og individuelle lønnsdannelsen kan kollektive føringer ha betydning.

I tillegg til lønnskostnadssammenligninger mellom industriarbeidere i avsnitt 3.4.2, presenteres i avsnitt 3.4.3 derfor også tall både for industriarbeidere og industrifunksjonærer samlet. Selv om kildematerialene er noe ulike, mener utvalget at sammenligningen kan gi et brukbart bilde av kostnadsforskjellene mellom land for alle ansatte innenfor industrien selv om forskjellene kan være basert på ulik yrkessammensetning. I avsnitt 3.4.2 og 3.4.3

sammenliknes de norske timelønnskostnadene med et vektet gjennomsnitt for utvalgte EU-land, som dekker drøyt 80 prosent av Norges handelspartnere. I sammenligningen mellom land vil også arbeidstiden og de indirekte personalkostnadene være forskjellige for arbeidere og funksjonærer landene imellom. Også fordelingen av antall funksjonærer varierer mellom land.

I boks 3.6 har utvalget forsøkt å identifisere metodiske forskjeller som kan ha betydning for de relative forskjellene.

3.4.2 Timelønnskostnader for industriarbeidere pr. arbeidet time og lønnsstrukturen mellom land basert på direkte nivå-tall fra Bureau of Labor Statistics.

Industriarbeidergruppen antas i statistikk-sammenheng å være en relativt homogen gruppe mellom landene. Bureau of Labor Statistics har foretatt sammenligninger for industriarbeidere mellom en rekke land i en årrekke. For norske/nordiske industriarbeidere avtales vanligvis sentrale tillegg, mens for funksjonærer avtales sentrale tillegg bare for en begrenset gruppe. Kollektive føringer kan likevel ha stor betydning også for den lokale og individuelle lønnsdannelsen for alle grupper.

TBU har tidligere presentert nivå-tall for lønn og lønnskostnader pr. arbeidet time for industriarbeidere fra BLS. I slutten av 2006 kom BLS med reviderte tall for industriarbeidere frem til 2005, basert på en gjennomgang av ulike lønnskostnadselementer. Foruten revisjon av lønn, arbeidstid og indirekte personalkostnader fra BLS, er beregningene i tabell 3.6, 3.7 og 3.8 basert på valutakurser for omregning til norske kroner. I sammenvektingen i 3.5 er landene vektet sammen i henhold til nytt handelspartneraggregat, jf. boks 3.2.

I tabellene 3.7 og 3.8 sammenliknes lønnskostnader pr. arbeidet time for norske industriarbeidere med 14 europeiske land. Polen og Tsjekkia er med fra 2000.

I forhold til tidligere sammenstillinger i NOU 2006:11 er USA, Canada, Japan og Sør-Korea, sammen med Østerrike, Sveits, Ungarn og Hellas tatt ut av sammenstillingene. Polen er på den annen side med for første gang. I boks 3.3 er lønnskostnader pr. arbeidet time satt opp for noen av de utelatte landene.

Om tallene og tabellene

Alle lønns-elementer som grunnlønn, bonus, uregelmessige tillegg og overtid er tatt med i lønnsbegrepet for industriarbeidere. Alle lønninger er omregnet til timefortjeneste pr. arbeidet time. I tillegg er indirekte personalkostnader pr. arbeidet time med. Ferie og annet fravær er således utlignet pr. arbeidet time på samme måte som andre indirekte personalkostnadselementer.

Tabell 3.6 og 3.7 viser lønnskostnader pr. time for industriarbeidere i forhold til Norges handelspartnere, målt i felles valuta.

Endringene av relativt lønnsnivå fra 2005 til 2006 er beregnet ved at nivået for 2005 er framskrevet ved hjelp av arbeidskraftkostnadsindekser, korrigert for valutakursendringer. Arbeidskraftkostnadsindeksene dekker alle ansatte i industrien. For Italia og Belgia er EU-kommisjonens anslag for vekst i lønnskostnader per ansatt i industrien lagt til grunn. Usikkerheten i fremskrivingen vil ikke endre nivåforskjellene i nevneverdig grad.

I forhold til gjennomsnittet for alle grupper av land i tabell 3.6 økte lønnskostnadsnivået for industriarbeidere i Norge sterkere i alle årene fra 1995 til 2002, målt i felles valuta. Fra 2002 til 2004 bidro lav lønnskostnadsvekst i Norge og endrede valutakurser, til en viss reversering av den sterke veksten i relativt lønnskostnadsnivå.

Tallene for 2005 og 2006 tyder på at denne utviklingen har snudd. Lønnskostnadsnivået for norske industriarbeidere lå i 2005 39 prosent høyere enn gjennomsnittet av konkurrentland. For 2006 er anslaget vel 40 prosent høyere lønnskostnader pr. arbeidet time for norske industriarbeidere.

Tabell 3.6 Lønnskostnader for industriarbeidere i Norge i forhold til grupper av land (Handelsveide grupper av land=100)

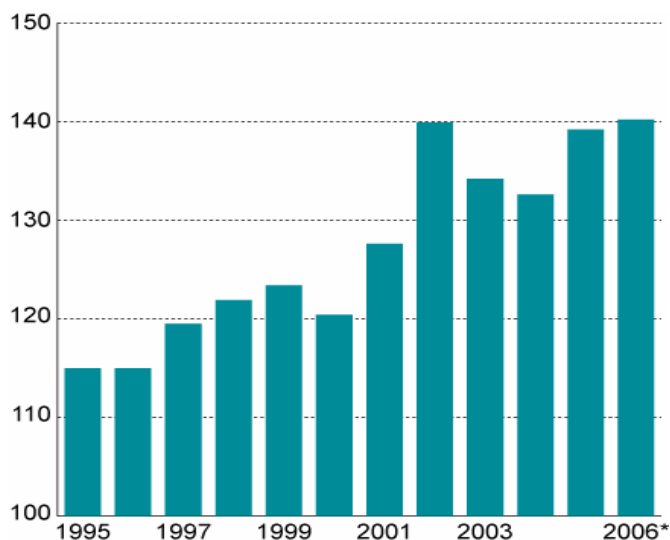
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Alle 1)	118	112	120	128	140	134	133	139	141
Nordiske land 2)	107	108	110	121	130	123	121	127	128
Euroland 3)	116	104	122	125	137	130	129	136	138

1) Jf. land inkludert i tabell 3.7

2) Danmark, Sverige og Finland

3) Euroland i tabellen: Tyskland, Finland, Nederland, Belgia, Frankrike, Irland, Italia, Spania og Portugal

Kilde: Bureau of Labor Statistics(BLS), Eurostat, SSB, EU-kommisjonen og Beregningsutvalget.

Figur 3.6 Lønnskostnader per arbeidet time for industriarbeidere i Norge i forhold til handelspartnerne. Handelspartnerne=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.7. Lønnskostnader¹⁾ for voksne industriarbeidere i felles valuta²⁾. Indeks Norge=100

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
NORGE	100	100	100	100	100	100	100	100	100
DANMARK	84	102	97	94	87	92	95	91	90
TYSKLAND	100	121	100	96	86	90	89	84	83
FINLAND	97	98	86	84	78	83	84	81	82
NEDERLAND	83	97	85	84	79	84	84	81	79
BELGIA	82	103	89	84	78	81	82	79	77
SVERIGE	96	87	89	78	72	77	78	73	71
STORBRIANNIA	58	55	74	72	66	65	68	65	66
FRANKRIKE	71	77	68	67	61	64	66	63	63
IRLAND	54	55	56	58	54	58	60	58	58
ITALIA	80	63	61	58	53	55	56	54	54
SPANIA	52	51	47	46	43	46	47	45	46
PORTUGAL	17	20	20	20	18	19	19	19	18
TSJEKKIA	13	13	14	14	15	16	17
POLEN	12	14	12	11	11	12	12

1) Lønnsbegrepet er lønn og indirekte personalkostnader per arbeidet time.

2) Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser

3) Av mangel på data fra lønnsnivå i lokal valuta fra BLS for 2006, er nivået for 2005 framskrevet ved hjelp av arbeidskraftkostnadsindekser fra Eurostat og SSB, korrigert for valutakursendringer.

Arbeidskraftkostnadsindeksene dekker alle ansatte i industrien. For Italia og Belgia er EU-kommisjonens anslag for vekst i lønnskostnader per ansatt i industrien lagt til grunn.

Kilde: Bureau of Labor Statistics (BLS), Eurostat, Statistisk sentralbyrå, EU-kommisjonen..
Valutakurser fra Norges Bank. Vekter fra OECD.

Strukturen på timelønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger pr. arbeidet time og lavere indirekte personalkostnader, mens andre land har lavere lønninger pr. arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader. I 2005 hadde danske og norske industriarbeidere høyeste betalt lønn pr. arbeidet time. For 11 av de 14 landene i tabell 3.8 utgjorde de indirekte personalkostnadene en høyere andel av utbetalt lønn enn i Norge. Fire av de 14 landene hadde høyere indirekte lønnskostnader enn Norge målt i norske kroner. Disse omfatter Tyskland, Finland,

Nederland og Belgia og representerer om lag 36 prosentenheter av konkurransevektene knyttet til de land vi har data for indirekte personalkostnader for.

Flere av komponentene i lønnskostnadstallene er anslått på et usikkert grunnlag. Statistikken må derfor ikke sees på som et presist uttrykk for kostnadsforholdene mellom land. Nivåsammenligningen er basert på gjennomsnitt for industriarbeidere og er ikke representativ for alle deler av industrien.

Tabell 3.8 Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i 2005. Nivå tall i norske kroner og indirekte personalkostnader som prosentpåslag i på lønn for arbeidet tid.

	Gjennomsnittlig timefortjeneste pr. arbeidet time i nkr. 1)	Indirekte personalkostnader pr. arbeidet time i % 2)	Totale lønnskostnader pr. arbeidet time i n.kr.
Norge	169	49	252
Danmark	164	39,1	228
Tyskland	125	69,7	212
Finland	117	75,4	205
Nederland	122	68,2	205
Belgia	100	97,8	198
Sverige	111	67,1	185
Storbritannia	113	46,2	165
Frankrike	86	84,2	158
Irland	111	32	146
Italia	72	88,1	135
Spania	64	79,7	114
Portugal	28	67,8	47
Tsjekkia	23	67,7	39
Polen	17	69,3	29

¹ Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser.

² Indirekte personalkostnader pr. faktisk arbeidet time. Gjelder både lønn for ikke-arbeidet tid (lønn under sykdom, feriepenger, bevegelige helligdager) og andre indirekte personalkostnader og arbeidsgiveravgifter.

Kilde: Bureau of Labor Statistics, USA.

Boks 3.5 Nivå på arbeidskraftskostnader for utvalgte land

Land som var med i sammenstillingen i NOU 2006: 11, men som ikke er med som konkurrentland i oversikten i tabell 3.6 til 3.8. Relative lønnskostnader i 2005.

Indeks: Lønnskostnader pr. arbeidet time for norske industriarbeidere=100.

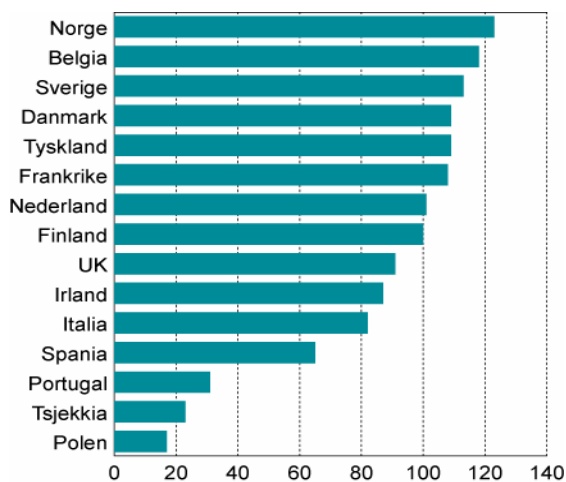
Sveits	78
Østerrike	75
Canada	61
USA	60
Japan	56
Sør-Korea	35

Kilde: Bureau of Labor Statistics

3.4.3 Internasjonale sammenlikninger av lønnskostnader per timeverk for alle ansatte (funksjonærer og arbeidere) i industrien

Figur 3.7 og vedleggstabell 4.5 viser at norske lønnskostnader per timeverk for alle ansatte (både funksjonærer og arbeidere) i industrien i 2006 var anslagsvis om lag 23 prosent høyere enn et vektet gjennomsnitt av EU-land¹¹. For industriarbeidere alene lå de norske timelønnskostnadene vel 40 prosent høyere enn gjennomsnittet. Det kan være flere forhold som bidrar til denne forskjellen. Den viktigste forklaringen er trolig at lønnsforskjellene mellom industrifunksjonærer og -arbeidere er mindre i Norge enn hos konkurrentene.

Sammenlikningen er basert på nivåtall for lønnskostnader per timeverk fra år 2004¹². I figuren under er disse nivåene fremskrevet til 2006 ved hjelp av arbeidskraftkostnadsindekser, korrigert for valutakursendringer. For Italia og Belgia er EU-kommisjonens anslag for vekst i lønnskostnader per ansatt i industrien lagt til grunn for 2006.

Figur 3.7 Lønnskostnader per timeverk i Norge i forhold til handelspartnerne i 2006 for alle ansatte i industrien. Handelspartnerne i figuren =100.

Kilder: Eurostat, Statistisk sentralbyrå, EU-kommisjonen og Beregningsutvalget.

¹¹ EU-landene som inngår vises i figur 3.6. Dette er alle EU-landene i handelspartneraggregatet med unntak av Østerrike. Det vektete gjennomsnittet er beregnet ved hjelp av Norges konkurransevokter, jf. boks 3.2.

¹² For EU-landene i sammenlikningen er det brukt nivåtall fra Eurostats arbeidskostnadsundersøkelse for 2004. For Norge publiserer Eurostat kun tall for arbeidskostnader per årsverk. Beregningsutvalget har tatt utgangspunkt i tall for utførte timeverk og normalårsverk fra nasjonalregnskapet for å regne om dette til arbeidskraftskostnader per timeverk.

Boks 3.6 Lønnsbegreper og lønnskompnenter i sammenlikningene

Lønnsbegrepene som brukes av BLS faller ikke helt sammen med ILOs definisjon av totale lønnskostnader (Se forøvrig boks 3.7). Basis for beregningene i tabell 3.7 og 3.8 er arbeidet tid, i dette tilfelle arbeidet time i ulike land. Lønn for ikke-arbeidet tid (feriepenger, sykefravær etc. betalt av bedriften) vil komme som påslag i forhold til arbeidet tid.

Av andre indirekte lønnskostnader vil bedriftens pensjonskostnader, enten gjennom arbeidsgiveravgifter og/eller egne spesielle ordninger utgjøre en vesentlig del. En rekke andre ordninger knyttet til arbeidsgivers bruk av arbeidskraft vil også inngå. Noen elementer av

indirekte lønnskostnader er ikke med. Blant annet er rekrutteringskostnader, opplæringskostnader, arbeidsklær og bedriftsfasiliteter som f. eks. kafeteria og helsetjenestekostnader ikke med i sammenlikningen. Grunnen til dette er at det ikke finnes data over slike kostnader i alle landene, og at det derfor gir en bedre sammenlikning når man ser bort fra disse kostnadene. I de land hvor slike kostnader er tilgjengelig utgjør de utelatte kostnadene mindre enn 4 prosent av de totale lønnskostnadene. I noen land, særlig i Norden, kan de utelatte kostnadene være påbudt ved lov eller avtale (f. eks. bedriftshelsetjenesten i Norge) og påløper automatisk ved ansettelse. Slike kostnader kan i andre land være frivillige og/eller driftskostnader, ikke knyttet til lønn.

De indirekte lønnskostnadene skal i prinsippet (i tabellene) også inkludere arbeidsgivers bidrag til pensjon, uførhet og andre ordninger som innebærer innbetaling til "fond" som kommer til utbetaling nå eller senere. Dette betyr at en del av kostnadene for bedriften er relatert til et lønnsbegrep som inneholder påløpt, men ikke realiserte lønnskostnadselementer ("utsatt inntekt").

For de fleste konkurrentlandene i tabellen har tyngdepunktet i aldersfordelingen beveget seg oppover. Dette innebærer sannsynlig en øket kostnadmessig belastning på lønnskostnadene pr. time fra pensjonsordninger. Det finnes en rekke ordninger som er svært ulike mellom land. For eksempel i Italia og Storbritannia fungerer slike ordninger vanligvis som forsikringsordninger. I slike land vil slike kostnader være lettere å plassere regnskapsmessig og innrapporteres som lønnskostnad. For andre land kan fordelingene være noe mer usikre mellom lønn og andre kostnadskomponenter. I land med ordninger som mer er basert på arbeidstakers innbetalinger, vil sannsynlig dette reflekteres i lønnsnivået i de respektive land.

Flere forhold taler for at nåværende pensjonskostnader bare delvis er med i tallene foran. Kildematerialet for slike kostnader er basert på undersøkelser noe tilbake i tid, samtidig som det har vært en betydelig økning i slike kostnader de siste årene (i alle fall etter årtusenskiftet) i flere land. Sannsynligvis er lønnskostnadene som følge av dette undervurdert noe i de fleste landene. Samtidig kan det være store forskjeller mellom land som ennå ikke er kommet til syne i de statistiske sammenlikningstallene. Utvalget vil på bakgrunn av en standardisering av lønnskostnader, særlig innenfor EØS-området, ta slike forhold med ved sammenlikning av lønnsnivå mellom land når slike opplysninger foreligger.

Et viktig element er også bonusutbetalinger. Dette skaper stadig større usikkerhet i sammenlikningen mellom land.

Boks 3.7 Sammenlikning av lønnskostnader

Med bakgrunn bl.a. i rapport fra arbeidsgruppe presentert i NOU 2000:26, vedlegg 6, vil utvalget peke på noen sentrale forhold knyttet til sammenligninger av lønnskostnader mellom land:

Arbeidstid.

For kostnadssammenligninger av arbeidskraft mellom land vil kostnader pr. arbeidet tid være det mest relevante begrepet. I kildematerialet fra BLS for lønnskostnadsnivå og -vekst for industriarbeidere hos handelspartnerne er kostnadene i prinsippet målt i forhold til arbeidet tid. For noen land kan imidlertid kostnadene være målt i forhold til betalt tid. Som eksempel på betydningen av dette forhold viste summariske oppstillinger (NOU 2000:26) og beregninger basert på forskjellig arbeidstid pr. fulltidsårsverk i 1999 i ulike land i forhold til Norge at for eksempel Japan kunne ligge ca. 10 prosentpoeng høyere i kostnader pr. årsverk (jf. betalt tid) enn pr. arbeidet time. Motsatt ytterlighet var Tyskland med kort effektiv tid, hvor kostnadene pr. årsverk ble 10 prosent lavere enn pr. arbeidet time. Gjennomsnittlig vektete kostnader for alle landene var omlag de samme for betalt tid som for arbeidet tid.

I nivåsammenlikningene for lønnskostnader per timeverk i avsnitt 3.4.3 for alle ansatte i industrien benyttes Eurostat som kilde. Videre er det i vekstammenlikningene for markedsrettet virksomhet i avsnitt 3.1.1 benyttet tall fra OECD for lønnskostnadsvekst per ansatt.

Lønnskostnadsbegreper.

Lønnskostnadsbegrepene er i prinsippet godt sammenfallende i materialet for industriarbeidere (BLS) og for alle arbeidstakere i industrien (Eurostat). Den viktigste forskjellen er at Eurostat under indirekte personalkostnader tar med opplæringskostnader og visse former for naturalytelser som ikke er med i BLS-sammenstillingene, fordi slike kostnader gjerne har vært regnet som øvrige driftskostnader i ikke-europiske land. En annen forskjell kan være hvordan ikke-kontante godtgjørelser eller naturalytelser prises.

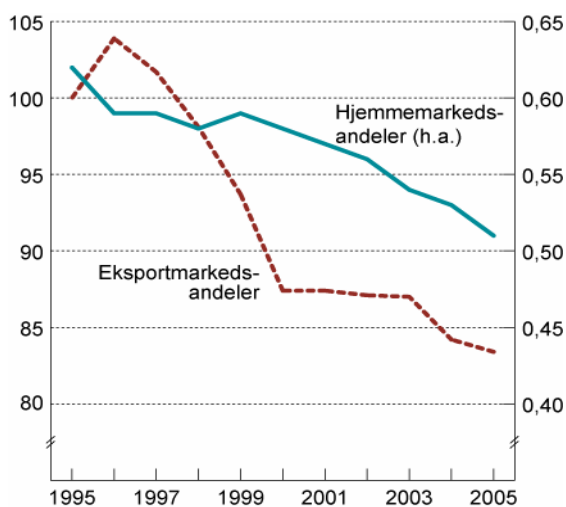
Noen land i handelspartneraggregatet (jf. boks 3.2) er ikke med i nivå- og vekstammenlikningene for lønnskostnader på grunn av svakt datagrunnlag.

I beregningen av utviklingen i relative timelønnskostnader i industrien i avsnitt 3.1.1 er det ikke tall for Kina, Russland og Tyrkia. For utviklingen i lønnskostnader i markedsrettet virksomhet mangler i tillegg data for Singapore og Hong Kong. Nivåsammenlikningene for alle ansatte i industrien dekker alle EU-landene i handelspartneraggregatet med unntak av Østerrike.

3.5 Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene

I ettertid kan industriens totale konkurransevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i *markedsandelene* for industriprodukter på *hjemmemarkedene* og *eksportmarkedene*, jf. boks 3.8. I tillegg vil utviklingen i industriens konkurransevne bl.a. påvirke industriens andel av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Det kan imidlertid ta noe tid før endringer i konkurransevnen fører til evt. endrede markedsandeler. I tillegg vil forskjeller i selve *kostnadsnivået* ha betydning for sammenhengen mellom endringer i konkurransevnen og endringer i markedsandelene. Utviklingen i markedsandelene må dessuten ses i sammenheng med den økonomiske utviklingen for øvrig. Økonomisk vekst kjennetegnes bl.a. ved økt internasjonal spesialisering. Ved økonomisk vekst vil derfor enkelte næringer og bedrifter øke sine markedsandeler, mens andre får reduserte markedsandeler uten at det nødvendigvis gir uttrykk for endringer i konkurransevnen for landet. Økt internasjonal arbeidsdeling vil for eksempel bidra til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene. Norske hjemmemarkedsandeler bør derfor sammenliknes med hjemmemarkedsandelene hos handelspartnerne. Avvik i enkeltår kan ha sammenheng med at konjunkturutviklingen ikke er i fase i Norge og hos handelspartnerne.

Figur 3.8 Eksport¹⁾- og hjemmemarkedsandeler²⁾ for tradisjonelle varer, 1995 til 2005.

1) Volumindeks 1995=100

2) Volumandeler

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Hjemmemarkedsandelen for tradisjonelle varer utgjorde ifølge nasjonalregnskapstall 59 prosent i 1996. Andelen har falt jevnt de siste ti årene og var anslagsvis 51 prosent i 2005. Eksportmarkedsandelene for tradisjonelle varer var relativt stabil fra 2000-2003. Fra 2003 til 2005 falt eksportmarkedsandelen anslagsvis med 3,6 prosentpoeng.

Boks 3.8 Om markedsandeler

I ettertid kan industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i *markedsandelene* for industriprodukter på *hjemmemarkedene* og *eksportmarkedene*. Markedsandelene på hjemmemarkedet for industrivarer beregnes ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av industrivarer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av samme typer varer. Siden den samlede innenlandske anvendelsen inkluderer import som vil ha en tendens til å øke ved økt internasjonal arbeidsdeling, vil det være en tendens til at hjemmemarkedsandelene faller. Det følger av dette at en bør sammenlikne utviklingen i hjemmemarkedsandelene mellom ulike land for å få et bilde på tap av markedsandeler på hjemmemarkedet som ikke kan tilskrives økt internasjonal arbeidsdeling. I tillegg til en trendmessig nedgang som følge av økende grad av internasjonal arbeidsdeling, vil utviklingen i hjemmemarkedsandelene også kunne avhenge av utviklingen i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser. Det er vanskelig å tallfeste hvor mye av nedgangen i hjemmemarkedsandelene de siste årene som kan tilskrives de ulike forklaringsfaktorene. En analyse¹³ av de viktigste industrivarene kan imidlertid tyde på at vel halvparten av nedgangen i hjemmemarkedsandelene fra 1968 til 1994 skyldes økt internasjonal spesialisering. I tillegg har prisene på hjemmemarkedet økt klart kraftigere enn importprisene i denne perioden, noe som også har bidratt til tapet av hjemmemarkedsandeler. Utviklingen i dette prisforholdet kan imidlertid være påvirket av de samme bakenforliggende faktorer som tendensen til økende internasjonal arbeidsdeling. Spesielt kan lavere transportkostnader, bl.a. som følge av utviklingen innenfor informasjonsteknologi, ha bidratt til nedgang i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser i alle land over tid. Den samlede betydningen av internasjonal arbeidsdeling for nedgangen i hjemmemarkedsandelene er derfor trolig enda større enn antydnet over.

Endringene i norsk industris *eksportmarkedsandeler* kan beregnes ved å sammenligne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer (ekskl. skip og oljeplattformer) med et handelsvektet gjennomsnitt av veksten i vareimporten hos våre handelspartnere. Til forskjell fra hjemmemarkedsandelene, tilsier økt internasjonal handel ingen tilsvarende trend i markedsandelene for eksport. Denne forskjellen henger sammen med at en bare ser på norsk eksport i forhold til handelspartnernes import, ikke samlet tilgang som også inkluderer hjemmeproduksjon. Forskyvninger i sammensetningen av norsk industris eksport i forhold til handelspartnernes vareimport vil kunne gi endringer i den samlede eksportmarkedsandelen uten at det behøver å være endringer i markedsandelene for undergrupper av industrivarer. Tolkingsproblemet forsterkes når en måler utviklingen i markedsandeler for undergrupper av industrivarer med endringen i den samlede vareimporten hos handelspartnerne som indikator for markedsvekst.

¹ B. E. Naug (1999): "Modelling the Demand for Imports and Domestic Output", Discussion Papers No. 243, Statistisk sentralbyrå.

Kapittel 4

Makroøkonomisk utvikling

- **Internasjonal økonomi** er inne i den kraftigste oppgangen siden begynnelsen av 1970-tallet. De siste årene har den samlede BNP-veksten vært om lag 5 prosent i verdensøkonomien, og det ventes vekstrater nær dette nivået også i år. Veksten er særlig sterk i Kina, India og andre framvoksende økonomier i Asia. I USA har veksten avtatt noe den siste tiden, mens veksten i euroområdet nå er godt over gjennomsnittet for de siste fem årene. I Japan har den moderate oppgangen fortsatt.
- **I norsk økonomi** har aktiviteten i fastlandsøkonomien vært i oppgang siden sommeren 2003. BNP for Fastlands-Norge økte med 4,6 prosent i 2006, om lag det samme som året før. Lave renter, lav prisvekst, økte petroleumsinvesteringer og økt etterspørsel fra utlandet har vært viktige drivkrefter for oppgangen i norsk økonomi. Utviklingen har vært preget av høy vekst i husholdningenes konsum og boliginvesteringer. Også private fastlandsbedrifter har økt sine investeringer. Sterk økning i importen har imidlertid bidratt til å dempe effektene fra høyere etterspørsel til norsk produksjon.
- Arbeidsmarkedet bedret seg markert i 2006. På årsbasis økte sysselsettingen i 2006 med 72 000 personer, og den registrerte arbeidsledigheten gikk markert ned. Fra 2005 til 2006 ble summen av antall registrerte ledige og personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak redusert med nesten 25 000, til 72 900. Sesongjustert var 61 600 enten helt ledige eller på ordinære tiltak ved utgangen av januar 2007. Økt arbeidsinnvandring har begrenset nedgangen i arbeidsledigheten. Omfanget av arbeidsinnvandringen er imidlertid usikkert. Nasjonalregnskapet har anslått at økt arbeidsinnvandring sto for 15-25 prosent av sysselsettingsveksten i 2006. I tillegg kommer veksten i såkalte tjenesteytere som ikke skal regnes som sysselsatte i nasjonalregnskapet.
- Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå peker alle i retning av en fortsatt høy aktivitetsvekst i fastlandsøkonomien i 2007. Veksten antas likevel å bli klart lavere enn i 2006, i hovedsak på grunn av mindre ekspansive impulser fra petroleumsinvesteringene og lavere vekst i de norske eksportmarkedene. Sysselsettingsveksten ventes å bli noe dempet, men arbeidsledigheten antas likevel å bli enda lavere enn i 2006. Både husholdningenes forbruk og investeringene i bedriftene i Fastlands-Norge vil ventelig fortsette å stige klart. Det ventes om lag uendrede boliginvesteringer. Den tradisjonelle vareeksporten ligger an til å øke noe mindre enn i fjor.

4.1 Internasjonal økonomi

Internasjonal økonomi er inne i den kraftigste oppgangen siden begynnelsen av 1970-tallet. De siste årene har den samlede BNP-veksten vært om lag 5 prosent i verdensøkonomien, og det ventes vekstrater nær dette nivået også i år. Veksten er særlig sterk i Kina, India og andre framvoksende økonomier i Asia. I USA har veksten avtatt noe den siste tiden, mens veksten i euroområdet nå er godt over gjennomsnittet for de siste fem årene. I Japan har den moderate oppgangen fortsatt. I 2006 var BNP-veksten hos Norges handelspartnere om lag 3,6 prosent. OECD anslår at veksten vil avta til 3,1 prosent i år. Vekstavmatningen må

særlig ses i sammenheng med noe svakere vekstutsikter i USA og at renteøkninger i flere land vil bidra til noe lavere vekstimpulser framover.

Det er en rekke *usikkerhetsmomenter* knyttet til utviklingen. Av negative faktorer framhever OECD risikoen for brå og ukontrollerte tilpasninger til de store ubalansene i verdensøkonomien og for en markert nedgang i boligprisene i flere land. På den positive siden kan veksten i euroområdet og framvoksende økonomier bli sterkere enn ventet. Lavere oljepriser vil også kunne bidra til sterkere vekst enn anslått.

Spotprisen på råolje (Brent Blend) var i gjennomsnitt 65 USD pr. fat i 2006. Oljeprisen nådde en topp på over 75 USD pr. fat i august i fjor, men falt noe i løpet av andre halvår. Gjennomsnittlig oljepris hittil i år har vært om lag 55 USD pr. fat. Terminprisene på olje for framtidig levering har imidlertid ikke falt like mye som prisen for umiddelbar levering. Skulle det oppstå nye geopolitiske uroligheter, vil oljeprisen raskt kunne øke igjen.

Den høye oljeprisen i 2006 ble i liten grad veltet over i *konsumprisene*. Heller ikke økt kapasitetsutnyttelse har i vesentlig grad bidratt til oppgang i konsumprisene. En viktig årsak til dette er økt import og konkurranse fra lavkostland i Asia. Hos Norges handelspartnere steg konsumprisene med om lag 1,9 prosent i fjor. OECD anslår en svak oppgang i prisveksten til 2 prosent i år.

Styringsrenten i USA var i februar 2007 på 5,25 prosent. Den amerikanske sentralbanken har siden sommeren 2004 hevet renten med 4 prosentpoeng, men perioden med rentehevinger kan nå se ut til å være over. Aktørene i pengemarkedet forventer en svak rentenedgang i 2008. Den europeiske sentralbanken (ESB) har siden desember 2005 hevet renten seks ganger, og styringsrenten var i februar 2007 3,50 prosent. Signalene fra ESB tyder på ytterligere rentehevinger i tiden framover. I Japan hevet sentralbanken styringsrenten fra 0 til ¼ prosent sommeren 2006, etter seks år med nullrentepolitikk, og til 0,5 pst. i februar 2007. Prisveksten er imidlertid fortsatt lav og pengepolitikken meget ekspansiv.

De langsiktige rentene har vært på et historisk lavt nivå de siste årene og støttet opp under den økonomiske veksten. De lave langsiktige rentene må i stor grad ses i sammenheng med lav underliggende inflasjon, lave inflasjonsforventninger og høy etterspørsel etter langsiktige obligasjoner bl.a. som følge av høy netto sparing i flere framvoksende økonomier i Asia og i oljeeksporterende land.

Oppgangen i den økonomiske aktiviteten har gitt vekst i *sysselsettingen* og nedgang i arbeidsledigheten. Arbeidsledigheten hos våre handelspartnere økte fram til 2004 til 7,0 prosent. Siden har ledigheten avtatt jevnt. OECD anslår ledigheten hos handelspartnerne til 6 prosent i inneværende år. Arbeidsledigheten i euroområdet, som var oppe i 8,9 prosent i 2004, ventes å avta til om lag 7½ prosent i år.

I *valutamarkedet* har amerikanske dollar svekket seg mot euro det siste året. Mens 1 euro ved inngangen til 2006 kostet om lag 1,20 USD, var prisen steget til 1,32 USD ved utgangen av året. De internasjonale *aksjekursene* har gjennomgående steget siden 2003. Etter en markert nedgang på verdens aksjemarkeder på vårparten 2006, tok kursene seg betydelig opp igjen i siste halvår. S&Ps Global 1200 indeks, en samleindeks for børsutviklingen i USA, Canada, Australia, Europa, Asia og Latin-Amerika, var om lag 22 prosent høyere i begynnelsen av 2007 enn ett år tidligere. Næringslivets lønnsomhet har vært gjennomgående god i mange land.

Nedenfor gis en kort gjennomgang av den økonomiske situasjonen og utsiktene for sentrale handelspartnere:

I *USA* var BNP-veksten i 2006 om lag 3¼ pst. Veksten har de seneste årene vært drevet av kraftig vekst i innenlandsk etterspørsel. Lave renter og skattelettelse har gitt sterk inntektsvekst for husholdningene, mens økte boligpriser har gitt grunnlag for større lånefinansiert forbruk. BNP-veksten i 1. kvartal 2006 var på hele 5,6 prosent målt som årlig rate. Den sterke veksten, kombinert med stigende energipriser og lite ledige ressurser i økonomien, førte til usikkerhet rundt prisstigningen og bidro til en viss uro i finansmarkedene. I løpet av året har aktiviteten avtatt noe, og det ventes en mer moderat vekst i 2007. Det er i hovedsak det svake boligmarkedet som har lagt en demper på utviklingen. Omsetningstiden av boliger har steget markert og boliginvesteringene har falt. Det ser imidlertid ikke ut til at det svake boligmarkedet har medført lavere forbruk eller investeringer i andre deler av økonomien ennå. Arbeidsmarkedet er stramt med fortsatt vekst i sysselsettingen. Arbeidsledigheten er på drøyt 4,5 prosent. Det ventes imidlertid at arbeidsledigheten vil øke noe framover. Prisveksten var i 2006 på over 3 prosent, men avtok noe i andre halvår som følge av lavere økonomisk aktivitet og fall i oljeprisen. OECD anslår en prisvekst på snaut 2½ prosent i år.

Euroområdet har i flere år vært preget av svak økonomisk utvikling, men i løpet av 2006 ser oppgangen ut til å ha fått bedre feste enn i foregående år. Veksten i euroområdet er nå sterkere enn gjennomsnittet de siste fem årene. Oppgangen drives i hovedsak av sterk investeringsvekst, solid eksportvekst og tiltagende vekst i innenlandsk etterspørsel. Optimismen i industrien og næringslivet er høy, og konsumentenes tillit i området begynner endelig å ta seg opp. Oppsvinget har ført til høy sysselsettingsvekst og en betydelig nedgang i arbeidsledigheten. Veksten i husholdningenes disponible inntekt har likevel vært lav, blant annet som en følge av relativt lav lønnsvekst og økende bruk av deltidsarbeid. Forholdsvis sterk BNP-vekst har bidratt til en bedring av offentlige finanser i flere av landene. Finanspolitikken i 2006 var om lag nøytral. Etter meget sterk økonomisk vekst i 2006 ventes veksten å ligge på om lag beregnet trendvekst i år.

I *Japan* har økonomien de siste årene vært preget av moderat oppgang med en vekst i 2006 på om lag 2,2 prosent. Lønnsomheten i bedriftene er god og understøtter en oppgang i investeringene framover. Arbeidsmarkedet har bedret seg, og konsumet har tatt seg noe opp. En meget moderat lønnsvekst bidrar imidlertid til en svak vekst i husholdningenes disponible inntekt. Tillitsindikatorer og ordreinngangen til industrien peker i retning av en noe svakere utvikling framover.

Den økonomiske veksten i *Sverige* er sterk, og BNP økte med om lag 4¼ prosent i fjor. Det er langt over det som anses som et langsiktig trendvekst. Økende etterspørsel etter svenske produkter i utlandet og god konkurransesituasjon for bedriftene bidrar til at eksporten vokser. Investeringsveksten er høy, og raskt økende sysselsetting bidrar til at husholdningenes konsum øker markert. Arbeidsledigheten falt fra 5,8 prosent i 2005 til 5,5 prosent i 2006. Prisstigningen har vært lav, men ventes å ta seg noe opp framover.

I *Danmark* steg BNP med nær 3½ prosent i fjor. Både privat forbruk, investeringer og eksporten økte markert. Den kraftige veksten i husholdningenes etterspørsel har blant annet vært drevet av høy vekst i disponibel realinntekt, fortsatt lave renter og en kraftig stigning i boligprisene og boligformuen de siste tre årene. Sysselsettingen har økt markert, og den registrerte ledigheten har falt mye siden desember 2003. Mangelen på arbeidskraft er nå

tydelig i flere bransjer, særlig i bygg- og anleggsbransjen og i industrien. Prisstigningen har tiltatt noe og var i 2006 på om lag 2 prosent.

I 2006 var den økonomiske veksten i *Storbritannia* på 2¼ prosent, dvs. om lag på beregnet trendvekst. BNP-veksten ventes å holde seg nær dette nivået også i 2007. Innenlandsk etterspørsel har vært den viktigste vekstdriveren, blant annet drevet av høy boligprisvekst. Arbeidsstyrken i *Storbritannia* har økt betydelig de siste årene, noe som hovedsakelig skyldes høy arbeidsinnvandring fra de nye EU-landene. Til tross for økt sysselsetting har arbeidsledigheten blitt høyere. Konsumprisveksten steg noe over Bank of Englands inflasjonsmål på 2 prosent i 2006, særlig som følge av høy vekst i gass- og elektrisitetspriser. Det ventes at prisveksten avtar til om lag 2 prosent i år.

Landene som ble medlem av EU i 2004 hadde sterk vekst i 2006. For landene samlet steg BNP med om lag 5½ pst. i 2006, etter en vekst i 2005 på 4½ pst. Veksten var særlig sterk i de tre baltiske landene og i Tsjekkia og Slovakia. Samtidig tok BNP-veksten i Polen seg opp til over 5 pst., etter en mer moderat vekst i 2005. Eksporten har vært den viktigste vekstdriveren i disse landene, godt hjulpet av oppgangen i euroområdet. Arbeidsmarkedet er i klar bedring, og næringslivet og husholdningene er optimistiske til framtidsutsiktene.

Mange land *utenfor Europa og OECD-området* har hatt sterk vekst gjennom flere år. Særlig gjelder dette Kina, India og andre utviklingsland i Asia. Disse landenes andel av verdens BNP og handel er doblet i løpet av de siste 20 årene. Med en økonomisk vekst på over 7 prosent bidro denne gruppen land betydelig til den sterke veksten i verdensøkonomien i 2006. Veksten i *Kina* er drevet av sterk oppgang i investeringene og eksporten. Kinesiske myndigheter har innført en rekke innstrammende tiltak for å dempe investeringsveksten og faren for overoppheting av økonomien. Tiltakene synes å ha hatt en viss effekt, men det ventes likevel en vekst i aktiviteten framover på rundt 10 prosent. I *India* var BNP-veksten drøyt 8 prosent i fjor. Sterk innenlandsk etterspørsel og betydelig tjenesteeksport bidrar til den høye veksten. Det ventes sterk vekst også i år, men noe lavere enn i 2006. Også i *Russland* har det vært en sterk økonomisk utvikling, med vekstrater de siste tre årene på over 6 prosent. De offentlige finansene har blitt styrket som følge av høye oljepriser, og det er innført reformer som har bedret økonomiens virkemåte. Det ventes at veksten avtar fra 6,8 prosent i 2006 til 6,0 prosent i år. En rekke land i *Afrika og Latin-Amerika* har hatt en positiv utvikling det siste året, særlig på grunn av høye råvarepriser.

Tabell 4.1 Internasjonale hovedtall. Prosentvis endring fra året før.

	Bruttonasjonalprodukt				Konsumprisindeksen				Arbeidsledigheten (nivå)			
	2005	2006	2007		2005	2006	2007		2005	2006	2007	
		OECD ¹⁾	CF ²⁾			OECD ¹⁾	CF ²⁾			OECD ¹⁾	CF ²⁾	
Euroområdet	1,5	2,6	2,2	2,1	2,2	2,2	1,9	2,0	8,6	7,9	7,4	
USA	3,2	3,3	2,4	2,7	3,4	3,3	2,3	1,7	5,1	4,6	4,8	4,7
Japan	1,9 ²⁾	2,2 ²⁾	2,0	1,9	-0,6	0,3	0,3	0,2	4,4	4,2	3,9	3,9
Storbritannia	1,9	2,6	2,6	2,6	2,0	2,2	2,0	2,3	4,8	5,5	5,7	3,1 ³⁾
Tyskland	1,1	2,6	1,8	1,7	1,9	1,7	1,9	1,9	9,1	8,0	7,7	9,6 ³⁾
Frankrike	1,2	2,1	2,2	1,9	1,9	2,0	1,4	1,5	9,9	9,1	8,5	8,5
Sverige	2,7	4,3	3,6	3,5	0,5	1,4	2,2	1,9	5,8	5,5	5,3	..
Danmark	3,0	3,5	2,6	2,5	1,8	2,0	2,1	2,0	4,8	3,8	3,3	..
Finland	3,0	5,0	2,8	3,0	0,8	1,3	1,4	1,8	8,4	7,8	7,6	..
OECD-området	2,7	3,2	2,5	6,5	6,0	5,8	..
Kina	10,2	10,6	10,3	..	1,8	1,4	1,0
Norges handelspartnere	2,7	3,6	3,1	..	1,7	1,9	2,0	..	6,8	6,3	6,0	..

¹⁾ OECDs Economic Outlook 80, november 2006.

²⁾ Consensus Forecasts (februar 2007).

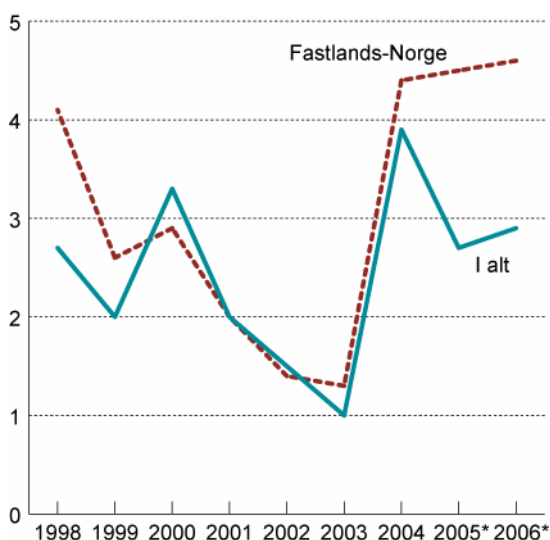
³⁾ Arbeidsledigheten defineres forskjellig fra OECDs statistikk.

Kilder: OECD og Consensus Forecasts.

4.2 Norsk økonomi

4.2.1 Konjunktursituasjonen

Den norske fastlandsøkonomien har vært i oppgang siden sommeren 2003. Tall fra foreløpig nasjonalregnskap viser at veksten i **BNP for Fastlands-Norge** i 2006 var 4,6 prosent, om lag det samme som i 2004 og 2005. En svak produksjonsutvikling innenfor både olje- og gassutvinning og utenriks sjøfart bidro til at veksten i BNP-totalt i 2006 var lavere enn for Fastlands-Norge for fjerde året på rad.

Figur 4.1 BNP - volumvekst fra året før i prosent

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Konjunkturoppgangen siden 2003 har vært drevet av en markert vekst i petroleumsinvesteringene og en nedgang i realrentenivået. Petroleumsinvesteringene tok til å vokse sterkt i siste halvdel av 2002, og har i perioden 2003-2006 hatt en årlig vekst på i

gjennomsnitt 13½ prosent. Rentenedgangen gjennom 2003 bidro til å svekke kronekursen og bedre husholdningenes økonomi. I begynnelsen av 2003 tok den tradisjonelle vareeksporten seg opp, etter svak utvikling gjennom de to foregående årene. Internasjonal konjunkturoppgang bidro til ytterligere vekst i den tradisjonelle vareeksporten i 2005 og 2006. Fra og med 2. kvartal 2003 skjøt veksten i husholdningenes konsum fart, og mot slutten av 2003 fulgte boliginvesteringene etter. Vekst i offentlig konsum og investeringer har i liten grad bidratt til konjunkturoppgangen. Gjennom 2003 og 2004 tok næringsinvesteringene seg opp. Den høye veksten i husholdningenes konsum og i investeringsaktiviteten fortsatte i 2005 og 2006. Den markerte økningen i innenlandsk etterspørsel har gitt en klar vekst i norsk produksjon etter 2003. Internasjonal spesialisering og stor vekst i den importintensive etterspørselen (næringsinvesteringer og husholdningenes forbruk) har imidlertid bidratt til at importen har økt dobbelt så mye som innenlandsk produksjon.

Rente- og valutakursutviklingen gjennom 2003 og 2004 har gitt kraftige impulser til oppgangskonjunkturen de siste årene. Rentenedgang fra slutten av 2002 til begynnelsen av 2004 bidro til å svekke krona og bedre norsk næringslivs konkurransesituasjon. Pengemarkedsrentene i Norge har siden 2004 økt noe, men har likevel vært lave og om lag på samme nivå som i euroområdet. Målt mot euro lå kronekursen nær 8,2 ved inngangen til 2007, noe som innebar at kronen var 3 prosent svakere enn ett år tidligere. Norske kroner har imidlertid styrket seg med over 8 prosent mot amerikanske dollar i den samme perioden, slik at kronesvekkelsen gjennom 2006 reduseres til 1 prosent målt mot den importveide kronekursen. I vedlegg 5 er det redegjort nærmere for valutakursutviklingen.

Disponibel realinntekt i husholdningene ble redusert med 3,5 prosent i 2006, mot en vekst på vel 5 prosent året før. Husholdningenes inntektsutvikling har i de senere årene vært betydelig påvirket av svingninger i mottatt aksjeutbytte, som i stor grad har vært skattemotiverte. Endringene i denne inntektskomponenten påvirker antakelig i liten grad husholdningens forbruk. Husholdningens disponible realinntekt *utenom aksjeutbytte* økte med 1,7 prosent i 2005 og 3,5 prosent i 2006. Inntektsutviklingen i husholdningene er nærmere beskrevet i kapittel 5.

Etter en vekst i **forbruket i husholdninger og ideelle organisasjoner** på 2,8 prosent i 2003, var økningen i 2004 på hele 5,6 prosent. I 2005 ble forbruksveksten redusert til 3,3 prosent, før den igjen tok seg opp til 4,3 prosent i 2006. I gjennomsnitt har dette forbruket økt med 4 prosent årlig i perioden 2003-2006, omtrent som i forrige konjunkturoppgang på midten av 1990-tallet. Rentenedgangen gjennom 2003 og 2004 har trolig bidratt til den høye forbruksveksten de siste årene. Renten påvirker husholdningenes forbruk dels gjennom virkningen på husholdningens inntekter og dels gjennom avveiningen av forbruk over tid. Realrenter etter skatt ble mer enn halvert fra 2002 til 2003, og ble ytterligere redusert fra 2004 til 2006.

Etter at **investeringene** i fast kapital økte med 0,2 prosent i 2003, viser nasjonalregnskapstallene en årlig vekst på rundt 10 prosent fra 2003 til 2006. Det har særlig vært en markert økning i petroleumsinvesteringene. Petroleumsinvesteringene økte med hele 16 prosent i 2003, og etter en noe lavere vekst i 2004 var økningen på hele 19 prosent i 2005. I 2006 økte petroleumsinvesteringene med vel 9 prosent. Veksten i investeringene i Fastlands-Norge har vært på om lag 9 prosent årlig i de tre siste årene. I 2006 økte fastlandsinvesteringene med 8,9 prosent. Det var spesielt sterk vekst i boliginvesteringene i 2004 og 2005 og næringslivsinvesteringene i 2005 og 2006.

Internasjonal konjunkturoppgang har bidratt til at den **tradisjonelle vareeksporten** har økt markert de to siste årene, etter mer moderat vekst i 2003 og 2004. Eksporten av tradisjonelle varer økte med over 5 prosent både i 2005 og 2006. Det har vært særlig sterk økning i eksporten av kjemiske og mineralske produkter og verkstedsprodukter. Også tjenesteeksporten har vokst markert de siste årene. Oppsvinget i økonomien i 2003, og spesielt investeringsomslaget og den sterke konsumveksten i 2004 og 2005, har bidratt til kraftig vekst i **importen**. Importveksten har vært nær 10 prosent årlig de tre siste årene.

Høye oljepriser har bidratt til at overskuddet på **driftsbalansen overfor utlandet** har vært meget høyt i flere år. Gjennomsnittsprisen på Brent Blend økte fra 205 kroner per fat i 2003 til 414 kroner per fat i 2006. Mens overskuddet på driftsbalansen var på knapt 200 milliarder kroner i 2003, kom overskuddet opp i over 360 milliarder kroner i 2006.

Fra og med statsbudsjettet for 2002 har **finanspolitikken** vært utformet med utgangspunkt i handlingsregelen for finanspolitikken. Ifølge denne skal innretningen av finanspolitikken sikte mot en jevn og opprettholdbar innføring av petroleumsinntektene, i tillegg til at den skal virke stabiliserende på økonomien. Regelen er konkretisert ved at det strukturelle, oljekorrigerende budsjettunderskuddet over tid skal tilsvare den forventede realavkastningen av Statens pensjonsfond – Utland (Petroleumsfondet) ved inngangen til budsjettåret, der forventet realavkastning er satt til 4 prosent.

I **Nasjonalbudsjettet 2007** ble det strukturelle, oljekorrigerende underskuddet på statsbudsjettet i 2004 anslått til 52 milliarder kroner. Målt i faste 2007-priser var dette 20 milliarder kroner mer enn det 4-prosentregelen isolert sett skulle tilsi, og målt i forhold til trend-BNP for Fastlands-Norge utgjorde dette 3,9 prosent. Siden da har underskuddet økt moderat, og klart mindre enn den forventede avkastningen fra Statens pensjonsfond – Utland. I Nasjonalbudsjettet 2007 ble det anslått at underskuddet i 2007 vil øke til 71 milliarder kroner og utgjøre om lag 4 prosent av fondets verdi ved inngangen til 2007.

I forskriften for **pengepolitikken** heter det at pengepolitikken skal sikte mot stabilitet i den norske kronens nasjonale og internasjonale verdi, herunder også bidra til stabile forventninger om valutakursutviklingen. Samtidig skal pengepolitikken understøtte finanspolitikken ved å bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting. Det operative målet for Norges Banks rentesetting er en vekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent. Norges Bank skal i sin rentesetting se bort fra de direkte effektene på konsumprisene som skyldes endringer i skatter, avgifter og særskilte, midlertidige forstyrrelser.

Norges Bank satte 12. desember 2002 **styringsrenten**, foliorenten, ned med 0,5 prosentpoeng, etter å ha holdt den uforandret på 7,0 prosent siden 3. juli 2002. Dette var starten på en serie rentenedsettelse. Den siste i rekken kom 12. mars 2004, og foliorenten var med det kommet ned i 1,75 prosent. Renten ble deretter holdt uforandret fram til 30. juni 2005, da den ble satt opp med 0,25 prosentpoeng. Siden da har renten blitt satt opp med 0,25 prosentpoeng om lag en gang hvert kvartal. Den siste renteøkningen kom 24. januar 2007. Foliorenten ble da økt til 3,75 prosent. **Pengemarkedsrenten** har fulgt det samme forløpet, men har ligget om lag $\frac{1}{4}$ prosentpoeng over foliorenten.

I en pressemelding 24. januar 2007 meddelte hovedstyret i Norges Bank at veksttaket i økonomien kan være høyere enn tidligere anslått og at lønnsveksten tar seg raskere opp enn ventet. Det ble videre pekt på at renten fortsatt er lavere enn hva Norges Bank anser som et nøytralt nivå, og at renten dermed fortsatt kan økes i små og ikke hyppige skritt.

4.2.2 Arbeidsmarkedet

Sysselsettingen falt svakt gjennom 2003 og inn i 2004. Deretter økte sysselsettingen moderat fram til slutten av 2005. Gjennom 2006 har sysselsettingsveksten tiltatt. Fra 2005 til 2006 økte sysselsettingen med 72 000 personer. En vesentlig del av den økte sysselsettingen kom imidlertid gjennom flere deltidssysselsatte. Dette er den høyeste årlige sysselsettingsveksten som er registrert på mer enn 40 år. I konjunkturoppgangene på 1970-, 80-, og -90 tallet var årsveksten på det meste om lag 60 000 personer. Veksten i sysselsettingen skriver seg i hovedsak fra offentlig forvaltning, private tjenesteytende næringer og bygge- og anleggsvirksomhet. Foreløpige nasjonalregnskapstall tyder på at det på årsbasis har vært sysselsettingsvekst i industrien i 2005 og 2006 for første gang siden 1998. I perioden 2001-2005 har det vært om lag nullvekst i sysselsettingen i offentlig forvaltning. I 2006 har det imidlertid vært en klar sysselsettingsvekst også her. Den kommunale sysselsettingen økte med 3,1 prosent fra 2005 til 2006.

Utvidelsen av EU med nye medlemsland fra Øst-Europa 1. mai 2004 har bidratt til økt usikkerhet om omfanget av arbeidsinnvandringen til Norge. Det er også vanskelig å måle dette omfanget, blant annet som følge av et økende omfang av kortvarig arbeidsinnvandring. I nasjonalregnskapet blir deler av denne arbeidsinnsatsen registrert som import av tjenester. Antall gyldige arbeidstillatelser fra Utlendingsdirektoratet den første i hver måned var i gjennomsnitt 46 000 i 2006, en vekst på nesten 45 prosent fra 2005. I tillegg har det vært en betydelig vekst i antall innvandrere som har bosatt seg i Norge. I underlagsberegninger til nasjonalregnskapet anslås økt innvandring, altså nye bosatte, og personer på korttidsopphold, som er ikke-bosatte, til sammen å ha stått for 15-25 prosent av sysselsettingsveksten i 2006. I tillegg kommer veksten i såkalte tjenesteytere som ikke skal regnes som sysselsatte i nasjonalregnskapet.

Tabell 4.2. *Arbeidsmarkedet ifølge arbeidskraftundersøkelsen (AKU), 1000 personer*

	Nivå	Endring fra året før					
	2006	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Arbeidsstyrke (16-74 år)	2439	12	17	-3	7	18	39
Sysselsatte	2354	9	8	-17	7	13	65
16-24 år	281	-7	4	-6	0	-3	12
25-54 år	1635	-9	-17	-28	1	3	28
55-74 år	437	27	20	19	6	12	24
Kvinner	1108	7	12	-5	3	4	30
Menn	1246	2	-4	-12	3	10	35
Deltidssysselsatte	640	8	10	3	13	-7	34
Undersysselsatte ¹⁾	108	1	7	11	12	0	10
Midlertidig ansatte	215			-11	12	-9	14
Arbeidsledige	84	3	9	14	-1	4	-27
Kvinner	39	3	3	4	0	5	-10
Menn	46	0	6	10	0	-1	-15

1) Deltidssysselsatte som ønsker lengre arbeidstid

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Arbeidsstyrken defineres som summen av sysselsatte og arbeidsledige. Utviklingen i arbeidsstyrken påvirkes av utviklingen i demografiske forhold, som endringer i befolkningens størrelse og sammensetning (inkludert innvandring), men også av

atferdsendringer (endringer i yrkesaktiviteten for ulike grupper). Gitt konstante yrkesfrekvenser etter kjønn, alder, utdanningsnivå og utdannings- og pensjonsmottakerstatus er befolkningsutviklingen beregnet å bidra til å øke arbeidsstyrken med om lag 13 000 personer årlig i de nærmeste årene. Om lag 60 prosent av dette kan tilskrives befolkningsøkning som følge av innvandring. Arbeidsstyrken var ifølge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) til SSB nær uforandret i 2003 og 2004, noe som innebærer at det gjennomgående var en nedgang i yrkesfrekvensene i denne perioden. I 2005 og 2006 steg imidlertid arbeidsstyrken med henholdsvis 18 og 39 000 personer. Det har dermed vært en klar økning i yrkesfrekvensene gjennom de siste to årene. Økningen i arbeidsstyrken kom særlig blant de over 60 år, og var jevnt fordelt blant kvinner og menn.

Andelen av befolkningen i aldersgruppen 16-74 år som er sysselsatt, økte noe fra 2005 til 2006 etter å ha falt hvert år fra 2000 til 2005. Befolkningens sammensetning endret seg i perioden, slik at det ble relativt sett flere unge og eldre. Det er i disse aldersgruppene yrkesaktiviteten er lavest. For aldersgruppen 25-54 år økte andelen sysselsatte med 1,4 prosentpoeng fra 2003 til 2006, etter å ha falt med 2,2 prosentpoeng fra 2001 til 2003.

Ifølge AKU var **arbeidsledighetsraten** i 1998 og 1999 på årsbasis 3,2 prosent, det laveste nivået siden 1988. Arbeidsledigheten økte deretter til midten av 2003, og ble i gjennomsnitt for året 4,5 prosent. Etter toppen i 2003 var ledigheten ifølge AKU om lag uendret fram til sommeren 2005. I andre halvår 2005 og gjennom 2006 falt ledighetsraten markert. Årsgjennomsnittet for 2006 ble 3,5 prosent mot 4,6 prosent i 2005. I 4. kvartal 2006 var ledigheten kommet ned i 2,9 prosent når man justerer for normale sesongvariasjoner. Den laveste ledigheten i forrige høykonjunktur ble målt til 2,8 prosent.

Personer på tiltak og registrerte ledige hos Arbeids- og velferdsetaten har i hovedsak fulgt den samme utviklingen som AKU-ledigheten. Unntaket er i første halvår 2005 da AKU viste økende ledighet, mens den registrerte ledigheten falt. Undersøkelser har vist at mange av de nye ledige i AKU i denne perioden ble registrert som yrkeshemmede hos Arbeids- og velferdsetaten (tidligere Aetat). De yrkeshemmede registreres ikke som ledige hos Arbeids- og velferdsetaten. Summen av personer på tiltak og registrerte ledige har gått ned fra et årsgjennomsnitt på 108 500 personer i 2004 og 96 600 personer i 2005, til 72 900 personer i 2006. Ved utgangen av januar 2007 var nær 66 400 personer registrert som enten helt ledige eller ordinære tiltaksdeltakere, 24 300 færre enn ett år tidligere. Ved utgangen av januar 2007 deltok vel 10 500 personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak, om lag 4 000 færre enn ved utgangen av januar 2006.

Bedringen i arbeidsmarkedet illustreres også ved at antall ledige stillinger annonsert i media eller meldt til Arbeids- og velferdsetaten har økt med nesten 30 prosent fra januar 2006 til januar 2007. Nedgangen i ledigheten og oppgangen i antall ledige stillinger kan ha ført til mangel på arbeidskraft med visse kvalifikasjoner. Ifølge konjunkturbarometeret i SSB svarte 15 prosent av de spurte industrilederne i 4. kvartal 2006 at tilgangen på arbeidskraft var en begrensende faktor i produksjonen. Ett år tidligere svarte 8 prosent det samme.

Arbeidsledige med en varighet på 26 uker eller lenger regnes som **langtidsledige**. Mens antall langtidsledige ifølge Arbeids- og velferdsetaten gikk ned fra 2003 til 2004, økte antall korttidsledige i samme periode. I 2005 og 2006 sank både korttidsledigheten og langtidsledigheten. I 2006 utgjorde de langtidsledige om lag 25 prosent av de helt arbeidsledige, mot vel 26 prosent i 2005. Andelen langtidsledige ifølge AKU økte imidlertid fra 24 prosent i 2005 til 33 prosent i 2006, og viste således en motsatt utvikling.

AKU forklarer økningen med at det særlig var de korttidsledige som gikk ut av ledighetskøen, og at det var lavere innstrømning til ledighet.

Den registrerte ledigheten gikk i 2006 ned i alle fylker. Den største prosentvise nedgangen har kommet i Rogaland, Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane. Ledighetsraten var ved utgangen av desember 2006 lavest i Sogn og Fjordane, Rogaland og Oppland, med under 2 prosent. Den høyeste ledigheten hadde Finnmark med 4,4 prosent, Oslo med 3,4 prosent og Nordland med 3,3 prosent.

Fra utgangen av januar 2006 til utgangen av januar 2007 har det vært nedgang i arbeidsledigheten for alle **yrkesgrupper**. Med 38 prosent lavere ledighet enn året før var ledighetsnedgangen størst for personer innen ingeniør- og ikt-fag. Nedgangen var minst for grupper i akademiske yrker, helse, pleie og omsorg og barne- og ungdomsarbeid, med henholdsvis 22, 25 og 23 prosent nedgang. Nivået på ledigheten var ved utgangen av januar 2007 høyest i yrker innen reiseliv og transport med 3,5 prosent, mens ledigheten blant butikk- og salgsarbeidere, kontorarbeidere, bygge- og anleggsarbeidere og industriarbeidere var på samme tid om lag 2¾ prosent. Med om lag 1 prosent ledige var det ved utgangen av januar 2007 færrest ledige blant undervisningsarbeidere, ingeniør- og ikt-arbeidere og ledere.

Tabell 4.3 Arbeidsstyrken i prosent av alle personer i hver gruppe, ifølge arbeidskraftsundersøkelsen (AKU)

	Nivå	Endring fra året før i prosentpoeng					
	2006	2001	2002	2003	2004	2005	2006
I alt	72,8	0,1	0,0	-0,6	-0,3	-0,2	0,4
Kvinner, 16-24	59,4	0,0	2,4	-2,0	-0,8	-1,8	0,0
Menn, 16-24	59,1	-2,4	-0,1	-1,7	-1,3	-0,8	-0,9
Kvinner, 25-54	83,3	-0,1	-0,3	-0,5	0,2	0,4	0,2
Menn, 25-54	90,5	0,0	-0,4	-1,0	0,0	0,1	0,4
Kvinner, 55-74	44,2	2,3	2,1	0,8	-0,6	0,3	1,4
Menn, 55-74	55,3	2,1	0,3	1,6	0,0	0,4	1,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.4 Arbeidsmarkedstall fra Arbeids- og velferdsetaten, tall i 1000 personer

	Nivå	Endring fra samme periode året før					
	2005	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Registrert helt ledige	62,8	0,0	12,6	17,4	-1,1	-8,1	-20,7
Helt permitterte	1,8	-1,3	0,5	3,5	-5,1	-1,7	-1,5
Ordinære tiltaksdeltakere	10,1	-1,4	-0,8	5,0	2,6	-3,8	-3,0
Delvis sysselsatte	31,9	-1,7	2,3	5,8	0,8	-1,1	-9,3
Tilgang ledige stillinger	332,3				2,7	35,6	94,2
Beholdning ledige stillinger	18,9				-0,4	2,6	5,6

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten

Tabell 4.5 Sysselsatte ifølge nasjonalregnskapet¹⁾, 1000 personer

	Nivå		Endring fra året før					
	2005	2006	2001	2002	2003	2004	2005 ²⁾	2006 ²⁾
I alt.....	2323,4	2346,4	0,4	0,4	-1,0	0,5	1,0	3,1
Olje og utenriks sjøfart.....	77,0	78,8	3,4	3,8	-1,9	3,0	2,3	3,1
Fastlands-Norge.....	2246,3	2267,6	0,3	0,3	-1,0	0,4	0,9	3,1
Industri og bergverksdrift.....	267,6	268,9	-3,0	-1,7	-4,1	-3,5	0,5	1,3
Annen vareproduksjon.....	242,6	246,4	-1,0	-0,8	2,1	-0,3	1,6	4,0
Primærnæringer.....	81,6	78,2	-4,8	-3,4	-3,9	-3,4	-4,2	-2,6
Elektrisitetsforsyning.....	12,3	12,2	-6,6	-9,3	-9,1	-7,1	-1,4	0,6
Bygge- og anleggsvirksomhet.....	148,6	156,1	2,5	2,0	7,2	2,2	5,0	7,6
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning.	1033,1	1046,9	0,5	1,2	-1,2	1,8	1,3	3,8
Varehandel.....	322,0	327,0	1,0	1,6	0,4	2,7	1,6	2,5
Samferdsel.....	147,2	146,2	-1,3	-1,3	-2,9	-2,3	-0,7	1,4
Annen tjenesteyting.....	563,9	573,7	0,8	1,7	-1,7	2,4	1,7	5,1
Offentlig forvaltningsvirksomhet.....	703,1	705,4	1,7	0,1	-0,4	0,0	0,3	2,4
Statsforvaltningen.....	257,1	257,9	-1,0	63,9	-0,9	1,8	0,3	1,2
Kommuneforvaltningen.....	446,0	447,5	2,5	-17,9	-0,1	-0,9	0,3	3,1

1) Nasjonalregnskapstallene (NR) avviker noe fra AKU, bl.a. ved at NR inkluderer utenlandske sjøfolk på norske skip.

2) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

4.2.3 Utsiktene framover

De siste publiserte **prognosene** fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå (SSB) for utviklingen i norsk økonomi framover er ganske samstemte. De peker mot god vekst og fortsatt høykonjunktur i inneværende år. Veksttakten antas likevel å bli noe lavere enn i 2006. Årsaken til avmatningen er i hovedsak mindre ekspansive impulser fra petroleumsinvesteringene og lavere vekst i de norske eksportmarkedene. I tillegg bidrar en oppgang i renten til å redusere den innenlandske etterspørselen. Prognosene er basert på en pengemarkedsrente på noe over 4 prosent som gjennomsnitt for 2007. Som årsgjennomsnitt har Norges Bank og Finansdepartementets prognoser basert seg på en svekkelse av den importveide kronekursen på henholdsvis 2½ og 1 prosent i 2007, mens SSB legger til grunn om lag uendret kronekurs.

Husholdningenes **forbruk** anslås av de tre institusjonene å øke med mellom 3 og 4 prosent i 2007. Økt sysselsetting, høyere lønnsvekst, økte næringsinntekter og lavere konsumprisvekst bidrar til å øke husholdningenes disponible realinntekter. Økt rente trekker imidlertid i motsatt retning. Justert for mottatte aksjeutbytter forventer SSB om lag 3,4 prosent vekst i husholdningenes disponible realinntekt i 2007. Inklusive aksjeutbyttene er anslaget 5,4 prosent. Konsumet i offentlig forvaltning ventes å øke med om lag 2¾ prosent i år.

Det ligger an til fortsatt høye **petroleumsinvesteringer** i år. Finansdepartementet og Norges Bank legger til grunn uendret eller litt fallende petroleumsinvesteringer fra det høye nivået i 2006, mens SSB antar at investeringene øker ytterligere i 2007. Investeringene i Fastlands-Norge er antatt å øke i litt lavere tempo enn i fjor. Det er særlig reduserte

boliginvesteringer fra et svært høyt nivå i 2006 som bidrar til nedgangen i veksten. Investeringene i offentlig forvaltning blir om lag uforandret fra 2006 til 2007 ifølge prognosene, når en ser bort fra den planlagte overleveringen av en fregatt fra Spania.

Som årsgjennomsnitt ventes den økonomiske veksten hos våre handelspartnere å holde seg bra oppe i 2007, men noe lavere enn i fjor. I prognosene til Finansdepartementet og Norges Bank vokser **tradisjonell vareeksport** i 2007 med henholdsvis 4 og 4½ prosent. Statistisk sentralbyrå, som har et litt mer pessimistisk syn på den internasjonale konjunkturutviklingen, legger til grunn en eksportvekst for tradisjonelle varer på 3,1 prosent.

En noe lavere etterspørselsvekst ventes å bidra til en moderat nedgang i veksttakten i norsk økonomi. Veksten i **BNP Fastlands-Norge** antas imidlertid å bli noe høyere enn det som kan betraktes som en langsiktig trendvekst. Norges Bank og SSB forventer en vekst på 3¼ prosent, mens Finansdepartementet anslår veksten i fastlandsøkonomien til 2,9 prosent. BNP i alt ligger an til å øke litt mer som følge av en høyere vekst i olje- og gassproduksjonen. SSB anslår at oljeprisene som årsgjennomsnitt blir knapt 340 kroner per fat i 2007. Finansdepartementet legger til grunn en oljepris på 390 kroner per fat. Anslagene innebærer en noe lavere oljepris i 2007 enn i 2006. **Overskuddet på driftsbalansen** vil trolig gå ned til om lag 300 milliarder kroner i 2007 fra det rekordhøye nivået på nær 366 milliarder kroner i 2006.

Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå viser at det ventes en klar økning i antall **sysselsatte** i 2007, men ikke like sterk vekst som i 2006. Prognosene antyder en sysselsettingsvekst på mellom 1¼-2 prosent. Det ventes at arbeidsledigheten vil gå ned med rundt ½ prosentpoeng fra 2006 til 2007. Målt ved AKU anslås ledigheten i 2007 til 3 prosent av Norges Bank og Finansdepartementet, mens SSB antar en ledighet på 2,7 prosent. Usikkerheten i utviklingen i arbeidsledigheten er knyttet til det generelle aktivitetsnivået i norsk økonomi, men også til produktivitetsveksten, utviklingen i gjennomsnittlig arbeidstid og arbeidsstyrken, herunder arbeidsinnvandring.

SSBs anslag for **lønnsvæksten** i 2007 er 5,5 prosent, og Finansdepartementets anslag er 4½ prosent. Norges Bank har anslått en lønnsvekst for inneværende år på 5 prosent. Anslagene på **prisveksten** målt ved KPI i 2007 er henholdsvis 0,3, 1¾ og 1¼ prosent for SSB, Finansdepartementet og Norges Bank. SSB venter at den underliggende inflasjonen, målt ved KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE), ligger 1 prosentpoeng høyere på grunn av en nedgang i energiprisene. Norges Bank antar lik vekst i de to prismålene, mens Finansdepartementet, som kom med sine prognoser tidligere på høsten da utsiktene til elektrisitetsprisene var svært forskjellig fra nå, forventer en noe lavere vekst i KPI-JAE enn i KPI.

Tabell 4.6 Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	2005	2006	2007		
	Regnskap	Regnskap	SSB ¹⁾	NB ²⁾	FIN ³⁾
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,3	4,3	3,8	3 ½	3,0
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	2,2	2,8	2 ¾	2,7
Bruttoinvesteringer i fast kapital	11,2	8,9	5,8	..	1,8
- Fastlands-Norge	9,1	8,9	5,7	5 ½	2,9
- Utvinning og rørtransport	19,1	9,1	3,8	0	-2,5
Eksport	0,7	1,5	3,6	..	5,3
- Tradisjonelle varer	5,2	6,5	3,1	4 ½	4,0
Import	8,6	9,1	5,2	4 ¼	3,5
- Tradisjonelle varer	8,2	10,6	5,6	..	5,2
Bruttonasjonalprodukt	2,7	2,9	3,3	3 ¾	3,6
- Fastlands-Norge	4,5	4,6	3,3	3 ¼	2,9
Sysselsatte personer	1,0	3,1	2,0	1 ½	1,3
Utførte timeverk, Fastlands-Norge	1,2	2,1	2,0
Arbeidsledighetsrate -AKU (nivå)	4,6	3,4	2,7	3	3,0
Årslønn	3,7	4,1 ⁴⁾	5,5 ⁴⁾	5	4 ½
Konsumprisindeksen	1,6	2,3	0,3	1 ¼	1 ¾
Driftsbalansen, mrd. kroner	300,8	365,7	297,6
Husholdningenes disponible realinntekt	5,2	-3,5	5,4
MEMO:					
Pengemarkedsrente (nivå)	2,2	3,1	4,6	4 ¼	..
Importveid kronekurs ⁵⁾	-3,9	0,6	-0,1	2 ½	1
Gjennomsnittlig lånerente ⁶⁾ (nivå)	3,9	4,3	5,6
Råoljepris ⁷⁾ i kroner (nivå)	351	414	338	..	390

1) Anslag ifølge Statistisk sentralbyrå, Økonomiske analyser 1/2007, februar 2007.

2) Anslag ifølge Norges Bank. Inflasjonsrapport 3/2006, november 2006.

3) Anslag ifølge Finansdepartementet, St.meld. nr. 1 (2006-2007), oktober 2006.

4) Lønn per normalårsverk - som også inneholder overtid.

5) Positivt tall innebærer svekket krone.

6) Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner.

7) Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kapittel 5

Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene

- *Husholdningenes disponibel realinntekt utenom aksjeutbytte økte ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet med 3,5 prosent fra 2005 til 2006. Hovedforklaringen til oppgangen er sterk sysselsettingsvekst kombinert med reallønnsvekst.*
- *Disponibel realinntekt inklusive aksjeutbytte gikk ned med 3,5 prosent. Svingninger i mottatt aksjeutbytte, som i stor grad har vært skattemotiverte, har påvirket husholdningenes totale inntektsvekst betydelig i de senere år og trakk altså inntektsveksten kraftig ned i 2006.*
- *Regnet per person, gikk disponibel realinntekt utenom aksjeutbytte opp med 2,6 prosent i 2006.*
- *Reallønn etter skatt for lønnstakere i alt økte ifølge standardberegninger med om lag 1¼ prosent fra 2005 til 2006, mot 2,5 prosent året før. For hovedgrupper av lønnstakere varierte veksten mellom 1½ og 3½ prosent.*

Avsnitt 5.1 fokuserer på husholdningenes samlede disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet. I tillegg til lønnsinntekter omfatter dette inntektsbegrepet pensjoner og stønader fra det offentlige, formuesinntekter og - utgifter, skatt på inntekt og formue samt driftsresultatet til personlig næringsdrivende. I avsnitt 5.2 presenteres mer detaljerte tall for inntektsutviklingen for lønnstakere. En ser på lønnsutviklingen i de største forhandlingsområdene og for utvalgte typer husholdninger, der en spesielt fokuserer på betydningen av ulik lønnsutvikling og dessuten endringer i persons kattene. I 5.3 omtales utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden de to siste årene og skatteendringer for pensjonister.

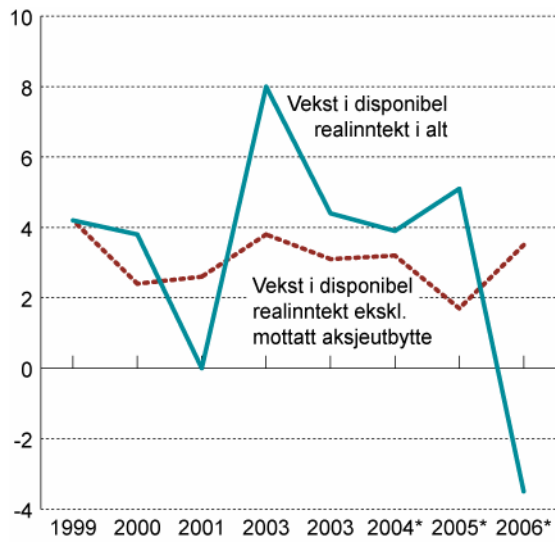
5.1 Disponibel realinntekt i husholdningssektoren

Nasjonalregnskapets inntektsregnskap inneholder en samlet oversikt over husholdningssektorens inntekter og utgifter, dvs. etter at en har summert alle økonomiske enheter hjemmehørende i husholdningssektoren. (For en nærmere redegjørelse over hva som inngår i husholdningssektoren, se boks 5.1)

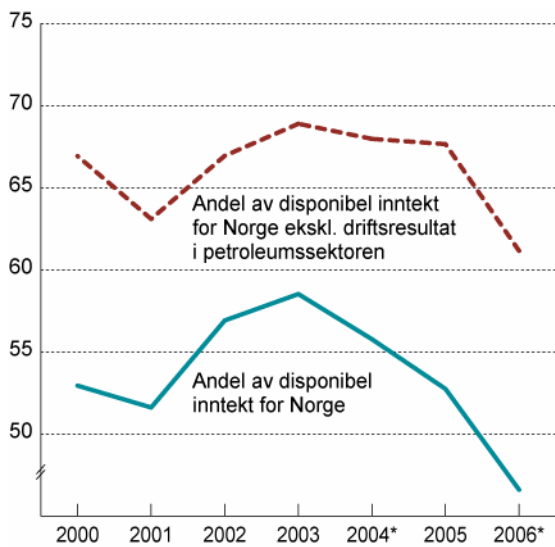
Ifølge nasjonalregnskapet gikk husholdningenes disponible realinntekt ned med 3,5 prosent i 2006. I perioden 1999 - 2006 var den gjennomsnittlige veksten i husholdningenes disponible realinntekt på 2,4 prosent per år. Hovedårsaken til nedgangen i disponibel realinntekt i 2006, er en nedgang i utbetalt aksjeutbytte på nærmere 57 milliarder kroner. Inntektsutviklingen har i de senere årene vært betydelig påvirket av svingningene i mottatt aksjeutbytte. Størrelsen på aksjeutbyttene har i stor grad har vært skattemotiverte. Ser vi bort fra aksjeutbytte vokste den disponible realinntekten med 3,5 prosent. Figur 5.1 viser veksten i disponibel realinntekt og disponibel realinntekt eksklusiv mottatt aksjeutbytte, og illustrerer hvilken betydning svingningene i mottatt aksjeutbytte har hatt for veksten i disponibel realinntekt.

Figur 5.2 viser husholdningenes disponible inntekt (inklusive aksjeutbytte) i prosent av disponibel inntekt for Norge og i prosent av disponibel inntekt for Norge eksklusiv driftsresultatet i petroleumsnæringene. Utviklingen preges både av høye oljepriser, som

trekker opp disponibel inntekt for Norge, og av høy og varierende vekst i disponibel inntekt for husholdningene.

Figur 5.1 Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Prosentvis endring fra året før.

Figur 5.2 Disponibel inntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Andel av disponibel inntekt for Norge i prosent

Tabell 5.1. Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*	gj.snitt
Vekst i disponibel realinntekt i prosent	3,8	0,0	8,0	4,4	3,9	5,1	-3,5	3,1
Vekst i disp. realinntekt ekskl. aksjeutbytte	2,4	2,6	3,8	3,1	3,2	1,8	3,5	2,9
Bidrag fra:								
Inntekter								
- Lønn	1,6	2,4	3,7	-0,9	3,1	3,0	3,9	2,4
- Blandet inntekt ¹⁾	0,1	0,0	0,6	0,2	-0,9	-0,4	0,3	0,0
- Formuesinntekter	1,9	-1,2	4,6	0,5	-0,6	3,8	-6,1	0,4
- herav: mottatt aksjeutbytte	1,5	-2,5	4,3	1,4	0,9	3,5	-6,6	0,4
- Offentlige stønader	1,3	1,5	1,9	1,3	1,3	0,2	0,3	1,1
Utgifter								
- Skatt av inntekt og formue	-1,5	-1,2	-0,7	0,1	-1,6	-1,3	-1,6	-1,1
- Formuesutgifter	-0,3	-1,6	-0,7	1,3	2,3	-0,7	-1,0	-0,1
- Andre utgifter	-0,1	0,0	-0,1	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,0
- Korreksjon for indirekte målte banktjenester	0,1	0,2	0,3	0,5	0,6	0,0	0,1	0,2

*) foreløpige tall

¹⁾ Blandet inntekt er den delen av driftsresultatet som tilfaller husholdningssektoren. Denne inntekten inkluderer tjenester fra egen bolig, eller driftsresultat fra egen bolig, er en beregnet avkastning av boligkapitalen.

Tabell 5.1 viser hvordan de ulike inntekts- og utgiftskomponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekter i perioden 1999-2006. Bidragene fra *lønn*, som er den største inntektskomponenten, har jevnt over vært store i de siste årene med unntak av 2003. I 2003 var vekstbidraget fra lønnsinntektene negativt. Dette skyldes nedgang i sysselsettingen. Tall fra nasjonalregnskapet viser at vekstbidraget fra lønn var på 3,9 prosentpoeng i 2006 og kan forklares både av sterk sysselsettingsvekst og reallønnsvekst.

Offentlige stønader, som er den viktigste inntektskilden for pensjonister og trygdede, har i hele perioden 1999-2006 gitt positive bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. I perioden 2000-2003 var bidraget fra offentlige stønader gjennomgående høyt. Dette må ses i sammenheng med en økning i utgiftene under folketrygden, samt innføring av kontantstøtteordningen i perioden. For 2006 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at offentlige stønader økte disponibel realinntekt med 0,3 prosentpoeng. Bak utviklingen ligger en relativ sterk vekst i utbetaling av pensjoner og sykepenges, mens utbetaling av arbeidsledighetstrygd har blitt kraftig redusert.

Bidragene fra *skatt av inntekt og formue* vil, med uendrede gjennomsnittlige skattesatser, være negative så lenge realinntektene øker. Ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet, bidro skatt av inntekt og formue til å redusere veksten i husholdningenes disponible realinntekt med 1,6 prosentpoeng i 2006.

Husholdningenes formuesinntekter består av renter på bankinnskudd, aksjeutbytte, beregnet avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Formuesutgiftene består i all hovedsak av gjeldsrenter. Husholdningene har langt høyere rentebærende gjeld enn rentebærende fordringer, når vi holder husholdningenes forsikringskrav utenom (se boks 5.1).

Tabell 5.1 viser hvordan mottatt aksjeutbytte har påvirket veksten i husholdningenes disponible realinntekt. Det framgår at mottatt aksjeutbytte har bidratt mye til veksten de siste fem årene. Den høye veksten i mottatt aksjeutbytte i 2005 snudde i 2006, og denne posten trakk dermed disponibel realinntekt ned med 6,6 prosentpoeng. For formuesutgiftene trekker høyere rentesatser i 2006 sammen med økte utlån disponibel realinntekt med med 1 prosentpoeng.

Tall fra inntektsregnskapet for husholdningssektoren er summariske i den forstand at de ikke gjenspeiler endringer i husholdningenes antall og sammensetning. *Disponibel inntekt regnet per person* kan for 2006 anslås til i overkant av 187 000 kroner. Med omtrent 2,3 personer per husholdning (jf. Folke- og bolig tellingen 2001) blir gjennomsnittlig disponibel realinntekt per husholdning i overkant av 430 000 kroner. I tabell 5.2 vises beregnet årlig prosentvis vekst i disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet per person i perioden 2000-2006. I denne perioden var den gjennomsnittlige årlige veksten i disponibel realinntekt per person 2,4 prosent, mens veksten eksklusive aksjeutbytte var 2,2 prosent. For 2006 viser foreløpige nasjonalregnskapstall en økning i disponibel realinntekt utenom aksjeutbytte regnet per person på 2,6 prosent mot en vekst på 1,1 prosent i 2005.

Tabell 5.2 Vekst i disponibel realinntekt per person.¹⁾ Vekst fra året før i prosent

	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*	Gj. sn. 2000-06
Disponibel realinntekt per person	3,1	-0,5	7,4	3,8	3,3	4,4	-4,8	2,4
Disponibel realinntekt utenom aksjeutbytte per person	1,7	2,1	3,2	2,5	2,6	1,1	2,6	2,2

¹⁾ Basert på middelfolkemengde

* Foreløpige tall

Boks 5.1 Nærmere om noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

Utviklingen i husholdningenes *disponible realinntekter* blir i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i netto formuesinntekter og prisutviklingen.

- En personhusholdning kan ha *inntekt* fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt og blandet inntekt. *Blandet inntekt* er driftsresultatet fra næringsvirksomhet, som blant annet inkluderer avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie. Husholdningene kan ha formuesinntekter som består av renteinntekter på bankinnskudd, utbytte på aksjer, avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Husholdningen kan også ha inntekter fra pensjoner og trygder. En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens blandet inntekt og trygder er hovedinntekter for henholdsvis personlig næringsdrivende og trygdede. Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig ifølge konvensjonene i nasjonalregnskapet regnes som konsumert i sin helhet det året de anskaffes. I tråd med dette inngår derfor ikke beregnet avkastning på varige konsumgoder utenom bolig som inntekt i nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningene er derimot eiere av produksjonssektoren for bolig tjenester, og mottar den beregnede avkastningen på boligkapitalen som en del av sin inntekt.

- Tallene i dette kapitlet inneholder også inntektene og utgiftene til ideelle organisasjoner. Ideelle organisasjoner er enheter som tilbyr sine tjenester til husholdningene, og som hovedsakelig er engasjert i ikke-markedsrettet virksomhet. Deres hovedinntektskilder er overføringer fra offentlig forvaltning, medlemskontingenter og frivillige bidrag fra husholdninger og foretak.
- *Skatten* for ulike husholdninger kan variere selv om den samlede inntekten i utgangspunktet er lik. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengige av hvordan husholdningene innretter seg. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekt dem i mellom.
- Beregninger av *disponibel realinntekt* krever en omregning til faste priser, dvs. en må dividere den løpende inntekten med en *prisindeks*. Valget av prisindeks er ikke opplagt. Det vanlige er å deflatere husholdningenes inntekter med en felles prisindeks - enten konsumprisindeksen eller nasjonalregnskapets prisindeks for husholdningers og ideelle organisasjoners totale forbruk. I beregningene i denne rapporten er den sistnevnte prisindeksen benyttet.

Det bør nevnes at enkelte inntektskomponenter som inntektsføres i nasjonalregnskapet, ikke utbetales til husholdningene det aktuelle året. Et eksempel på dette er avkastning på husholdningenes *forsikringskrav*. Husholdningenes forsikringskrav er i hovedsak verdien av beholdningene i livsforsikring og pensjonsfond.

Omvurdering av aktiva, f.eks. ikke realiserte aksjegevinster/tap, endringer i verdien av boligkapitalen o.l., inngår ikke i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmulighetene over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdningene.

Indirekte målte bank- og finanstjenester defineres som tjenester produsert av finansielle foretak som de ikke direkte tar betalt for gjennom gebyrer. De finansielle foretakene skaffer seg i stedet inntekter ved rentemarginer. Med det menes at finansinstitusjonene har lavere rente på innskudd/innlån enn på utlån. Siden det er knyttet administrasjon og ressursbruk til disse indirekte betalte bank- og finanstjenestene, betraktes de som produksjon i finansinstitusjonene og kalles indirekte målte bank- og finanstjenester.

5.2 Vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønntakerhusholdninger

Avsnitt 5.1 gjengir tall for husholdningenes samlede disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet, som i tillegg til lønnsinntekter bl.a. omfatter pensjonsinntekter, blandet inntekt (i hovedsak driftsresultatet fra næringsvirksomhet) og netto formuesinntekter, jf. boks 5.1. I dette avsnittet studeres utviklingen i kjøpekraft for ulike grupper lønntakerhusholdninger, dvs. som har lønn som hovedinntektskilde. Endringer i skatter vil medføre forskjeller i lønnsveksten før og etter skatt. I tillegg vil prisøkning normalt bidra til at lønn etter skatt øker mindre reelt enn nominelt. Veksten i reallønn etter skatt forteller hvordan kjøpekraften for lønnsinntekten for ulike grupper lønntakere har endret seg.

Økningen i gjennomsnittlig reallønn etter skatt for lønntakere med et fullt normalårsverk (uten overtid) var om lag 1¾ prosent fra 2005 til 2006.

5.2.1 Nærmere om beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt fra 2004 til 2006 for hovedgrupper av lønntakere

Maksimal skatt på alminnelig inntekt har vært 28 prosent siden 1992. Maksimal marginalsatt på lønn i denne perioden er gjengitt i tabell 5.3.

Endringen i skattleggingen av lønnsinntekter de senere år kjennetegnes først og fremst ved økninger i bunnfradragene og reduksjoner i toppskatt. For 2007 er imidlertid toppskatten igjen blitt skjerpet ved at innslagspunktet i trinn 1 er underregulert ift. anslått lønnsvekst og ved at innslagspunktet i trinn 2 er redusert fra 750 000 kroner til 650 000 kroner. Skattesatser og inntektsgrenser mv. for inntektsårene fra 2001 til 2007 framgår i tabell 4.1 i vedlegg 4.

I tabell 5.4 legger Beregningsutvalget fram beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt for hovedgrupper av lønntakere fra 2004 til 2006. Det er tatt utgangspunkt i gjennomsnittlig nivå og vekst i årslønn som vist i tabell 1.1. Det er videre sett bort fra endringer i skattemessige fradrag den enkelte måtte ha hatt utover standardfradrag.

Tabell 5.3 Maksimal skatt på alminnelig inntekt og lønn. 1992-2007.

År	Maksimal skatt på alminnelig inntekt. Prosent	Maksimal marginalsatt på lønn, ekskl. arbeidsgiveravgift. Prosent
1992	28	48,8
1993-1998	28	49,5
1999	28	49,3
2000-2004	28	55,3
2005	28	51,3
2006	28	47,8
2007	28	47,8

Kilde: Beregningsutvalget.

Tabell 5.4 Beregnet vekst i reallønn etter skatt per årsverk for utvalgte grupper. Lønnstakere i klasse 1 med gjennomsnittlig årslønn og med standardfradrag. Vekst i prosent

Grupper	Gjennomsnittlig årslønn i 2005, kr	2004-2005		2005-2006	
		Lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Anslått lønnsvekst	Anslått vekst i reallønn etter skatt
Industriarbeidere ¹⁾	306 600	3,4	2,9	3½	1½
Industrifunksjonærer ²⁾	454 500	4,3	4,3	4¾	3
HSH-bedrifter i varehandel ³⁾	318 300	3,9	3,3	4,2	2,0
Forretnings- og sparebanker og forsikring ⁴⁾	431 800	7,7	6,8	5,6	3,5
Statsansatte.....	350 600	3,4	2,7	4½	2
Kommuneansatte ⁵⁾	316 700	3,4	2,8	4	1¾
Veid snitt av alle grupper ⁶⁾	346 300	3,3	2,5	4,1	1¾

1) Gjelder for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke. Omfatter industriarbeidere som inngår i NHO-bedrifter.

2) Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter.

3) Tall for HSH-bedrifter i varehandel er for heltidsansatte.

4) Dekker noen flere grupper enn forhandlingsområdet. Den sterke lønnsveksten fra 2004 til 2005 skyldes høye bonusutbetalinger i 2005.

5) Inklusive skoleverket.

6) Gjennomsnittet er veid med andel av total utbetalt lønn som vekt. Gjennomsnittet gjelder alle grupper, også de som ikke inngår i tabellen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Tabell 5.4 viser at lønnstakere som har hatt en årslønn og en lønnsvekst som tilsvarer gjennomsnittet for alle grupper, har fått en økning i reallønn etter skatt på 1¾ prosent fra 2005 til 2006. Dette er ¾ prosentpoeng lavere enn i forhold til veksten fra 2004 til 2005.

For industriarbeidere økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med 1½ prosent fra 2005 til 2006, mens økningen for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter var om lag 3 prosent i samme periode. For kommuneansatte inklusive skoleverket økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med 1¾ prosent fra 2005 til 2006. Veksten for statsansatte var på om lag 2 prosent.

Ansatte innen finanstjenester har hatt en kjøpekraftsutvikling på 3,5 prosent i denne perioden.

Beregningsutvalget har også sett på hva familietyper kan bety for kjøpekraftsutviklingen. I tabell 5.5 har en beregnet utviklingen i reallønn etter skatt for lønnstakere med en lønnsinntekt i 2005 på henholdsvis 300 000 kroner, 550 000 kroner og 750 000 kroner. Beregningene er utført for enslige lønnstakere hhv. uten barn og med ett barn, for lønnstakere som forsørger ektefelle og to barn, og for ektepar der begge ektefeller arbeider og har to barn.

De generelle forutsetningene for beregningene er nærmere omtalt i boks 5.2.

Boks 5.2 Beregninger av endringer i reallønn etter skatt

Beregningene av endringer i reallønn etter skatt i dette avsnittet bygger på følgende forutsetninger:

- Inntektstakeren mottar bare én inntektsart (lønn).
- Det er bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller de fleste lønnstakere. Det vil bl.a. si at det kun gis standardfradrag i inntekt (personfradrag og minstebrutto).
- Barnetrygd er regnet som negativ skatt. Det er ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter, herunder kontantstøtten som ble innført fom. 1.8.1998.
- Det er brukt samme prisindeks (konsumprisindeksen) for alle husholdningstyper ved omregning til reallønn. Konsumprisindeksen økte med 1,6 prosent fra 2004 til 2005 og med 2,3 prosent fra 2005 til 2006.

Beregninger basert på så enkle forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse:

- Resultatene indikerer i hvilken retning endringer i sentrale skatteregler isolert sett trekker.
- Siden det bare forhandles om lønn, kan beregninger der en kun endrer lønnsinntekten være av særlig interesse.

Den nominelle lønnsinntekten etter skatt beregnes ved å trekke inntektsskatter og avgifter til folketrygden fra lønnsinntekten. For barnefamilier tas også hensyn til barnetrygden. Lønnsinntekt etter skatt beregnet på denne måten gir uttrykk for hva lønnstakeren har til disposisjon av lønnsinntekten (og eventuelt barnetrygden) til betaling av gjeldsrenter og til kjøp av varer og tjenester etter at samlede skatter er betalt. Reallønn etter skatt beregnes ved å deflatere den nominelle lønnsinntekten etter skatt med endringen i konsumprisindeksen. Endringen i reallønn etter skatt blir da den prosentvise forskjellen mellom årets og fjorårets reallønn etter skatt.

Utvalget har i beregningene i tabell 5.5 lagt til grunn en lønnsvekst på 3,3 prosent fra 2004 til 2005 og 4,1 prosent fra 2005 til 2006.

Tabell 5.5 Beregnet vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger. Vekst i prosent

Lønnsinntekt i 2005	2004-2005		2005-2006	
	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
300 000 kroner				
Enslig lønnstaker uten barn ¹⁾	3,3	2¾	4,1	1¾
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år/Enslig lønnstaker med 1 barn ^{2),3)}	3,3	2¼	4,1	1½
550 000 kroner				
Enslig lønnstaker uten barn ¹⁾	3,3	3¾	4,1	3¼
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år/Enslig lønnstaker med 1 barn ^{2),3)}	3,3	2¾	4,1	2¼
Ektepar med 2 barn mellom 3 og 16 år, hvor den ene ektefellen tjener 350 000 kroner og den andre 200 000 kroner ⁴⁾	3,3	2¾	4,1	1½
750 000 kroner				
Enslig lønnstaker uten barn ¹⁾	3,3	3¾	4,1	4
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år/Enslig lønnstaker med 1 barn ^{2),3)}	3,3	3¼	4,1	3¼
Ektepar med 2 barn mellom 3 og 16 år, hvor den ene ektefellen tjener 500 000 kroner og den andre 250 000 kroner ⁴⁾	3,3	3¼	4,1	2¼

1) Enslige lønnstakere uten barn blir liknet i klasse 1.

2) Ektepar med én inntekt og enslige med forsørgeransvar blir liknet i klasse 2.

3) Enslige forsørgere får barnetrygd for ett barn mer enn de forsørger.

4) Ektefellene i dette typehusholdet blir liknet særskilt i klasse 1.

Kilde: Beregningsutvalget.

Tabell 5.5 illustrerer hvordan kjøpekraften for noen utvalgte husholdningstyper, med og uten barn, påvirkes av skatteendringene de to siste årene. Med de forutsetningene som er valgt varierer økningen i reallønnen etter skatt fra 2005 til 2006 for de utvalgte typehusholdningene fra 1½ prosent til 4 prosent.

5.2.2 Endringer i skatteregler for lønnstakere fra 2006 til 2007

Endringene i skattereglene for lønnstakere for 2007 innebærer en skatteskjerpelse for dem med høy lønnsinntekt. Dette skyldes innstramningen i toppskatten. Fra 2006 til 2007 er innslagspunktet i trinn 1 i toppskatten økt fra 394 000 kroner til 400 000 kroner (underregulert). I trinn 2 er innslagspunktet redusert fra 750 000 kroner til 650 000 kroner.

Skattereglene for 2007 innebærer også en viss skattelettelse for arbeidstakere med lave inntekter. Fra 2006 til 2007 ble satsen i minstebruttoøkt økt fra 34 prosent til 36 prosent.

Det er også vedtatt andre endringer i skattereglene som berører lønntakere. Blant annet er:

- fradraget for fagforeningskontingent økt til 2 700 kroner
- innslagspunktene i formuesskatten økt
- ligningsverdiene for bolig hevet
- rabatten ved formuesverdsettelsen av aksjer redusert
- skattefavourisering av individuelle og kollektive livrenter fjernet
- barnetrygden nominelt uendret fra 2006 til 2007

5.2.3 Endringer i reglene for arbeidsgiveravgift fra 2006 til 2007

For 2007 er det også gjennomført to større endringer i arbeidsgiveravgiften. For det første er den differensierter arbeidsgiveravgiften i stor grad gjeninnført, og for det andre er den reduserte arbeidsgiveravgiften for arbeidstakere eldre enn 62 år fjernet.

Norge notifiserte et forslag til en ny ordning med regionalt differensiert arbeidsgiveravgift for perioden 2007-2013 den 12. juni 2006. ESA godkjente denne ordningen 19. juli 2006. Den nye ordningen innebærer et avgiftssystem med nedsatte satser i mesteparten av det området som hadde nedsatte satser før omleggingen i 2004. Satsene er de samme som i 2003 med unntak for Tromsø og Bodø, som får en noe høyere generell sats. De eneste områdene som ikke får gjeninnført en generelt nedsatt sats, er noen av kommunene i sone II. Redusert arbeidsgiveravgiftssats i dette området videreføres imidlertid innenfor en fribeløpsgrense.

I forbindelse med tilleggsavtalen av 6. juni 2006 til Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv ble det i forbindelse med statsbudsjettet for 2007 foreslått en styrking og utvidelse av tiltakene rettet mot IA-virksomheter. Dette ble gjort i forståelse av at reduksjonen i arbeidsgiveravgift for arbeidstakere over 62 år er endret fra 4 til 3 prosentpoeng fra 1. januar 2007. I tilleggsavtale av 6. november 2006 til Intensjonsavtale av 14. desember 2005, ble partene enige om å omdisponere de gjenstående 3 prosentpoengene i redusert arbeidsgiveravgift for arbeidstakere over 62 år til mer målrettede tiltak for å forebygge sykefraværet.

5.3 Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 2003 til 2006

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnpensjon, særtillegg og tilleggspensjon. Grunnpensjonen for enslige pensjonister tilsvarer ett grunnbeløp i folketrygden (G). For ektepar og visse typer samboere ble grunnpensjonen økt fra 1,5 til 1,6 G fra 1.5. 2003, fra 1,6 til 1,65 G fra 1.5. 2004, og fra 1,65 til 1,7 G fra 1.5. 2005. Dermed er økningen i grunnpensjonen for ektepar, som ble vedtatt av Stortinget i forbindelse med behandlingen av budsjettet for 2003, fullført.

Minstepensjon består av grunnpensjon og særtillegg. Særtillegg gis til pensjonister som ikke har opptjent tilleggspensjon, eller som har tilleggspensjon lavere enn særtillegget. Særtillegget er 0,7933 G for enslige minstepensjonister og 1,5866 G for et ektepar der begge har minstepensjon.

Pensjonistenes inntekter fra folketrygden blir normalt regulert 1. mai hvert år. Dersom det ikke er vedtatt endringer i grunnpensjon eller særtillegg, endrer pensjonene fra folketrygden seg i takt med grunnbeløpet (G). Tallene i tabell 5.6 refererer til utbetalt minstepensjon i løpet av året.

Tabell 5.6 viser beregnet vekst og realvekst i minstepensjon for enslige og ektepar fra 2004 til 2005 og fra 2005 til 2006. Forskjellen i inntektsvekst for enslige og ektepar skyldes den ekstraordinære økningen i grunnpensjon for ektepar i perioden som er omtalt i første avsnitt.

Den ekstraordinære økningen i grunnpensjonen for ektepar gir for øvrig alle ektepar, også de som har høyere pensjoner, større samlet økning i pensjon fra folketrygden enn det som ville ha fulgt av G-reguleringen.

Tabell 5.6 Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring fra året før

	Minstepensjon i 2006, kr	2005		2006	
		Vekst i utbetalt pensjon	Realvekst i pensjon	Vekst i utbetalt pensjon	Realvekst i pensjon
Enslig	111 476	3,3	1,7	3,5	1,2
Ektepar, begge har minstepensjon	204 312	4,9	3,3	4,0	1,7

Kilde: Trygdeetaten og Beregningsutvalget.

Beregningene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men utvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

Utviklingen i disponibel realinntekt for den enkelte pensjonist vil variere avhengig av bl.a. pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Utviklingen i grunnbeløpet i folketrygden, minstepensjonene for enslige og ektepar og i pensjonene til enslige som er født uføre eller blir uføre i ung alder, i perioden 1.5.1993 til 30.4.2007 framgår av tabell 4.2 i vedlegg 4.

Tabell 5.7 viser veksten i overføringer fra 1993 til 2004 for pensjonistene som samlet gruppe. Det har vært en reell vekst i overføringene fra 1993 til 2004 på om lag 44 prosent. Overføringer utgjør 88,6 prosent. av pensjonistenes samlede inntekt i 2004. Overføringenes andel av samlet inntekt har ikke endret seg vesentlig siden 1993.

Tabell 5.7 Utvikling i overføringer for pensjonister fra 1993 til 2004 målt som andel av samlet inntekt før skatt og i prosentvise årlige og samlede vekstrater Prosent

	Andel av samlet inntekt før skatt	Årlig vekst i overføringer	Samlet vekst i overføringer fra 1993
1993	86,0		
1999	86,7		20,3
2000	85,4	2,2	23,0
2001	86,4	2,6	26,2
2002	86,1	5,2	32,8
2003	87,1	2,7	36,3
2004	88,6	5,5	43,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Beregningsutvalget.

5.3.1 Kort om de særskilte skattereglene for pensjonister og endringene i skattereglene fra 2006 til 2007

Uførepensjonister og alderspensjonister med pensjon fra folketrygden har rett på særfradrag for alder og uførhet mv. Alle pensjonister betaler lav trygdeavgift på inntekter som ikke gir opptjening av pensjonspoeng. I tillegg sikrer en særskilt skattereduksjonsregel at pensjonister uten særlig formue eller inntekter utover minstepensjonsnivå ikke betaler skatt. Denne fordelene avtrappes gradvis med økende inntekt.

Øvre grense i minstefradraget for pensjonsinntekt ble økt i tråd med den forventede lønnsveksten i Nasjonalbudsjettet 2007. Satsen i minstefradraget er økt fra 24 prosent til 26 prosent. Særfradraget for alder og uførhet ble holdt uendret fra 2006 til 2007. Formuestillegget i skattebegrensningsregelen er redusert fra 2 prosent til 1,5 prosent av nettoformue over 200 000 kroner.

Grensene for skattefri nettoinntekt for pensjonister er oppjustert med den anslåtte lønnsveksten i Nasjonalbudsjettet 2007 til 99 600 kroner for enslige og til 163 300 kroner for ektepar. Dette sikrer at personer med minstepensjon, som ikke har andre inntekter eller nettoformue over 200 000 kroner, slipper å betale skatt.

Endringene i skattereglene for pensjonister innebærer at en enslig pensjonist i 2006 vil begynne å betale skatt når pensjonsinntekten overstiger 134 600 kroner. Tilsvarende vil et pensjonistektepar med lik pensjon begynne å betale skatt på en samlet inntekt over 220 700 kroner. I disse beregningene er det lagt til grunn at pensjonistene kun har pensjonsinntekt og standardfradrag og at nettoformuen ikke overstiger 200 000 kroner.

Kapittel 6

Den samlede inntektsutviklingen

- Sterk økning i oljeprisen sammen med god aktivitetsvekst har gitt høy vekst i disponibel realinntekt de siste tre årene. Disponibel realinntekt for Norge økte med 8,4 prosent i 2006 og 10,2 prosent i 2005. Nivået på disponibel realinntekt for Norge var i 2006 27 prosent høyere enn ved konjunkturbunnen i 2003.
- SSB har nylig publisert foreløpige nasjonalregnskapstall for 2006 og nye tall for 2005. I tillegg har det vært en revisjon av nasjonalregnskapssystemet som har ført til nye tallserier tilbake til 1970. De nye nasjonalregnskapstallene viser at lønnskostnadsandelen – lønnskostnader i prosent av faktorinntekten – har falt i de senere årene. I industrien falt lønnskostnadsandelen fra 75,5 prosent i 2005 til 73,0 prosent i 2006. Nivået på lønnskostnadsandelen i industrien i de siste årene er de laveste som er registrert etter 1970.

6.1 Disponibel inntekt for Norge

Disponibel inntekt for Norge økte med 11,5 prosent fra 2005 til 2006. Det var særlig høyere oljepriser som bidro til veksten, men bidraget fra produksjonen i Fastlands-Norge var også betydelig. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene var inntektsøkningen fra 2005 til 2006 på om lag 192 milliarder kroner. Disponibel inntekt for Norge kom da opp i 1 870 milliarder kroner, som svarte til om lag 401200 kroner per innbygger.

Tabell 6.1 Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser)¹⁾

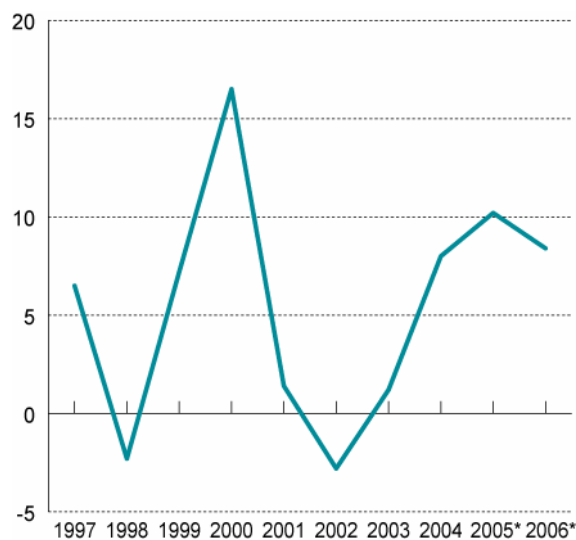
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Bruttonasjonalprodukt	1119,2	1140,4	1240,4	1481,2	1536,9	1532,3	1593,8	1743,0	1942,9	2148,0
- Kapitalslit	165,1	176,4	186,4	200,1	213,7	217,8	222,8	235,1	246,8	260,2
= Nettonasjonalprodukt	954,0	964,0	1054,0	1281,1	1323,2	1314,5	1371,0	1507,9	1696,1	1887,8
+ Formuesinntekt og lønn fra utlandet, netto	-11,7	-12,9	-10,4	-20,0	1,4	4,7	9,9	3,4	0,3	-0,3
= Nasjonalinntekt	942,3	951,1	1043,6	1261,1	1324,6	1319,2	1380,9	1511,3	1696,4	1887,4
+ Stønader og løpende overføringer fra utlandet, netto	-9,9	-11,6	-11,2	-11,1	-14,2	-17,4	-20,6	-17,6	-18,4	-17,1
= Disponibel inntekt for Norge	932,4	939,5	1032,4	1250,1	1310,3	1301,8	1360,3	1493,7	1678,0	1870,3

* Foreløpige tall.

¹⁾Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Ifølge nasjonalregnskapet økte *disponibel realinntekt* for Norge med 8,4 prosent fra 2005 til 2006, mot en vekst på 10,2 prosent året før. Sett over en lengre tidsperiode har det vært en betydelig samlet realinntektsvekst. Fra konjunkturbunnen i 2003 til 2006 har disponibel realinntekt for Norge økt med 27 prosent.

Figur 6.1 Disponibel realinntekt for Norge. Prosentvis vekst fra året før
* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Veksten i disponibel realinntekt kan splittes i bidrag fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet. Vekstbidragene er vist i tabell 6.2, og bidraget fra produksjonsvekst er splittet opp i vekst i henholdsvis petroleumsvirksomhet og øvrige næringer.

Bidraget fra *produksjonsveksten i petroleumsvirksomheten* var -0,8 prosentpoeng i 2006, mot -0,9 prosentpoeng i 2005. Vekstbidraget fra *produksjonsutviklingen i øvrige næringer* var henholdsvis 3,7 og 3,6 prosentpoeng i 2005 og 2006.

Tabell 6.2 Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹⁾. Prosent

	Gjennomsnitt										
	1997-2006	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Vekst i disponibel realinntekt	5,4	6,5	-2,3	7,2	16,5	1,4	-2,8	1,2	8,0	10,2	8,4
Bidrag til vekst ²⁾ , prosentpoeng:											
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ³⁾	0,2	1,4	-0,9	-0,1	0,9	1,7	0,4	0,1	0,1	-0,9	-0,8
Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾	2,5	4,4	3,4	1,7	2,3	0,1	0,9	0,8	4,0	3,7	3,6
Endring i bytteforholdet	2,7	0,7	-4,5	5,3	14,1	-1,9	-4,1	0,2	4,2	7,7	5,5
Herav prisutviklingen på råolje og gass	2,0	-0,1	-4,6	4,1	12,8	-2,9	-4,1	0,0	3,8	6,6	4,3
Endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet	0,1	0,0	-0,2	0,4	-0,8	1,5	0,0	0,2	-0,2	-0,2	0,1

* Foreløpige tall.

¹ Inntektstallene er deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, dvs. innenlandske sluttleveringer inklusive lagerendring, men eksklusive kapitalslit.

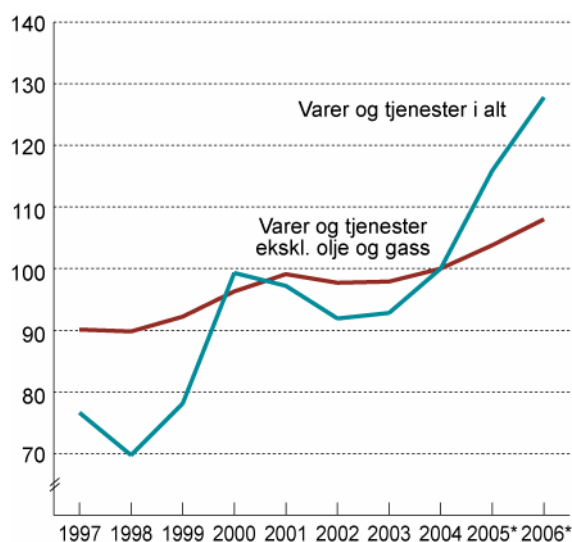
² Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

³ Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Oljeprisutviklingen er særlig viktig for utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet. Oljeprisen økte kraftig i perioden 2004-2006. I 2005 og 2006 var vekstbidraget fra prisutviklingen på olje og gass henholdsvis 6,6 og 4,3 prosentpoeng. Prisutviklingen i handelen med varer og tjenester utenom olje og gass har også gitt positive bidrag de siste to årene. Bidragene i 2005 og 2006 var henholdsvis 1,1 og 1,2 prosentpoeng til veksten i disponibel realinntekt. Vekstbidraget fra endringen i det samlede bytteforholdet var ifølge nasjonalregnskapet 5,5 prosentpoeng i 2006.

Utviklingen i internasjonale finans- og valutamarkeder er viktig for de samlede formuesinntektene for Norge, blant annet gjennom plasseringen av midlene til Statens pensjonsfond - Utland. Endringen i rente- og stønadsbalansen trakk disponibel realinntekt ned med 0,2 prosentpoeng i 2005 og opp med 0,1 prosentpoeng i 2006.

Figur 6.2 Bytteforholdet overfor utlandet. 2004=100

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

6.2 Faktorinntekt, lønn og driftsresultat

Faktorinntekten gir uttrykk for den inntekten som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. Samlet faktorinntekt for Norge beregnes som nettonasjonalprodukt fratrukket netto produksjonsskatter, som tilsvarer summen av lønnskostnader og driftsresultat.

Faktorinntekten for økonomien som helhet økte ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene med 11,2 prosent i 2006, etter en vekst 13,0 prosent i 2005.

De samlede *lønnskostnadene* i Norge økte med 7,6 prosent i 2006, mot en vekst på 5,5 prosent i 2005. *Driftsresultatet* for økonomien som helhet økte med 15,5 prosent i 2006, etter å ha vokst med 23,4 prosent i 2005. Forløpet i denne størrelsen er sterkt påvirket av utviklingen i petroleumsvirksomheten. Driftsresultatet i petroleumsutvinning og rørtransport økte ifølge nasjonalregnskapet med i overkant av 20 prosent i 2006, etter en økning på 38 prosent i 2005. Driftsresultatet i de øvrige næringene økte med knapt 10 prosent i begge årene.

Tabell 6.3 Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner

	1997	1998	1999	2000	2001 ¹⁾	2002 ¹⁾	2003 ²⁾	2004 ²⁾	2005 ^{*.2)}	2006 ^{*.2)}
Nettonasjonalprodukt	954,0	964,0	1054,0	1281,1	1323,2	1314,5	1371,0	1507,9	1696,1	1887,8
- Netto										
produksjonskatter	143,5	147,7	158,0	170,2	171,7	170,1	168,8	184,6	200,2	224,2
= Faktorinntekt	810,5	816,3	896,0	1110,9	1151,5	1144,4	1202,2	1323,4	1495,9	1663,6
- Lønnskostnader	514,1	565,5	604,1	638,7	678,2	710,2	728,3	763,9	805,7	866,6
= Driftsresultat	296,5	250,9	291,9	472,2	473,3	434,3	473,9	559,5	690,2	797,0
- Driftsresultat i olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	110,7	55,5	99,0	261,0	238,3	195,2	204,7	267,9	369,8	444,9
= Driftsresultat i øvrige næringer	185,7	195,3	192,8	211,2	235,0	239,1	269,2	291,6	320,4	352,1

* Foreløpige tall.

¹ De påløpte lønnskostnadene i 2000 og 2001 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002 ble for staten først registrert da feriepengene ble utbetalt i henholdsvis 2001 og 2002.

² Økte satser for arbeidsgiveravgift i områder med redusert sats har påvirket lønnskostnadene for 2004, 2005 og 2006.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.4 Faktorinntektsutviklingen. Vekst fra året før i prosent

	1997	1998	1999	2000 ¹⁾	2001 ¹⁾	2002	2003	2004 ²⁾	2005 ^{*.2)}	2006 ^{*.2)}
Nettonasjonalprodukt	8,8	1,0	9,3	21,5	3,3	- 0,7	4,3	10,0	12,5	11,3
Faktorinntekt	8,3	0,7	9,8	24,0	3,7	- 0,6	5,0	10,1	13,0	11,2
Lønnskostnader	8,5	10,0	6,8	5,7	6,2	4,7	2,6	4,9	5,5	7,6
Driftsresultat	8,1	- 15,4	16,3	61,8	0,2	- 8,2	9,1	18,1	23,4	15,5
Driftsresultat i olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	10,2	- 49,8	78,3	163,6	- 8,7	- 18,1	4,9	30,9	38,0	20,3
Driftsresultat i øvrige næringer	6,8	5,2	- 1,3	9,5	11,3	1,8	12,6	8,3	9,9	9,9

* Foreløpige tall

¹ De påløpte lønnskostnadene i 2000 og 2001 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002 ble for staten først registrert da feriepengene ble utbetalt i henholdsvis 2001 og 2002.

² Økte satser for arbeidsgiveravgift i områder med redusert sats har påvirket lønnskostnadene for 2004, 2005 og 2006.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

6.3 Endringer i funksjonell inntektsfordeling

I tabell 6.5 og 6.6 og figur 6.3-6.4 vises tall for lønnskostnader og driftsresultat for hovedgrupper av næringer for å belyse hovedtrekk ved utviklingen i den funksjonelle inntektsfordelingen. Det må understrekes at tallene for driftsresultat for årene 2005 og 2006 er foreløpige og usikre.

Tabell 6.5 Lønnskostnader for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1997	1998	1999	2000	2001 ¹⁾	2002 ¹⁾	2003	2004 ²⁾	2005* ²⁾	2006* ²⁾
Alle næringer	514,1	565,5	604,1	638,7	678,2	710,2	728,3	763,9	805,7	866,6
Offentlig forvaltning ³⁾	148,6	162,2	173,3	182,7	198,4	210,0	219,7	229,2	240,0	255,2
Ideelle organisasjoner, boligtjenester og eget bruk	12,9	13,6	14,6	15,6	16,3	17,4	18,1	19,4	20,6	21,7
Markedsrettet virksomhet ⁴⁾	352,5	389,6	416,3	440,5	463,5	482,9	490,5	515,3	545,0	589,8
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	14,2	15,6	17,1	17,0	20,5	23,1	23,9	25,1	27,0	30,0
Markedsrettet virksomhet ellers	338,3	374,1	399,1	423,5	443,0	459,8	466,6	490,2	518,1	559,7
Markedsrettet virksomhet ³⁾										
Fastlands-Norge	330,0	364,5	388,7	411,7	430,9	447,8	454,7	476,8	504,2	545,4
Industri	86,5	93,4	95,3	97,4	99,5	102,4	101,1	104,1	109,6	115,9
Verkstedsindustri og skipsbyggingsindustri mv.	34,3	37,8	39,9	39,6	41,0	43,0	40,9	41,8	45,8	50,9
Råvarebasert industri	19,0	20,1	20,1	20,8	21,1	21,1	21,8	23,0	23,5	24,1
Øvrige industrinæringer	33,1	35,5	35,2	37,0	37,5	38,3	38,4	39,2	40,3	40,8
Øvrig markedsrettet ⁴⁾ virksomhet i Fastlands-Norge	243,5	271,2	293,4	314,3	331,4	345,5	353,7	372,7	394,6	429,6

* Foreløpige tall.

¹ De påløpte lønnskostnadene i 2000 og 2001 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002, ble for staten først registrert da feriepengene ble utbetalt i henholdsvis 2001 og 2002.

² Økte satser for arbeidsgiveravgift i områder med redusert sats har påvirket lønnskostnadene for 2004 og 2005.

³ Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor holdt utenfor offentlig forvaltning i denne oppstillingen. ⁴⁾Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.6. Driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Alle næringer	296,5	250,9	291,9	472,2	473,3	434,3	473,9	559,5	690,2	797,0
Offentlig forvaltning ¹⁾	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ideelle organisasjoner, boligtjenester og eget bruk	28,8	29,5	32,2	36,1	35,3	37,4	35,6	31,2	32,4	33,6
Markedsrettet virksomhet ²⁾	267,7	221,4	259,7	436,1	437,9	396,9	438,3	528,3	657,8	763,4
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	110,7	55,5	99,0	261,0	238,3	195,2	204,7	267,9	369,8	444,9
Markedsrettet virksomhet ellers	157,0	165,8	160,7	175,1	199,6	201,7	233,6	260,4	287,9	318,5
Markedsrettet virksomhet ²⁾										
Fastlands-Norge	155,3	165,2	161,3	170,7	191,4	200,7	231,7	257,3	284,5	312,9
Industri	19,5	19,1	21,5	24,2	28,1	24,5	30,1	35,3	35,5	42,9
Verkstedsindustri og skipsbyggingsindustri mv.	6,3	7,4	7,7	4,2	5,4	7,5	8,7	8,2	11,0	10,9
Råvarebasert industri	7,3	7,4	7,9	11,6	10,6	4,7	7,5	9,9	6,8	12,8
Øvrige industrinæringer	6,0	4,2	5,9	8,4	12,0	12,3	14,0	17,2	17,8	19,3
Øvrig markedsrettet virksomhet ³⁾ i Fastlands-Norge	135,8	146,2	139,8	146,4	163,3	176,2	201,6	222,0	249,1	269,9

* Foreløpige tall.

¹ Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor holdt utenfor offentlig forvaltning i denne oppstillingen.

² Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.5 viser at mens de *samlede lønnskostnadene* i 2006 var 867 milliarder kroner, var lønnskostnadene innenfor markedsrettet produksjon 590 milliarder kroner. Forskjellen utgjøres av lønnskostnadene i offentlig forvaltning¹⁴ og ideelle organisasjoner. Lønnskostnadene i markedsrettet produksjon som andel av totale lønnskostnader var 67,3 prosent i 2003. I perioden 2004-2006 økte andelen svakt hvert år til 68,1 prosent i 2006.

Industriens lønnskostnader som andel av de totale lønnskostnadene holdt seg stabilt rundt 17 prosent fra 1990 til 1997. I de ni siste årene har industriens andel sunket, og i 2006 var andelen i overkant av 13 prosent.

Driftsresultat påvirkes sterkt av den generelle konjunktursituasjonen i norsk og internasjonal økonomi, og kan derfor vise betydelige svingninger fra år til år. Prisene på en del norske eksportprodukter er spesielt konjunkturfølsomme, noe som fører til store fluktasjoner i driftsresultatet for enkelte næringsgrupper. Bevegelsene i oljeprisen er av særlig betydning ettersom overskuddene i oljevirkomheten i perioder har utgjort en betydelig del av samlet driftsresultat i Norge.

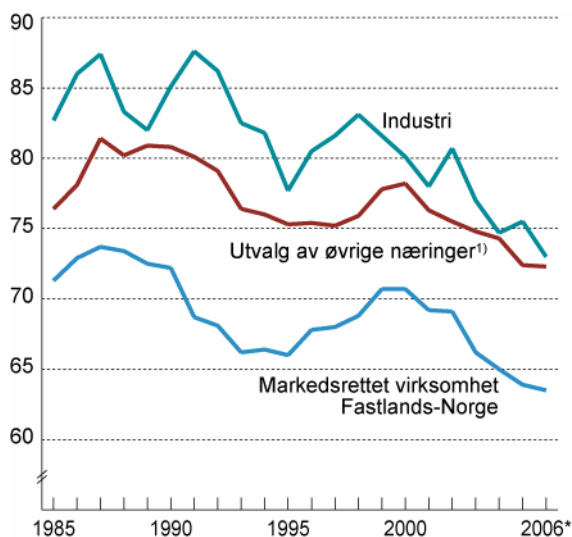
Utviklingen i oljeprisen har bidratt til at petroleumsvirkomhetens andel av det samlede driftsresultatet har variert mye de siste årene. I 1997 var andelen oppe i 37 prosent, for så å falle til 22 prosent i 1998. Den sterke økningen i oljeprisen i årene 2004-2006 bidro til at petroleumsvirkomhetens andel av det samlede driftsresultatet kom opp i hele 56 prosent i 2006.

Driftsresultatet i *markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge* økte med om lag 29 milliarder kroner i 2006, mens det i 2005 økte med 27,2 milliarder kroner. *Industriens driftsresultat* er beregnet til nærmere 43 milliarder kroner i 2006, en økning på litt over 7 milliarder kroner fra 2005. Tallene viser at industrien har hatt reelt høyt driftsresultat siden 2003. Ifølge strukturstatistikken for industrien har det vært sterk vekst i inntekter fra annet enn tradisjonell industriproduksjon. Tallene fra nasjonalregnskapet viste at det også hadde funnet sted betydelig produktivitetsvekst i de to årene, slik at bruken av arbeidsinnsats i form av utførte timeverk og øvrige innsatsfaktorer per produserte enhet gikk ned. Utviklingen i driftsresultatet for årene 2004-2006 må også ses på bakgrunn av prisutviklingen på eksportmarkedet for en rekke råvarer. Prisutviklingen på eksportmarkedet var særlig gunstig for Norge i 2004 og 2006.

Industriens andel av det samlede driftsresultatet i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge steg fra 12,5 prosent i 2005 til 13,7 prosent i 2006, som er 0,5 prosentpoeng over gjennomsnittet for denne andelen de siste 10 årene. Utviklingen i driftsresultatet i industrien har tradisjonelt vært dominert av svingningene i de råvarebaserte næringene. I de senere årene har det imidlertid også vært betydelige endringer i andre deler av industrien. Driftsresultatet i råvarebasert industri økte i 2003 og 2004, etter at det hadde falt markert i 2002. Ifølge det foreløpige nasjonalregnskapet falt driftsresultatet med om lag 3 milliarder kroner i 2005, for deretter å øke med om lag 6 milliarder kroner i 2006. Utviklingen i 2005 og 2006 må ses i sammenheng med forløpet i eksportprisene regnet i norske kroner. Lønnsomheten i verksteds- og skipsbyggingsindustrien var på et historisk lavt nivå i 2000. I årene 2001-2003 tok driftsresultatet seg opp for så å falle svakt i 2004. Ifølge de foreløpige

¹⁴ Eksklusive vannforsyning, kloakk og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen.

nasjonalregnskapstallene steg driftsresultatet med knapt 3 milliarder kroner i 2005, mens det forble tilnærmet uendret fra 2005 til 2006. Øvrige industrinæringer omfatter flere næringer som i hovedsak leverer sin produksjon for konsumformål til hjemmemarkedet. Driftsresultatet i disse industrinæringene har vokst sammenhengende fra 1998 fram til og med 2006. Ifølge nasjonalregnskapet økte driftsresultatet med i underkant av 2 milliarder kroner fra fra 2005 til 2006.

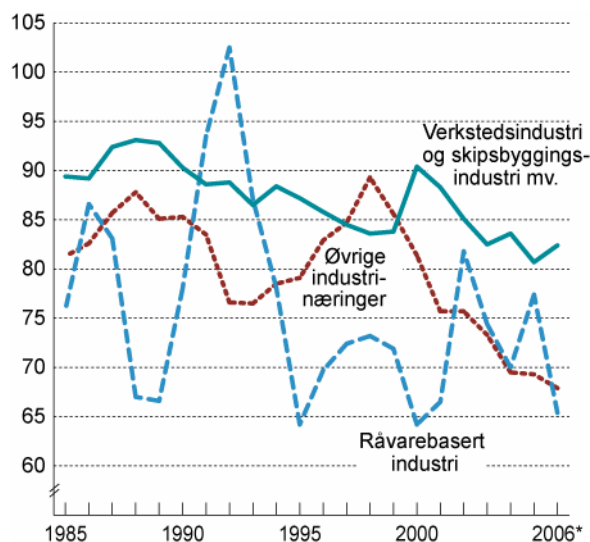

Figur 6.3 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

* Foreløpige tall.

¹ Utvalg av øvrige næringer omfatter markedsrettet virksomhet i næringene: bygg- og anleggsvirksomhet, varehandel og reparasjon av kjøretøyer mv., hotell og restaurantvirksomhet, transport ellers (omfatter all transportvirksomhet med unntak av utenriks sjøfart og transport av petroleum i rørledninger), post og telekommunikasjon og forretningsmessig tjenesteyting.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 6.4 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Med utgangspunkt i tabellene 6.5 og 6.6 kan en studere hvordan lønnskostnadene som andel av faktorinntekten har utviklet seg over tid. Figur 6.3 viser utviklingen i lønnskostnadsandelen i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge, i industrien og i et aggregat som omfatter et utvalg av øvrige markedsrettede næringer i Fastlands-Norge.

I *markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge* økte lønnskostnadsandelen i årene 1995-2000, og i 2000 var andelen oppe i 70,8 prosent. Fra 2000 har imidlertid lønnskostnadsandelen falt hvert hvert år, og i 2006 var lønnskostnadsandelen 63,5 prosent. Lønnskostnadsandelene de siste 3 årene er de laveste som er observert etter 1970.

I industrien nådde lønnskostnadsandelen en topp i 1998 med 80,7 prosent.

Lønnskostnadsandelen falt deretter jevnt til 78,0 prosent i 2001, før den økte til 80,7 prosent i 2002. Lønnskostnadsandelen falt deretter markert i 2003 og 2004, slik at andelen ble 74,7 prosent i 2004. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte lønnskostnadsandelen fra 2004 til 2005 til 75,5 prosent, før den falt til 73,0 prosent i 2006. Den klare nedadgående trenden på slutten av 1990- og 2000-tallet har medført at lønnskostnadsandelen de siste årene har ligget på et historisk lavt nivå. Den lave lønnskostnadsandelen i årene 2003-2006 må ses i sammenheng med de forhold som påvirket driftsresultatet i disse årene jf. omtalen av industriens driftsresultat i dette avsnitt. I utvalget av øvrige næringer har det vært en reduksjon i lønnskostnadsandelen hvert år fra 2000. I 2004 var andelen 74,3 prosent. Lønnskostnadsandelen for denne gruppen falt deretter med om lag 2 prosentpoeng i 2005 og med ytterligere 1 prosentpoeng i 2006. Figur 6.4 viser utviklingen i lønnskostnadene som andel av faktorinntekten for ulike deler av *industrien*. I 2000 var lønnskostnadsandelen i *verkstedsindustrien* høyere enn noen gang tidligere på 1990-tallet. I perioden 2001-2003 falt lønnskostnadsandelen. Siden 2003 har utviklingen vært mindre jevn; lønnskostnadsandelen økte i 2004, for så å falle til 80,7 prosent i 2005. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene økte andelen med knapt 2 prosentpoeng i 2006.

I *råvarebasert industri* er det spesielt store fluktasjoner i lønnskostnadsandelen, noe som reflekterer konjunkturfølsomheten i denne virksomheten. Store prisendringer gir seg utslag i kraftige svingninger i faktorinntekt og driftsresultat. Utviklingen i de siste årene kan også ses i lys av at det har blitt foretatt en betydelig oppgradering av produksjonskapitalen i metallindustrien på begynnelsen av 2000-tallet. I perioden 1995 - 2001 lå lønnskostnadsandelen i intervallet 65 - 75 prosent. I 2002 var det en kraftig økning, slik at andelen dette året kom opp i overkant av 81 prosent. I 2003 og 2004 gikk lønnskostnadsandelen i råvarebasert industri ned. Fra 2004 til 2005 steg andelen, før den igjen falt fra 2005 til 2006. I *øvrig industri* var det gjennom konjunkturoppgangen på 1990-tallet en jevn og sterk økning i lønnskostnadsandelen, og andelen nådde en topp i 1998 med drøyt 89 prosent. Vekst i driftsresultatet i næringsmiddelindustri var med å bidra til at andelen deretter falt i åtte år og ble knapt 68 prosent i 2006.

Boks 6.1 Noen Inntektsbegreper i nasjonalregnskapet

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskapingen i landet, utført av innenlandske produsenter i markedsrettet og ikke-markedsrettet virksomhet. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer *nettonasjonalproduktet* eller netto inntekt opptjent i Norge.

Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalprodukt også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem, vil imidlertid Norge ha finansinntekter av fordringer på utlandet og utlendinger ha tilsvarende inntekter på fordringer på oss, og vi kan motta og gi inntektsoverføringer. *Nasjonalinntekten* er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og andre inntekter fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader og andre løpende overføringer fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram *disponibel inntekt for Norge*. Ved å deflatere disponibel inntekt for Norge med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, kommer en fram til begrepet *disponibel realinntekt for Norge*.

Bytteforholdet overfor utlandet er en betegnelse på forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de produkter Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet trekker isolert sett disponibel realinntekt ned.

Faktorinntekten gir uttrykk for den inntekt som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. Faktorinntekt for Norge, eller for en enkelt næring, er således lik summen av lønnskostnader og driftsresultat. Faktorinntekt for Norge er videre lik nettonasjonalprodukt fratrukket netto produksjonsskatter. Lønnskostnadene omfatter kontant- og naturallønn utbetalt til arbeidstakerne og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. Driftsresultatet utgjør det beregnede overskuddet og kan tolkes som godtgjøring til produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats. Som følge av at tall for driftsresultat beregnes som restposter, må en regne med til dels store feilmarginer i disse anslagene.

Vedlegg 1

Lønnsoppgjørene 2006

I 2006 var det etter vanlig mønster igjen hovedoppgjør for de fleste tariffområder. Både i LO/NHO-området, LO/HSH-området, YS/NHO-området og YS/HSH-området ble oppgjørene gjennomført ved forbundsvise forhandlinger. I hovedoppgjørene i staten og kommunene er det alltid sentrale forhandlinger. I NAVO-området foregår forhandlingene på to nivåer, først sentralt mellom NAVO og hovedorganisasjonene og deretter mellom de enkelte virksomheter og lokale arbeidstakerorganisasjoner.

1 Vedtak foran lønnsoppgjørene i 2006

Representantskapet i LO behandlet kravene foran lønnsoppgjøret 16. februar. I vedtaket het det:

”Oppsummert må kravene for 2006 når det gjelder lønn være:

- Generell forbedring av kjøpekraften.*
- Garantiordninger og særskilte tillegg til lavlønte.*
- Likelønnsprofil på lokale og sentralt avtalte tillegg, bl.a. ved mer enn forholdsmessig andel til kvinner der slik styring er mulig.*

I de enkelte områdene gjøres prioriteringer til fordel for grupper som systematisk over tid er blitt hengende etter i lønnsutviklingen.”

Om frontfagmodellen ble det sagt følgende:

”Våre krav til inntektsutviklingen må tilpasses utfordringene i konkurranseutsatt næringsliv og arbeidet for full sysselsetting. Som vedtatt av kongressen, må næringer utsatt for internasjonal konkurranse sette rammene for inntektsutviklingen (frontfagsmodellen). Ved sammenligning mellom sektorer må alle yrkesgrupper tas med.”

Om AFP-ordningen het at LO deler myndighetenes ønske om å fremme lenger yrkesdeltakelse særlig i en tid der arbeidsstyrken vokser lite og antallet pensjonister vokser sterkt. Dette må imidlertid skje ved et arbeidsliv som gir bedre muligheter for seniorerne og ikke gjennom kutt i AFP-ordningen. Derfor var det et hovedkrav at AFP-ordningen ble videreført i sin nåværende form.

Representantskapet ga sekretariatet fullmakt til å utforme de endelige kravene, herunder justeringsklausul for annet avtaleår.

Hovedstyret i NHO vedtok 15. februar følgende prinsipper for tariffoppgjøret 2006 og ga Arbeidsutvalget fullmakt til å gjennomføre oppgjøret i samsvar med disse. I vedtaket i NHOs Hovedstyre het det bl.a.:

”Hovedutfordringen ved årets tariffoppgjør er å skape forståelse for at det fortsatt er nødvendig for konkurranseutsatt næringsliv å bedre konkurranseevnen overfor utlandet. Lønnstillegg som avtales ved tariffoppgjørene er partenes bidrag til en slik utvikling. Konkurranseutsatt sektor skal legge rammene for den samlede lønnsveksten – sentral og lokalt - som resten av samfunnet må følge. Alle sektorer i arbeidslivet har ansvar for lojal oppfølging av rammene som defineres.”

Videre het det i vedtaket:

- Det inntas ikke nye bestemmelser i noen overenskomster som ytterligere begrenser bedriftens styringsrett når det gjelder innleie og utsetting av arbeid.
- Lønnsutviklingen til ledere må tilpasses felles mål for lønnsutviklingen. Alle former for lønnsutbetalinger må ses i sammenheng og samlet være i tråd med lønnsutviklingen for øvrige grupper av lønnstakere. Dette gjelder også for høyere funksjonærer og spesielle grupper som har sterk forhandlingsposisjon.

Representantskapet i *Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund* (YS) vedtok den 16. februar 2006 bl.a. følgende retningslinjer/krav for hovedoppgjøret 2006:

- YS legger til grunn målet om videreutvikling av en sunn og konkurransedyktig norsk økonomi. Det støttes opp om frontfagsmodellen, forutsatt at den tilpasses og omstilles i tråd med endringer i norsk arbeidsliv. Målet må være å få frem mest mulig reelle tall for lønnsutviklingen i konkurranseutsatt privat sektor.
- Fagforeningsfradraget økes ytterligere og skatten på elektronisk kommunikasjon fjernes.
- YS forventer at det ikke skjer noen endringer i AFP-ordningen i årets oppgjør.
- YS legger til grunn at arbeidet med likelønn videreføres i alle tariffområder.
- YS legger til grunn at nye tjenstepensjonsordninger og endring av eksisterende tjenstepensjonsordninger blir gjenstand for forhandlinger og tariffestet.

Vedtakene i representantskapsmøtene i LO og YS foran hovedoppgjøret 2006 gjaldt også for offentlig sektor.

Unio vedtok 1. mars en tariffpolitisk uttalelse foran hovedoppgjøret 2006 der følgende ble lagt til grunn:

- En vid tolkning av frontfaget. Funksjonærenes forventede lønnsvekst skal telles med når det forhandles om ramme og profil i øvrige oppgjør.
- Heving av lønnsnivået for utdanningsgrupper i offentlig sektor.
- Økt verdsetting av utdanning, kompetanse og ansvar for å rekruttere og beholde kompetent personell.
- Likelønntiltak for å motvirke verdsettingsdiskrimineringen av kvinnedominerte grupper i offentlig sektor.
- AFP må videreføres uten skattemessige eller andre innstramninger. Bruttoordningene i offentlige tjenstepensjoner og særaldersgrenser skal bestå.

I *NAVOs* forhandlingsfullmakt het det bl.a.:

- Aktivt støtte opp om frontfagsmodellen og partene i frontfagets arbeid for å nå overordnede mål.
- Videreføre kriterier for lønnsdannelsen basert på bedriftens økonomi, produktivitetshensyn, framtidsutsikter og konkurranseevne.
- Gjennomføre et lønnsoppgjør der hovedfokus er medlemsbedriftens konkurranseevne
- Det er viktig at lønnsutviklingen i helseforetakene tar hensyn til behovet for en sunn økonomi, høy produktivitet og god kvalitet på tjenestene.
- Tidligpensjonsordninger skal være økonomisk robuste over tid og stimulere til arbeidslinjen.

- Sikre ryddige arbeidsforhold i den enkelte virksomhet gjennom partssamarbeid slik at det stimuleres til et seriøst og velfungerende arbeidsliv. Hovedavtalens bestemmelser er et godt instrument for dette.

Akademikerne sa at kunnskap, kompetanse, innsats og faglig og administrativt ansvar i større grad må legges til grunn for lønnsutvikling, både for grupper og individer.

Offentlig sektor må ha mulighet til å bruke lønssystemet på en slik måte at den kan rekruttere og beholde kvalifisert personell. Akademikerne går inn for at offentlige virksomheter gis større handlefrihet i lokale lønnsforhandlinger.

I privat sektor må de sentrale avtaleparters rolle være begrenset til å fastsette retningsgivende kriterier for den lokale lønnsdannelsen. De lokale forhandlingene ved bedriftene skal ta utgangspunkt i den enkelte bedrifts situasjon; økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne.

KS la følgende hovedelementer til grunn for oppgjøret:

- Tariffoppgjøret gjennomføres innenfor en økonomisk ramme som tar hensyn til kommuneøkonomien, situasjonen i konkurranseutsatt næringsliv og med et resultat som ivaretar de ulike medlemsgruppers behov.
- De samlede kostnadsvirkningene av oppgjøret utgjør den økonomiske rammen.
- Tariffavtalens rammepreg videreføres slik at kommunen/fylkeskommunen/bedriften er sikret best mulig lokalt handlingsrom i arbeidsgiverpolitikken og det tas hensyn til kommunesektorens behov for å beholde og rekruttere arbeidskraft.
- *KS* vektlegger at kommunesektoren skal kunne utvikle og tilby gode tjenester, legge grunnlaget for en god lokal utvikling av skolen, gjennomføre Kunnskapsløftet i skolen og få et bedre grunnlag for å føre en helhetlig arbeidsgiverpolitikk. *KS* mener derfor at undervisningspersonalets særreguleringer, herunder arbeidsavtale og kompetanselønnssystem må endres.
- Det etableres egen særavtale for konkurranseutsatte virksomheter med medlemskap i *KS* Bedrift.
- Avtalefestet pensjon (AFP) søkes løst i samsvar med resultatet i privat sektor.

Staten la følgende til grunn for oppgjøret:

- For å kunne opprettholde en konkurranseutsatt sektor av tilstrekkelig omfang kan ikke lønnskostnadsveksten over tid ligge høyere i Norge enn hos våre handelspartnere. Moderate inntektsoppgjør er derfor nødvendig for å sikre en fortsatt sterk konkurranseutsatt sektor og lav arbeidsledighet. Dette er partenes ansvar.
- Det legges vekt på at vi skal ha en sterk offentlig sektor slik at innbyggerne og brukerne kan tilbys gode tjenester. Dette stiller store krav til de statlige virksomhetene. Hovedtariffavtalen må være tilpasset de utfordringer som disse virksomheter står overfor.
- *Staten* er det tariffområdet som har de minste lønnsforskjellene mellom menn og kvinner. Arbeidet med likelønn bør likevel fortsatt være i fokus.
- Vi vil i løpet av kort tid kunne stå overfor en situasjon med mangel på arbeidskraft. Det vil derfor være viktig å legge forholdene til rette slik at eldre arbeidstakere kan stå lenger i arbeid.

Sentralstyret i Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH) vedtok i sitt møte 2. mars retningslinjer/krav i forbindelse med tariffrevisjonen 2006.

Forhandlingsutvalget/administrasjonen som i HSH-området er gitt forhandlingsfullmakten, la bl.a. følgende til grunn for oppgjøret:

”Innføring av tjenstepensjon for alle vil medføre ekstra kostnader for virksomheter som ikke allerede har slik pensjonsordning. Denne kostnaden må hensyntas i tariffoppgjøret, spesielt for områder det pr. i dag er lav dekning av foretakspensjon. Ordninger ut over lovens minstekrav bør ikke tariffest, men må ligge til den enkelte virksomhets beslutningsmyndighet.

Det vil være svært uheldig dersom AFP-ordningen "skjermes" slik at effekter som er i strid med pensjonsreformens og Inkluderende Arbeidslivs intensjoner sementeres.

HSH går inn fort et inntektspolitisk samarbeid bygget på frontfagsmodellen som må fungere som en retningslinje for den samlede økonomiske rammen for andre grupper, men profil og gjennomføring av eventuelle sosiale reformer må forhandles og tilpasses de enkelte tariffområder.

Lønnsveksten må tilpasses den enkelte virksomhets økonomiske/konkurransemessige forutsetninger.

Tariffavtaler er en av flere faktorer som påvirker virksomhetenes konkurransevilkår. Avtaler som åpner for lokale og individuelle tilpasninger, vil gi arbeidsgiver større mulighet til å tilrettelegge for en kostnadseffektiv drift og dermed sikre arbeidsplasser; det må fremtre som en konkurransefordel og ikke en ulempe for virksomheten å være tariffbundet.”

2 Oppgjørene i privat sektor

2.1 LO/NHO-oppgjøret

Lønnsoppgjøret i 2006 startet 6. mars med forhandlinger mellom Fellesforbundet og Norsk Industri/Byggenæringens Landsforening om Verkstedoverenskomsten, Overenskomsten for byggeindustrien, Teko-overenskomsten og Kartonasjeoverenskomsten. Fellesforbundet brøt forhandlingene 15. mars og oppgjøret gikk til mekling.

Den 1. april satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til avtale som partene anbefalte. Forslaget ble senere vedtatt i uravstemning. Avtalen hadde følgende hovedpunkter:

- For overenskomster med lokal forhandlingsrett ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,00 per time.
- For overenskomster uten lokal forhandlingsrett ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,50 per time.

I tillegg ble bl.a. minstelønnsatser og skifttillegg regulert.

Om AFP-ordningen ble det vist til brev fra statsministeren av 31. mars til partene. I brevet het det:

”Jeg viser til henvendelse fra riksmeklingsmannen om tariffoppgjøret.

Stortinget har i forliket om pensjonsreform våren 2005 (Innst. S. nr. 195 (2004-2005)) bl.a. forutsatt at alderspensjonen i folketrygden skal bygge på prinsippet om at det skal lønne seg å arbeide. Stortinget forutsatte videre at det skulle være en tidligpensjonsordning for alle arbeidstakere fra 62 år, også for de som har hatt lave inntekter, og at en slik ordning skulle bygge videre på AFP-ordningen.

Regjeringen har i Soria Moria-erklæringen fastslått at pensjonsforliket skal gjennomføres som forutsatt og vedtatt.

Regjeringen vil på bakgrunn av dette fremme en stortingsmelding om pensjonsreform senere i år. Meldingen vil bl.a. inneholde forslag til opptjeningsmodell i folketrygden og regler for fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden fra 62 år i tråd med Stortingets forutsetninger. Dette innebærer at det skal lønne seg å arbeide for de som er over 62 år, og at det skal være bedre muligheter til å kombinere pensjon og arbeid.

Det nåværende regelverket for AFP-ordningen er tilpasset dagens pensjonssystem, der grensen for å ta ut pensjon i folketrygden er 67 år. Når det innføres en fleksibel modell med mulighet for uttak av pensjon i folketrygden fra 62 år, må regelverket i AFP tilpasses dette. Regjeringen legger vekt på at denne tilpasningen må skje i samarbeid og forståelse med partene i arbeidslivet, og med respekt for de opparbeidede rettigheter som ligger i ordningen. Samtidig må en tilpasset AFP-modell understøtte de målene som er satt for et nytt pensjonssystem, bl.a. slik at samlet årlig pensjon fra folketrygden og andre ordninger øker ved å fortsette i arbeid etter fylte 62 år.

I stortingsmeldingen som legges fram senere i år, vil Regjeringen legge vekt på å kunne synliggjøre at uttak av pensjon fra 62 år vil gi akseptable kompensasjonsnivåer etter skatt når en ser på de samlede ytelsene fra folketrygden og andre pensjonsordninger.

Jeg viser til at daværende statsminister Jagland i brev til Landsorganisasjonen i Norge og Næringslivets Hovedorganisasjon den 5. april 1997 bl.a. uttalte at regjeringen ville gå inn for at skattebegrensingsregelen skulle omfatte tidligpensjonister mellom 62 og 64 år, og at AFP-tillegget skulle være skattefritt for 62- og 63-åringene. Det ble samtidig uttalt at lovbestemmelsene om dette ville bli utformet slik at de for nye pensjonstilfeller fases ut med virkning fra 1. januar 2007. I tillegg ble det varslet at ordningen med at personer som tar ut tidligpensjon får poengår i folketrygden som tidligpensjonist, skulle bli vurdert utfaset fra samme tidspunkt.

Endringer av ordningene med særskilte skattefordeler må ses i sammenheng med andre endringer i tidligpensjonssystemet. Jeg forutsetter at organisasjonene i arbeidslivet vil delta i en bred prosess for tilpasning av AFP i tråd med de prinsippene som ligger til grunn for pensjonsforliket, og som er gjengitt ovenfor. Regjeringen vil da for sin del være innstilt på å fremme en proposisjon for Stortinget om videreføring av de særskilte skattefordelene til 1. januar 2010, samt å videreføre dagens regler for poengopptjening i samme periode. Regjeringen forutsetter samtidig at det gjennomføres et moderat lønnsoppgjør, med en lønnsvekst mer på linje med våre handelspartnere, slik at arbeidsplassene trygges.

Regjeringen forutsetter at prosessen med å komme frem til en tilpasning av AFP-ordningen må være sluttført så tidlig at arbeidstakerne i rimelig tid kan forberede seg på et tilpasset system, og slik at det er tid til lovmessige og systemmessige tilpasninger før ny folketrygd innføres i 2010.”

De påfølgende forhandlings- og meklingsresultater i industrien fulgte i stor grad hovedmønsteret fra frontfagene.

Hotell- og Restaurantarbeiderforbundet og NHO Reiseliv ble 2. april enige om en ny avtale som senere ble godkjent i uravstemning. Det ble enighet om et generelt tariff tillegg på kr. 1,- per time, og et lavlønns-/utjevningstillegg på kr. 2,70 per time som også inkluderte et garantitillegg fra 1. april 2006 på kr 0,55 per time.

Mellom Norsk Transportarbeiderforbund og Transportbedriftenes Landsforening ble det på

overenskomst for transportselskaper i Norge enighet om et meklingsforslag som ga følgende tillegg for *buss, gods og miljø*:

- Et generelt tillegg på kr 1,50 per time på alle overenskomstområder.
- Det ble videre gitt et utjevningstillegg på kr 4,- per time på de samme områdene, dvs. til sammen kr 5,50 per time til alle.

I tillegg ble bl.a. deltskifttillegget for bussjåfører hevet fra kr 85,- opp til én timelønn.

Avtalen innebar også at partene i fellesskap skulle utvikle en ny bransjeavtale for rutebussbransjen. I bussbransjeavtalen skal lønnsnivået heves til et nivå mer på linje med gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. En andel av lønnen skulle kobles til dokumentert kompetanseheving. Som første steg på vei mot et lønnsnivå mer på linje med gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, ble det gitt kr 3,50 i tillegg for alle rutebussjåfører som omfattes av nye kontrakter og /eller bedriftens avtaler med oppdragsgiver som reforhandles fra og med 1. januar 2007.

Det ble inngått en tilsvarende avtale mellom Yrkestrafikkforbundet (YS) og Transportbedriftenes Landsforening og Norges Lastebileierforbund, se punkt 2.2.

Den 5. februar 2007 ble det enighet om forslag til bussbransjeavtale som nå er til uravstemning. Bussjåførene skal over på denne bransjeavtalen etter hvert som selskapet de er ansatt i går over på nye kontrakter/anbud eller når avtalen med de ansatte reforhandles, og senest 1. april 2012. Overgang gir et umiddelbart lønssløft på ca 30 000 kroner i året. Partene har også blitt enige om en tariffestet avtale om innskuddspensjon på 5 prosent.

For *innenriks sjøfart* ble et forslag til forhandlingsløsning om overenskomstene for besetningene på skip i innenriksfart mellom Norsk Sjømannsforbund og Rederienes Landsforening forkastet ved uravstemning. Etter dette kom partene 29. mai til enighet. Fra 1. april 2006 fikk alle et tillegg på kr 1,50 per time, mens kostgodtgjørelse ble innregnet på hyresatsene med kr 690,- per måned fra 1. juli 2006. Ellers ble det avtalt ytterligere 2,7 prosent i tillegg på grunnhyresatsene med virkning fra 1. april 2006, mens dette tillegget for passasjerskip i kystfart først fikk virkning fra 1. januar 2007. For grunnhyresatsene ble det også avtalt ytterligere tillegg på kr 1,00 (lasteskip i kystfart, bukserbåter og redningsskøyter) og kr 1,50 (passasjerskip i ferge- og lokalfart) per time fra 1. januar 2007.

For innenriks sjøfart ble det også enighet om et meklingsforslag mellom Det norske maskinistforbund (YS) og Rederienes Landsforening, jf. pkt 2.2. Etter en streik ble det også enighet mellom Norsk Sjøoffisersforbund og Rederienes Landsforening.

2.2 Oppgjørene i privat sektor utenom LO/NHO-området

Mellom Yrkestrafikkforbundet (YS) og Transportbedriftenes Landsforening og Norges Lastebileierforbund ble det enighet om et meklingsforslag som ga følgende tillegg for overenskomstområdene *buss, gods og miljø*:

- Et generelt tillegg på kr 1,50 per time på alle overenskomstområder.
- Det ble videre gitt et utjevningstillegg på kr 4,- pr. time på de samme områdene, dvs. til sammen kr 5,50 per time til alle.

I tillegg ble bl.a. deltskifttillegget for bussjåfører hevet fra kr 85,- opp til én timelønn.

Avtalen innebar også at partene i fellesskap skulle utvikle en ny bransjeavtale for rutebussbransjen. I bussbransjeavtalen skal lønnsnivået heves til et nivå mer på linje med gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. En andel av lønnen skulle kobles til dokumentert kompetanseheving. Som første steg på vei mot et lønnsnivå mer på linje med gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, ble det gitt kr 3,50 i tillegg for alle rutebussjåfører som omfattes av nye kontrakter og /eller bedriftens avtaler med oppdragsgiver som reforhandles fra og med 1. januar 2007.

Det ble inngått en tilsvarende avtale mellom Norsk Transportforbund (LO) og Transportbedriftenes Landsforening, se punkt 2.1.

Den 5. februar 2007 ble det enighet om forslag til bussbransjeavtale som nå er til uravstemning. Bussjåførene skal over på denne bransjeavtalen etter hvert som selskapet de er ansatt i går over på nye kontrakter/anbud eller når avtalen med de ansatte reforhandles, og senest 1. april 2012. Overgang gir et umiddelbart lønnsløft på ca 30 000 kroner i året. Partene har også blitt enige om en tariffestet avtale om innskuddspensjon på 5 prosent.

For *innenriks sjøfart* ble det enighet om et meklingsforslag mellom Det norske maskinistforbund og Rederienes Landsforening som ga følgende tillegg:

- Et generelt tillegg på 4 prosent fra 1. april på samtlige grunnhyresatser i overenskomstene bl.a. for passasjerskip i ferge- og lokalfart, lasteskip i kystfart og for skip beskjeftiget med buksering
- Et tillegg på 1,3 prosent fra 1. april på samtlige grunnhyresatser på overenskomsten for passasjerskip i kystfart og et ytterligere tillegg per 1. januar 2007 på 2,7 prosent
- Kostgodtgjørelse ble innregnet på grunnhyresatsene med kr 690- per måned fra 1. juli 2006.
- Et tillegg på grunnhyresatsene på 1,3 prosent fra 1. januar 2007 på overenskomsten for passasjerskip i ferge- og lokalfart, mens det på overenskomstene for lasteskip i kystfart, for Redningsselskapets skøyter og for bukseringsrederier ble gitt et tillegg på 0,9 prosent på grunnhyresatsene fra samme dato.

For innenriks sjøfart ble det også enighet mellom Norsk Sjømannsforbund og Rederienes Landsforening, se punkt 2.1.

I *varehandelen* ble det mellom Handel og Kontor (HK) og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH) enighet om følgende tillegg fra 1. april på Landsoverenskomsten og tilhørende bransjeavtaler:

- Et generelt tillegg på kr 1,50 per time.
- Et ytterligere tillegg på kr 2,50 per time på de laveste satsene, dvs. trinn 1-5.

Garantiordningen på Landsoverenskomsten mellom HK og HSH resulterte i at trinn 6 fikk et tillegg fra 1. februar 2006 på kr 1,99 per time. Det antas at om lag 25 prosent av de sysselsatte på avtalen fikk dette tillegget.

HK og Samfo (kooperasjonen) kom fram til et forhandlingsresultat for Landsoverenskomsten som ga samme tillegg som i HK-HSH-området.

I oppgjøret for *grossistbedriftene* mellom Norsk Transportarbeiderforbund (LO) og HSH ble det enighet om et generelt tillegg på kr 1,00 per time fra 1. april, og det ble gitt ytterligere et utjevningstillegg på kr 3,50.

I spørsmålet rundt AFP ble det vist til brevet fra statsministeren til Fellesforbundet og Norsk Industri av 31. mars 2006.

For grossistbedriftene ble det mellom Yrkestrafikkforbundet (YS) og Parat (YS) og HSH enighet en avtale som ga samme tillegg som i avtalen mellom Norsk Transportarbeiderforbund og HSH

I HSH-området ble det også enighet mellom HSH og Parat om reiselivsavtalen og begravellesbyråavtalen, og mellom HSH og Parat og Negotia (YS) om funksjonæravtalen. Mellom HSH og Farmasiforbundet og Norges Farmaceutiske Forbund ble det enighet om apotekavtalene.

I HSH/HUK-området startet forhandlingene opp 5. september 2006 mellom HSH og 28 arbeidstakerorganisasjoner om revisjon av 6 landsoverenskomster (helse og sosiale tjenester m.v., barnehager, spesialisthelsetjenesten, museer og andre kulturinstitusjoner, høyskoler og undervisning samt omsorgsvirksomheter m.v.) og opprettelse av ny landsoverenskomst for utdanning. Det ble brudd i forhandlingene med alle organisasjonene 8. september og oppgjørene gikk deretter til mekling. Den 3. oktober la Riksmeklingsmannen fram et forslag til meklingsløsninger for hvert enkelt av de 7 landsoverenskomstene basert på det økonomiske resultatet for 2006 for sammenliknbare tariffområder. Partene anbefalte forslaget som de senere har godkjent.

For ansatte i *forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet* ble det brudd i forhandlingene mellom Finansforbundet (YS) og Finansnæringens Arbeidsgiverforening den 3. mai. Mekling førte heller ikke fram, og det ble konflikt fra 1. juni 2006. Partene ble 11. juni meddelt at Regjeringen ville foreslå for Stortinget at konflikten skulle løses ved tvungen lønnsnemnd. Hovedårsaken til konflikten var spørsmålet om tariffesting av tjenestepensjonsordningene. Den 17. august forelå det en kjennelse fra Rikslønnsnemnda som ga et generelt tillegg på 1,5 prosent fra 12. juni 2006.

Mellom Handel og Kontor (LO) og Finansnæringens Arbeidsgiverforening og mellom Postkom (LO) og Finansnæringens Arbeidsgiverforening ble det den 25. august 2006 enighet om et tillegg på 1,5 prosent på alle lønnsatser fra 1. mai 2006.

3 Oppgjørene i offentlig sektor

I *staten* startet forhandlingene om ny hovedtariffavtale for perioden 1. mai 2006 – 30. april 2008 opp 31. mars mellom Fornyings- og administrasjonsdepartementet, LO Stat, YS Stat, Akademikerne og Unio. Fornyings- og administrasjonsdepartementet (FAD) førte også forhandlinger med Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutiske Forening.

Det ble brudd i forhandlingene med alle organisasjonene 28. april, og oppgjørene gikk deretter til mekling.

Den 24. mai la Riksmeklingsmannen fram en skisse til ny avtale. Akademikerne sa nei til skissen, og det ble dermed konstatert brudd i meklingen mellom FAD og Akademikerne. Akademikerne tok deretter samme dag en del medlemmer i staten ut i streik. Riksmeklingsmannen la deretter frem et forslag som LO Stat, YS Stat og Unio anbefalte og som disse tre organisasjonene senere har godtatt. FAD har også godtatt forslaget. Forslaget hadde følgende økonomiske hovedpunkter:

- Det ble gitt et kombinert krone- og prosenttillegg på hovedlønnstabellen med virkning fra 1. mai 2006. Tillegget er på kr 9 000 opp til og med lønnstrinn (ltr) 41, og et prosentvis tillegg på 2,95 prosent fra og med ltr 42 til og med ltr 74, og et kronetillegg fra ltr 75 og oppover på kr 16 500.
- Det ble ført sentrale justeringsforhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 0,5 prosent per dato med virkning fra 1. juli 2006.
- Det ble ført lokale forhandlinger innenfor en ramme på 1,75 prosent av lønsmassen per dato med virkning fra 1. august 2006. Herav utgjorde midler som blir ledige ved lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere (resirkulerte midler) 0,1 prosentpoeng.
- Lørdags- og søndagstillegget ble økt fra kr 22,- til kr 27,- per arbeidet time.

I de sentrale justeringsforhandlingene ble det lagt som føring at kvinner skulle ha en større andel av potten enn en prorata fordeling tilsa. Om avsetningen til lokale forhandlinger het det også at kvinner burde få en større andel enn prorata fordeling tilsa, og at det burde legges spesiell vekt på å vurdere forholdet mellom kvinners og menns innplassering i/og mellom stillingskoder ut i fra tilsvarende kvalifikasjoner, oppgaver og ansvar.

Det ble ført parallelle meklinger mellom FAD og Norges Ingeniørorganisasjon og mellom FAD og Norges Farmaceutiske Forening. Også her la Riksmeklingsmannen den 24. mai 2006 først fram en skisse til ny avtale, og deretter et forslag som disse to organisasjonene og FAD godkjente. Forslaget innebar samme økonomisk ramme som i meklingsforslaget for LO Stat, YS Stat og Unio.

Den 7. juni ble staten v/FAD og Akademikerne meddelt at Regjeringen ville foreslå for Stortinget at konflikten skulle løses ved tvungen lønnsnemnd. Den 15. august forelå det en kjennelse fra Rikslønnsnemnda som ga Akademikernes medlemmer i staten det samme generelle tillegget fra 1. mai 2006 som medlemmene i de andre hovedsammenslutningene i staten. De øvrige elementene i kjennelsen var også identiske med meklingsresultatet for de andre hovedsammenslutningene.

I *KS-området* startet forhandlingene opp 3. april mellom KS, LO-kommune, Unio, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund - kommune og Akademikerne - kommune¹⁵.

Det ble brudd i forhandlingene med alle organisasjonene 27. april og oppgjørene gikk deretter til mekling.

Den 24. mai satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til avtale som ble anbefalt av partene og som de senere har godtatt. Forslaget hadde følgende hovedpunkter:

- Det ble gitt et generelt tillegg på 2,6 prosent av arbeidstakers grunnlønn eller minst kr 7 500 per år til alle stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse med virkning fra 1. mai 2006.
- Det ble avsatt en pott til lokale forhandlinger på 1,4 prosent med virkning fra 1. mai 2006.
- Det ble foretatt endringer i minstelønnsseter fra 1. mai 2006, jf. tabell 1.1.
- Lørdags- og søndagstillegg ble økt fra kr 23,- til kr. 27,- per arbeidet time og bestemmelsen blir en minimumsbestemmelse.
- Det gis et generelt tillegg på kr 7 500 per år til alle stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse med virkning fra 1. mai 2007. Minstelønnssetene økes med det generelle tillegget fra samme dato.

¹⁵ Omfattet også Norges Ingeniørorganisasjon og Den norske jordmorforening.

Videre ble partene enige om et nytt fireårig avtaleverk for skolen hvor det legges større vekt på lokal organisering og utvikling. Avtalen innebar merkostnader til blant annet seniortiltak. Regjeringen bidro med nitti millioner kroner som delvis kompenserer dette. I brev datert 24. mai 2006 fra statsministeren til KS het det:

”Jeg viser til brev av 24. mai 2006 vedr. hovedtariffoppgjøret i KS-området.

Jeg vil understreke partenes selvstendige ansvar for tariffoppgjørene.

Ny arbeidsavtale for undervisningspersonell har i år vært et hovedtema i tariffoppgjøret i KS-området. I den forbindelse bes det om et statlig bidrag på 90 mill. kroner som delvis inndekning av kommunesektorens kostnader ved inngåelse av ny avtale. Under forutsetning av at partene kommer fram til enighet om en ny avtale, er Regjeringen innstilt på å imøtekomme henvendelsen om et engangsbidrag for høstsemesteret 2006, og vil fremme forslag for Stortinget om en ekstra overføring til kommunesektoren på 90 mill. kroner i 2006.”

I Oslo kommune ble det også brudd i forhandlingene, og oppgjøret gikk til mekling. Den 24. mai ble det lagt fram et meklingsforslag som partene anbefalte med unntak av Unio - Oslo kommune. Forslaget ble senere godkjent av partene. Hovedpunktene i forslaget var:

- Et tillegg på 2,4 prosent eller minimum 7 500 kroner med virkning fra 1. mai 2006.
- Det ble avsatt 0,4 prosent til sentrale lønnsmessige tiltak med virkning fra 1. mai 2006.
- Det ble gjennomført lokale forhandlinger i den enkelte virksomhet innen en ramme på 1 prosent med virkning fra 1. august 2006.

Tabell 1.1 Minstelønnssatser for stillingsgrupper i KS-området med hovedsakelig sentral lønnsdannelse. Ingen ansiennitet (0 år) og maksimal ansiennitet (10 år eller 16 år).

Stillingsgrupper	Ansiennitet 0 år		Endring	Ansiennitet 10 år		Endring
	1. mai 2005	1. mai 2006		1. mai 2005	1. mai 2006	
Stillinger uten særskilt krav om utdanning	199 000	206 500	7 500	240 000	254 300	14 300
Fagarbeiderstillinger/ tilsvarende fagarbeiderstillinger	224 800	232 300	7 500	255 000	269 300	14 300
Stillinger med krav om høyskoleutdanning	260 900	270 000	9 100	293 000	308 200	15 200
Stillinger med krav om høyskoleutdanning med ytterligere spesialutdanning	281 600	289 100	7 500	316 000	325 000	9 000
Stillinger med krav om mastergrad (Ny 2006)	-	310 000	-	-	368 000	-

Tabell 1.1 forts.

	Ansiennitet 0 år			Ansiennitet 16 år		
	1. mai 2005	1. mai 2006	Endring	1. mai 2005	1. mai 2006	Endring
Lærer	271 000	278 500	7 500	340 500	349 400	8 900
Adjunkt	288 000	295 500	7 500	356 500	365 800	9 300
Adjunkt (med tilleggsutdanning)	292 400	300 100	7 700	364 000	375 600	11 600
Lektor	301 000	308 900	7 900	391 000	401 200	10 200
Lektor (med tilleggsutdanning)	311 000	319 100	8 100	406 000	419 500	13 500

4 Oppgjørene i NAVO-området

Forhandlingsordningen er hjemlet i fem hovedavtaler som er inngått mellom NAVO og hhv. hovedorganisasjonene LO, YS, Unio, Akademikerne og SAN (Sammenslutningen av akademikerorganisasjoner i NAVO).

I tråd med forhandlingsmodellen i NAVO forhandles det først på nasjonalt nivå (A-nivå) om overenskomstens generelle del mellom NAVO og den enkelte hovedorganisasjon. Denne delen er felles for alle virksomheter innenfor et overenskomstområde og forplikter arbeidsgiver og den aktuelle hovedorganisasjonens medlemmer. Deretter forhandles overenskomstens spesielle del (B-delen) mellom den enkelte virksomhet på den ene siden og på den andre siden hovedorganisasjonenes forbund eller forhandlingsgrupper. Det kan avtales avvikende ordninger.

På A-nivå ble det mellom NAVO og LO-Stat og mellom NAVO og YS-NAVO enighet om et tillegg fra 1. april 2006 på kr 1 950 per år. I B-forhandlingene (virksomhetsvist) ble det gitt noe varierende tillegg.

For SAN gis det ikke sentrale generelle tillegg. Lønnstilleggene for disse gruppene avtales lokalt.

For *helseforetakene* ble det enighet mellom NAVO og fire av forbundene i Unio om å øke minstelønnssatsene fra 1. mai 2006 (Norsk Sykepleierforbund) og fra 1. juni 2006 (Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund og Utdanningsforbundet), jf. tabell 1.2. Det ble for disse forbundene i tillegg enighet om at det gis et generelt tillegg til alle på kr 6 000 fra 1. mai 2007 og at minstelønnssatsene økes tilsvarende. Det ble i tillegg til dette avtalt virksomhetsvise forhandlinger lokalt (B-del). Øvrige forbund i Unio avtaler lønnstilleggene i sin helhet lokalt i helseforetakene.

Tabell 1.2 Minstelønnssatser for stillingsgrupper i NAVO-området for Unios medlemsforbund. Ingen ansiennitet (0 år) og maksimal ansiennitet (10 år).

	Ansiennitet 0 år			Ansiennitet 10 år		
	1. mai/ 1. juni 2005	1. mai/ 1. juni 2006	Endring	1. mai/ 1. juni 2005	1. mai/ 1. juni 2006	Endring
Grunnstillinger	260 900	269 000	8 100	293 000	305 000	12 000
Stillinger med spesialkompetanse	281 600	289 000	7 400	316 000	336 000	20 000

Videre ble det i helseforetakene enighet mellom NAVO og forbundene i LO og YS om økte minstelønnsseter fra 1. juli 2006, jf. tabell 1.3. Inkludert i minstelønnsøkningen var det sentrale generelle tillegget på kr 1 950 fra 1. april (kr 2 925 per 1. juli) gitt i de innledende forhandlingene (A-nivå). Videre ble det også for forbundene i LO og YS enighet om at det gis et generelt tillegg til alle på kr 6 000 fra 1. mai 2007 og at minstelønnssetene økes tilsvarende.

Tabell 1.3 Minstelønnsseter for stillingsgrupper i NAVO-området for LO- og YS-forbundene. Ingen ansiennitet (0 år) og maksimal ansiennitet (10 år).

	Ansiennitet 0 år		Endring	Ansiennitet 10 år		Endring
	1. juli 2005	1. juli 2006		1. juli 2005	1. juli 2006	
Stillinger hvor det ikke kreves særskilt utdanning	199 000	207 000	8 000	240 000	253 000	13 000
Fagarbeiderstillinger/3 års videregående utdanning m.m.	224 800	233 000	8 200	255 000	268 000	13 000
Stillinger med krav om høyskoleutdanning	260 900	269 000	8 100	293 000	305 000	12 000
Stillinger med krav om høyskoleutdanning med spesialutdanning	281 600	289 000	7 400	316 000	336 000	20 000

Det ble brudd i forhandlingene 8. mai mellom NAVO og Akademikerne Helse i de innledende sentrale forhandlingene. Dette oppgjøret som er et mellomoppgjør, gikk derfor til mekling hvor det ble oppnådd enighet. Det er bare Legeforeningen som har en landsomfattende forbundsvis avtale i tillegg til det som fremforhandles lokalt. Med unntak av sosiale bestemmelser, som forhandles sentralt, gjennomføres det for de øvrige akademikergruppene bare lokale forhandlinger.

For medlemmer av Legeforeningen ble det med virkning fra 1. mai 2006 gitt et generelt tillegg på kr 19 000 til turnusleger og leger under spesialisering og et generelt tillegg på kr 18 000 til overleger. For de øvrige forbundene i Akademikerne ble det gjennomført lokale forhandlinger med frist 31. august 2006. Det ble ikke gjennomført lokale forhandlinger for medlemmer av Legeforeningen.

5 Avtalte tillegg for 2007

I noen tariffområder ble det i 2006 avtalt tillegg for 2007. Dette gjaldt bl.a. for oljevirkksomhet, offshore, for rutebiler og for innenriks sjøfart innen NHO-området, for KS-området og for helseforetakene i NAVO-området. Det ble gitt et tillegg på kr 3,50 per time til alle rutebussjåfører som omfattes av nye kontrakter og /eller bedriftens avtaler med oppdragsgiver som reforhandles fra og med 1. januar 2007. I KS-området blir det gitt et generelt tillegg 1. mai 2007 på kr 7 500. Minstelønnssetene blir også økt tilsvarende fra samme dato. I helseforetakene er det avtalt et generelt tillegg 1. mai 2007 på kr 6 000. Minstelønnssetene blir også økt tilsvarende fra samme dato.

Videre er det i helseforetakene mellom NAVO og Akademikerne Helse (hovedoppgjør) etter mekling og streik enighet om et tillegg for legene på 2¼ prosent fra 1. januar 2007.

6 Arbeidskonflikter i 2006-oppgjørene

Nedenfor følger en kort omtale av en del arbeidskonflikter i 2006-oppgjørene.

Meklingen mellom Fellesforbundet og Byggenæringens Landsforening førte ikke til enighet. Det ble derfor streik i byggfagene fra 2. april. Om lag 15 000 medlemmer i Fellesforbundet i nesten 700 bedrifter ble berørt av streiken. Etter ny mekling ble det 4. april enighet om et forslag til avtale som senere er godtatt av partene.

Meklingen mellom El & IT Forbundet og Telenor / Abelia ble avsluttet uten resultat 9. mai 2006. Streiken omfattet i første omgang ca 470 medlemmer, men ble trappet opp slik at totalt var ca 640 i konflikt. Etter ny kontakt mellom partene ble det 29. mai 2006 enighet om ny overenskomst, og streiken ble avsluttet.

I oppgjøret for innenriks sjøfart ble det brudd i meklingen mellom Norsk Sjøoffisersforbund og Rederienes Landsforening, og det ble streik fra 13. mai 2006. Streiken ble ytterligere opptrappet 20. mai. Totalt ble ca 330 medlemmer i Norsk Sjøoffisersforbund tatt ut i streik. Etter ny mekling ble partene den 24. mai enige om å anbefale et forslag til ny avtale.

I oppgjøret for statsansatte ble det brudd i meklingen mellom staten og Akademikerne den 24. mai. Akademikerne tok ut ca 130 medlemmer i streik fra samme dag. Streiken ble ytterligere opptrappet, og på den meste var over 600 medlemmer i streik. Den 7. juni ble partene i konflikten meddelt at Regjeringen ville foreslå for Stortinget at konflikten løses ved tvungen lønnsnemnd. Streiken opphørte fra samme dag.

Meklingen mellom LO Stat og Arbeidsgiverforeningen NAVO i oppgjøret for orkestre og teatre ble avsluttet uten resultat 23. mai 2006. Det ble iverksatt streik fra 24. mai som omfattet ca 100 medlemmer av Musikernes Fellesorganisasjon. Streiken ble trappet opp i flere omganger. Meklingen ble gjenopptatt 22. juni. Den 23. juni ble det lagt fram et forslag som begge parter anbefalte, og streiken ble avsluttet.

Det ble den 31. mai brudd i meklingen mellom LO Stat og NAVO og mellom Norsk Journalistlag og NAVO i oppgjøret for NRK-ansatte. Det ble iverksatt streik fra samme dag. Streiken omfattet alle medlemmene (ca 2 500) disse to arbeidstakerorganisasjonene har blant NRK-ansatte. Den 7. juni ble Norsk Journalistlag og NAVO enige om en ny tariffavtale, og streiken ble avsluttet for medlemmene av Norsk Journalistlag. Etter ny kontakt mellom partene kom NAVO og LO Stat den 15. juni fram til en forhandlingsløsning, og streiken ble avsluttet.

Meklingen mellom Finansforbundet og Finansnæringens Arbeidsgiverforening endte i konflikt 1. juni 2006. Om lag 6 000 ansatte i forsikringsselskapene ble i første omgang tatt ut i streik. Det var varslet en opptrapping av konflikten fra 12. juni. Partene ble 11. juni meddelt at Regjeringen ville foreslå for Stortinget at konflikten løses ved tvungen lønnsnemnd. Arbeidet i forsikringsnæringen ble gjenopptatt fra 12. juni.

Meklingen mellom NAVO og LO Stat og mellom NAVO og YS-NAVO vedrørende telemontører i Relacom AS, førte ikke fram. I EL & IT Forbundet (LO) ble 371 arbeidstakere og i Negotia (YS) 13 arbeidstakere tatt ut i streik fra 16. juni. Konflikten ble ytterligere trappet opp i begynnelsen av juli. Ny mekling førte heller ikke fram. Etter ny kontakt mellom partene ble det enighet om en avtale 24. juli.

I meklingen mellom EL & IT Forbundet og Energibedriftenes Landsforening om e-verksoverenskomsten la meklingsmannen fra en skisse som ikke ble akseptert av begge parter, og 1500 medlemmer ved en del e-verk ble tatt ut i streik fra 21. juni. Konflikten ble ytterligere trappet opp i begynnelsen av juli. Den 9.juli kom partene til en forhandlingsløsning.

Meklingen mellom Oljeindustriens Landsforening og Norsk Olje- og Petrokjemisk Fagforbund om oljeserviceavtalen førte ikke fram, og NOPEF tok ut 87 medlemmer i streik fra 21.juni. Meklingen ble gjenopptatt 24. juli og det ble samme dag lagt fram et forslag til løsning som begge parter har godtatt.

Det ble 20. desember 2006 brudd i forhandlingene mellom Akademikerne Helse og NAVO om revisjon av overenskomsten i sykehussektoren (hovedoppgjør), og oppgjøret gikk til mekling. Det ble brudd i meklingen 18. januar 2007 og Akademikerne tok ut i streik om lag 430 medlemmer ved fire sykehus. Streiken ble ytterligere opptrappet fra 22. januar. Meklingen ble gjenopptatt. Den 26. januar aksepterte partene i konflikten Riksmeklingsmannens forslag, og streiken ble dermed avsluttet.

Vedlegg 2

Definisjoner av en del lønnsbegreper m.m.

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a. brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Beregningene av årslønnsnivå er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. Utvalget har utført beregningene av lønnsnivå både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk, og per beregnet årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet «per beregnet årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

En lønnstaker vil normalt ha en del fravær i løpet av året. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner mm.

Grunnlaget for utvalgets beregning av årslønn er lønnsstatistikken. I lønnsstatistikken måles gjennomsnittlig lønn for lønnstakere som er i arbeid på tellingstidspunktet. Dette betyr at endringer i sykefraværet ikke vil påvirke årslønnsveksten slik den beregnes av utvalget.

Lønn per normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsjobber (arbeidsforhold) og deltidsjobber omregnet til heltidsjobber (med andel av fulltidsjobb som vekt). Normalårsverkene regnes blant personer som har lønn som viktigste arbeidsinntektskilde. Definisjonen av normalårsverk innebærer at timeverksinnholdet er lik avtalt arbeidstid for heltidsansatte. Antall timer per normalårsverk vil kunne variere mellom næringer og over tid.

Lønn i nasjonalregnskapet er definert som lønnskostnader fratrukket arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier, og skal omfatte ordinære lønnsutgifter som påløper under produksjonsprosessen, bonusutbetalinger knyttet til arbeidsforhold, samt naturallønn som fordel ved fri bil (eller bruk av bil til redusert pris), gratis telefon og aviser mv. Lønn i nasjonalregnskapet inkluderer også avlønning for overtidarbeide og lønn utbetalt til arbeidstakere under sykdom i arbeidsgiverperioden, det vil si de første 16 dager av sykefraværsforløp etter dagens regelverk. For sykefravær utover arbeidsgiverperioden, har arbeidstakeren krav på sykepenger fra Rikstrygdeverket. Sykepenger regnes i nasjonalregnskapet som trygd, og inngår dermed ikke i lønnsbegrepet. For eksempel vil en nedgang i langtidssykefraværet, slik det skjedde fra 2003 til 2004, øke arbeidsgivernes samlede lønnsutbetinger (til fast ansatte lønnstakere), mens trygdeutbetalingene reduseres.

Lønn per normalårsverk, definert som forholdet mellom lønn og antall normalårsverk, er et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jf. definisjon av årslønn ovenfor. Veksten i lønn per normalårsverk i nasjonalregnskapet kan tolkes som utviklingen i virksomhetenes samlede lønnsutgifter per beregnet heltidsstilling.

Lønn per utførte timeverk

Lønn per utførte timeverk er definert som forholdet mellom de samlede lønnsutgifter og antall utførte timeverk for lønnstakere. I utførte timeverk inngår overtidstimer, mens fravær på grunn av ferie, sykdom eller permisjon ikke inngår. Mer overtidsarbeid bidrar til å øke antall utførte timeverk, mens høyere fravær trekker utførte timeverk ned. Antall utførte timeverk er også påvirket av kalendermessige forhold (bevegelige helligdager og skuddår). Antall arbeidsdager kan variere med inntil 3 dager fra ett år til et annet.

Lønnsoverheng

Lønnsoverhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved *utløpet* av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året. Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget per definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Størrelsen på overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Tariff tillegg og lønnsøkninger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For fleste *hovednæringsområdene* i privat sektor (for eksempel industri og varehandel) følger beregningene av lønnsoverheng den vanlige definisjonen av overheng. Grunnlaget for beregningene er informasjon både fra strukturstatistikken (lønnsstatistikken) per september/oktober og fra den kvartalsvise lønnsindeksen (som måler lønnsendring gjennom året, se omtale av kvartalsindeksen senere i vedlegget) samt fra lønnsforhandlingene.

Utvalgets beregninger av lønnsoverheng for *tariffområder* er derimot ikke fullt ut i samsvar med den vanlige definisjonen av overheng. Under forutsetning av at det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om lønnsutviklingen, har utvalget lagt til grunn at lønnsnivået per september/oktober holder seg på samme nivå ut året. Dette betyr at overhenget for tariffområder beregnes på grunnlag av lønnsnivået per september/oktober i forhold til gjennomsnittet for året. Dette gjelder bl.a. for funksjonærer og arbeidere i NHO-bedrifter, ansatte i HSH-bedrifter i varehandel, bank- og forsikring, staten, skoleverket, kommunene og NAVO-bedrifter. Denne metoden påvirker ikke størrelsen på samlet lønnsvekst sett over flere år, men påvirker fordelingen av lønnsveksten mellom år og kan gi en annen fordeling mellom overheng og bidrag fra lønnsglidning i det enkelte år enn om en hadde lagt til grunn lønnsnivået ved utløpet av året i forhold til gjennomsnittsnivået for året.

Tariffmessig lønnsøkning

Tariffmessig lønnsøkning er lønnsøkning fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger mellom arbeidstakernes og arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøkning kan være generelle tillegg, lavlønnstillegg, garantit tillegg, tillegg på minstelønnsseter etc. som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøkning i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøkning i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a. kan omfatte lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste pga. økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f. eks. gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid. Tillegg ved lokale forhandlinger i privat sektor og for stillinger med bare lokal lønnsdannelse i kommunene regnes som lønnsglidning. I noen tariffområder er forhandlingsmodellen slik at partene også regner de lokale forhandlingene som en del av den avtalte lønnsøkningen. I offentlig sektor er tillegg ved lokale forhandlinger normalt en del av rammen fastsatt sentralt. Denne rammen er likevel ofte en nedre ramme. I staten f. eks. kan etatene/virksomhetene skyte til midler fra driftsbudsjettet. I tillegg kan partene lokalt føre forhandlinger på særlig grunnlag.

I utvalgets rapporter presenteres tall for bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten i de store tariffområdene, jf. tabell 1.3 i kapittel 1. Denne tabellen viser dekomponering av årslønnsveksten i bidrag fra overheng fra året før og bidrag fra tariff tillegg og lønnsglidning i beregningsåret. Normalt betyr lønnsglidningen mer for årslønnsveksten enn det som framgår av tabell 1.3 for alle forhandlingsområdene. Dette skyldes at lønnsglidningen i det året en beregner årslønnsveksten fra påvirker overhengen til neste år, jf. boks 1.3 i kapittel 1 for en nærmere omtale av dette. Samme betraktning gjelder også for tariff tillegg.

Lønnsstatistikk i privat sektor

Statistisk sentralbyrå etablerte i 1997 ny strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Statistikken er enhetlig og dekker per i dag alle næringer i privat sektor med unntak av primærnæringene¹⁶. Den er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

Dekning

Statistikken bygger på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i de fleste næringshovedområder¹⁷ i privat sektor med unntak av primærnæringene. Utvalgene varierer i størrelse fra om lag 40 til 80 prosent av alle ansatte i næringshovedområdene med i gjennomsnitt om lag 67 prosent, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav om forhandlingsstatistikk. For NHO-bedrifter er utvalget om lag 70 prosent. I stat og kommune og helseforetakene er det fulltelling. Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid.

Lønnsbegrep

Strukturstatistikken for lønn er basert på kontantlønnsbegrepet, gjennomsnittlig månedsfortjeneste. I månedsfortjenesten inngår fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Lønnsbegrepet omfatter ikke overtidsgodtgjørelse og naturalytelser, men det innhentes opplysninger om overtidsgodtgjørelse og det gis tall for

¹⁶ For fiskeoppdrett ble det for første gang utarbeidet lønnsstatistikk i 2002. Fiskeoppdrett har vært med i NHO-tallene siden 1999.

¹⁷ I følge Standard for næringsgrupper 1994 (C 182).

gjennomsnittlig overtidsgodtgjørelse per måned som en tilleggsopplysning. Den faste avtalte lønnen er gitt for en oppgitt lønnsperiode (per time, dag, uke, 14 dager, måned osv.), mens de andre lønnskomponentene utenom bonus er et gjennomsnitt per måned for perioden «hittil i år», dvs. fra 1. januar til tellingstidspunktet for statistikken. Bonuser og provisjoner med videre er et beregnet gjennomsnitt per måned for perioden 1. oktober året før og til tellingstidspunktet. Lønnsendringer inngår fra det tidspunkt de er avtalt, slik at tidspunktet for eventuelle etterbetalinger ikke påvirker den beregnede lønnsutviklingen.

Arbeidstid

Den *lovbestemte* alminnelige arbeidstid er 40 t/uke. *Avtalefestet normalarbeidstid* er den arbeidstid per uke som gjelder for vedkommende lønnstakergruppe ifølge tariffavtaler. Den er vanligvis 37,5 t/ uke. Ved arbeidstidsordninger som skift-, turnus- og nattarbeid, er både lovfestet og avtalt arbeidstid lavere enn dette. Mellom LO og NHO er for eksempel avtalefestet arbeidstid på 36,5 t/uke for vanlig 2-skiftarbeid, 35,5 t/uke for døgnkontinuerlig skift- og sammenliknbart turnusarbeid og 33,6 t/uke for helkontinuerlig skift- og sammenliknbart turnusarbeid.

For arbeidere i NHO-bedrifter baseres beskrivelsen av lønnsutviklingen på timefortjenesten omregnet til 37,5 t/uke. I en del bransjer/tariffområder hvor det forekommer skiftarbeid, er timelønnsatsen for dette arbeidet fastsatt slik at fortjenesten per uke er den samme uansett hvilken arbeidstidsordning som gjelder. For å kunne sammenlikne lønnstall bransjer i mellom, omregnes timefortjenestene slik at de tilsvarer en ukentlig arbeidstid på 37,5 timer. Med utgangspunkt i faktisk timelønn medfører omregning til 37,5 t/uke at bransjer med mye skiftarbeid vil få et relativt lavere lønnsnivå enn før omregningen i forhold til bransjer hvor det er lite skiftarbeid.

I lønnsstatistikken innhentes opplysninger om avtalt arbeidstid og overtidstimer. Avtalt arbeidstid blir benyttet som basis for å definere om en arbeidstaker er heltidsansatt eller deltidsansatt. I den offisielle lønnsstatistikken blir heltid definert som arbeidstid på 33 timer eller mer per uke. SSB kan sette andre grenser etter ønske fra oppdragsgivere, f. eks. i forbindelse med utarbeiding av tariffstatistikk. I offisiell lønnsstatistikk skilles det ikke mellom arbeid på skift/turnus og på dagtid, noe NHO kan gjøre for sine medlemsbedrifter. Videre benyttes avtalt arbeidstid for å beregne månedsfortjeneste for arbeidstakere som har timelønn. Avtalt arbeidstid er eksklusiv spisepauser. Det gjøres ingen fradrag for fravær grunnet ferie, sykdom, permisjon e.l. For arbeidstakere som har en varierende arbeidstid fra uke til uke, blir det innrapportert gjennomsnittlig arbeidstid per uke for året eller for siste måned.

Heltid og deltid

I lønnsstatistikken regnes som nevnt alle ansatte med en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer per uke som heltidsansatte. For ansatte i stat, skoleverk, kommune og de statlige eide helseforetakene er heltid definert som alle med dellønnsprosent/stillingsandel på 100 prosent. Deltidsansatte er definert som alle ansatte som har avtalt arbeidstid på mindre enn 33 timer per uke eller en stillingsandel på mindre enn 100 prosent¹⁸.

¹⁸ Enkelte yrker (f. eks. piloter) hvor det arbeides mindre enn 33 timer per uke, regnes likevel som heltidsansatte.

Heltidsekvivalenter

For å kunne sammenlikne lønn mellom hel- og deltidsansatte omregnes lønnen til de deltidsansatte til hva den ville vært hvis de jobbet heltid. Der det ikke foreligger opplysninger om normalarbeidstid (norm i bransjen) gjøres dette ved å benytte forholdet mellom arbeidstiden til hver enkelt deltidsansatt og den gjennomsnittlige arbeidstiden for heltidsansatte i næringen som omregningsfaktor. Månedslønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med månedslønn for de heltidsansatte, slik at man kan beregne en gjennomsnittlig månedsfortjeneste for alle ansatte.

Kjennemerker

SSB samler videre inn opplysninger om alder, kjønn og stilling for den enkelte ansatte. Stillingskodene og stillingsbetegnelsene SSB får inn, er kjente betegnelser innen de enkelte næringsområder. Det foretas omkodning til stillingskoder i tråd med internasjonale anbefalinger og for å kunne rapportere statistikken etter de retningslinjer SSB har på området. I den nye lønnsstatistikken nyttes i størst mulig grad standard for yrkesklassifisering (Standard for yrkeskodning C 521 STYRK) som er den norske versjonen av den internasjonale yrkesstandarden ISCO-88. Kompetansenivå og spesialisering er de to hovedprinsippene standarden bygger på for å klassifisere yrkesutøvere etter yrke. SSB kopler også til datamaterialet opplysninger om høyeste fullførte utdanning fra utdannelsesregisteret. Her gjenstår det fortsatt en god del arbeid for å få til en stillingskodning som har nok detaljert informasjon for sentrale brukere av statistikken.

Kvartalsstatistikk

SSB har arbeidet med etablering av en ny kvartalsvis lønnsindeks. Et hovedformål med denne indeksen er måling av lønnsendring gjennom året til bruk i konjunkturovervåkingen. Det er siden 1. kvartal 1998 innhentet opplysninger for et utvalg av bedrifter i noen hovednæringsområder. Utvalget er trukket blant de bedriftene som er med i strukturstatistikken, og det foretas rotasjon av utvalget en gang i året. SSB publiserer nå endringstall etter den kvartalsvise lønnsstatistikken for industri, olje- og gassutvinning og bergverksdrift, bygg- og anleggsvirksomhet, samferdsel, varehandel, forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift, kraftforsyning og hotell- og restaurantvirksomhet. Etter hvert vil de kvartalsvise lønnsindeksene bli utvidet til å omfatte de samme næringsområder som strukturstatistikken.

Den kvartalsvise lønnsindeksen er nært knyttet til den årlige strukturstatistikken for lønn (lønnsstatistikken). Lønnsbegrepene (utbetalt avtalt lønn og månedsfortjeneste i alt) er identiske med lønnsbegrepene som benyttes i strukturstatistikken for lønn. Utviklingen i utbetalt avtalt lønn, som er hovedkomponenten i månedsfortjenesten i alt, er direkte sammenliknbar mellom den kvartalsvise lønnsindeksen og strukturstatistikken. Utviklingen i månedsfortjenesten er derimot ikke direkte sammenliknbar mellom de to statistikkene. Årsaken til dette er at uregelmessige tillegg og bonuser mv. beregnes som et snitt over året i strukturstatistikken, mens i den kvartalsvise lønnsindeksen beregnes gjennomsnittet for størrelsene kun for det gjeldende kvartalet.

De kvartalsvise lønnsindeksene blir publisert om lag to måneder etter statistikkvartalets utløp.

Grunnlag og metoder for beregning av lønnsnivå og lønnsvekst

Lønnsstatistikken har noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst i tabell 1.1 i kapittel 1 er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dvs. at månedsfortjenesten består av fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoret tillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. I privat sektor er dette sikret gjennom SSBs nye lønnsstatistikk. Lønnsbegrepene i statistikkene for offentlig sektor har i stor grad samme innhold som i SSBs lønnsstatistikk for privat sektor.

I lønnskomponentene inngår lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f.eks. skifttillegg og ulempetillegg. Videre inngår bonus i lønnsbegrepet. Derimot inngår ikke fordel ved opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er for noen grupper utført for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som avtalt full arbeidstid per uke på tellingstidspunktet for den aktuelle statistikken. Et fullt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet "beregnet årsverk" omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter, med utgangspunkt i registrert arbeidstid på tellingstidspunktet. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sykefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

I noen områder står deltidsansatte for en stor del av årsverkene. I det kommunale- og fylkeskommunale tariffområdet (eksklusiv skoleverket) arbeider om lag 60 prosent av de ansatte deltid (utfører om lag 40 prosent av årsverkene), mens andelen er om lag 40 prosent i varehandelen (utfører om lag 1/3 av årsverkene) og om lag 1/3 i skoleverket (utfører om lag 1/4 av årsverkene). For de andre gruppene/næringene i tabell 1.1 i kapittel 1 ligger deltidsandelen rundt 20 prosent eller lavere unntatt for helseforetakene hvor andelen ligger rundt 45 prosent.

Årslønn i tabell 1.1 beregnes fra og med 2003 for alle grupper¹⁹ ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f.eks. i oktober. En kan dermed anslå økningen i månedsfortjenesten fra oktober året før. Økningen i månedsfortjenesten over perioden (vanligvis en 12-måneders periode) deles i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene ut fra opplysninger om reguleringstidspunkter. Deretter kan en beregne et gjennomsnittlig årslønnsnivå for det

¹⁹ For arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter beregnet en før 2003 årslønn med utgangspunkt i

- sum fast (avtalt) lønn «hittil i år» og fast (avtalt) lønn per 1.10,
- sum uregelmessige tillegg hittil i år og gjennomsnittet for de 9 første månedene,
- sum bonus utbetalt hittil i år og i 4. kvartal året før og gjennomsnittet for 12 måneder,
- opplysninger om tariff tillegg (for arbeidere).

aktuelle året. Fra og med 2003 har en dermed et enhetlig statistikkgrunnlag for alle tariffområder i utvalgets rapport.

Dersom det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om lønnsutviklingen, forutsettes det i beregningene at lønnsnivået per 1. januar er det samme som per september/oktober året før (lønnsstatistikkens tellingspunkt), dvs. det forutsettes at det ikke skjer noen glidning fra tellingstidspunktet og ut året. Dette har forholdsvis liten betydning for gjennomsnittlig årslønn, men kan ha større betydning for overhenget. Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB viser at det er en viss lønnsvekst i noen næringsområder i privat sektor fra september/oktober og ut året. Gjennom kvartalsindeksen har det hittil ikke vært mulig å fange opp eventuell lønnsvekst for tariffområdene i de siste månedene av året. I den grad dette skjer vil det ikke påvirke størrelsen på lønnsveksten sett over flere år, men kan gi en noe annen fordeling av lønnsveksten mellom år og i noen større grad påvirke fordelingen mellom overheng og bidrag fra lønnsglidningen i det enkelte år. Dette får imidlertid bare konsekvenser for årslønnsveksten dersom lønnsutviklingen de siste tre månedene endrer seg fra det ene året til det neste.

Ved beregning av årslønnsvekst legges det til grunn at bonus fordeler seg jevnt over året (fast påslag per tidsenhet, f.eks. per måned).

Vedlegg 3

Kursutviklingen for norske kroner²⁰

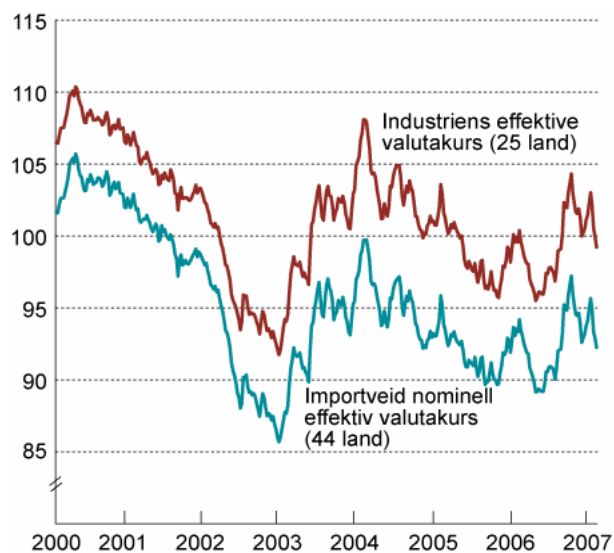
Dette vedlegget gir en omtale av utviklingen i kronekursen de siste årene. En omtale av valutakursutviklingen lenger tilbake i tid gis i Beregningsutvalgets rapport: NOU 2003:10.

Kronekursindekser

Industriens effektive valutakurs er en nominell effektiv kronekurs beregnet på grunnlag av kursene på NOK mot valutaene for Norges viktigste handelspartnere (geometrisk gjennomsnitt veid med OECDs løpende konkurransevekter), beregnet som en kjedet indeks). Indeksen er satt lik 100 i 1990. Stigende indeksverdi betyr depresierende kronekurs. Industriens effektive valutakurs omfatter 25 land. Disse landene står for om lag 94 prosent av Norges handel med industrivarer.

Den importveide valutakursindeksen (I44) er et geometrisk gjennomsnitt av 44 valutakurser. Vektene er beregnet på grunnlag av Norges import fra 44 land, som dekker 97 prosent av total import. Indeksen er satt lik 100 i 1995. Stigende indeksverdi betyr depresierende kronekurs. Indeksen er beregnet etter samme prinsipp som konkurransekursindeksen.

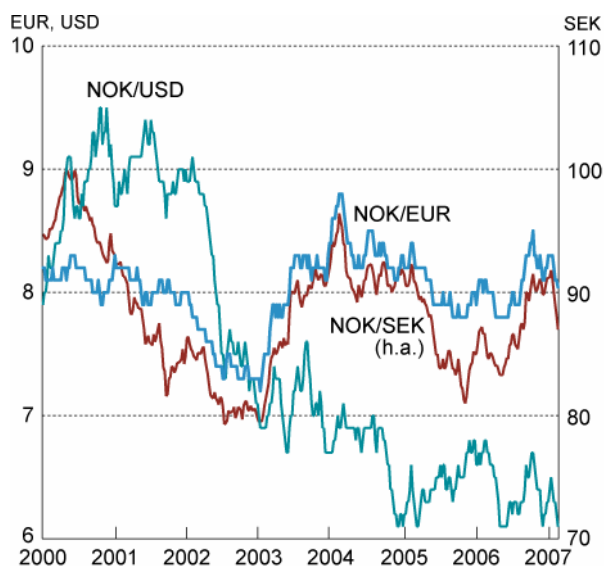
Figur 3.1 viser utviklingen i disse to valutakursindeksene de siste årene. Den importveide kronekursen har i stor grad fulgt forløpet til industriens effektive valutakurs.

Figur 3.1 Industriens effektive valutakurs og importveid kronekurs. Fallende kurve angir sterkere kronekurs

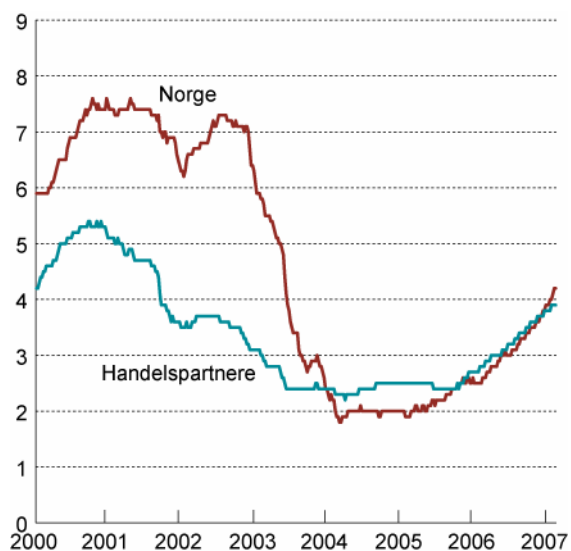
Kilde: Reuters EcoWin

²⁰ Omtalen av utviklingen i valutakursen er i dette vedlegget basert på industriens effektive valutakurs og importveid valutakurs, som er publisert av Norges bank.

Figur 3.2 Utviklingen i norske kroner pr euro og amerikansk dollar (venstre akse) og svenske kroner (høyre akse). Fallende kurve angir sterkere kronkurs

Kilde: Norges Bank

Figur 3.3 Tremåneders pengemarkedsrente i Norge og hos handelspartnere²¹. Prosent.

Kilde: Reuters EcoWin

Utviklingen i kronkursen de siste årene

Kronkursen, målt ved industriens effektive kronkurs, styrket seg moderat gjennom årene 2000 og 2001, men tidlig i 2002 styrket kronen seg vesentlig. Målt som årgjennomsnitt økte kronens verdi med 7,4 prosent fra 2001 til 2002. Samtidig som rentedifferansen mot utlandet falt gjennom 2003, jf. figur 3.3, svekket kronen seg. I januar 2004 var kronkursen på sitt svakeste nivå siden årsskiftet 2000/2001.

Etter å ha vist en styrkende tendens gjennom mesteparten av 2004 og 2005, svekket kronen seg noe i 2006. Fra mai til oktober svekket kronen seg med 7,9 prosent, og som årgjennomsnitt var svekkelsen på 0,5 prosent, målt ved industriens effektive valutakurs.

²¹ Grunnet manglende datatilgjengelighet er Korea, Kina, Russland og Tyrkia ikke med i tremåneders pengemarkedsrente for handelspartnere.

Kronen har i løpet av det siste året utviklet seg noe forskjellig mot EUR og SEK på den ene siden og USD på den andre siden, jf. figur 4.2. Fra 2005 til 2006 svekket kronen seg med 0,8 prosent mot SEK. Målt mot USD appresierte kronekursen med 0,4 prosent i 2006, mens NOK/EUR i samme tidsrom deprimerte med 0,5 prosent.

Tabell 3.1 Nåværende konkurransevnevekter og importvekter

	Vekter i industriens effektive valutakurs ¹⁾	Importvekter ²⁾
Euro	42,1	376,4
Danmark	8,1	77,5
Sverige	19,9	152,8
Storbritannia	12	76,4
Sveits	1,2	10,9
Japan	4,8	33,6
USA	6,4	53,3
Canada	0,6	26,9
Singapore	0,3	3,7
Sør-Korea	2,1	10,9
Thailand	0,2	3,8
Taiwan	0,6	10,1
Polen	1,1	18,3
Tsjekkia	0,4	7,7
Ungarn	0,1	5,8
Argentina	..	1,1
Australia	..	1,6
Bangladesh	..	1,2
Brasil	..	9,8
Chile	..	1,5
Kina	..	59,5
Colombia	..	1
Hong Kong	..	4,8
Indonesia	..	2,4
India	..	4,1
Island	..	1,6
Sri Lanka	..	0,3
Marokko	..	1
Malaysia	..	4,2
Filippinene	..	1
Pakistan	..	1,1
Russland	..	25,2
Tyrkia	..	8,4
Sør-Afrika	..	2,3
	100	1000

1) OECD-vekter i 1999.

2) Importveid nominell effektiv kurs er beregnet på grunnlag av 44 land med løpende vekter. De nåværende vektene er basert på importandeler i 2005.

Vedlegg 4

Tabellvedlegg

Tabell 4.1 Skattesatser og beløpsgrenser for inntektsårene 2001 – 2007

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>a. Trygdeavgift</i>							
Lønnsinntekt	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.
Næringsinntekt i jordbruk, skogbruk og fiske	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.	7,8 pst.
Annen næringsinntekt ¹⁾	10,7 pst.	10,7 pst.	10,7 pst.	10,7 pst.	10,7 pst.	10,7 pst.	10,7 pst.
Pensjonsinntekt	3,0 pst.	3,0 pst.	3,0 pst.	3,0 pst.	3,0 pst.	3,0 pst.	3,0 pst.
<i>b Toppskatt til staten</i>							
Trinn 1							
Sats ²⁾	13,5 pst.	13,5 pst.	13,5 pst.	13,5 pst.	12,0 pst.	9 pst.	9 pst.
Innslagspunkt, klasse 1	289 000 kr	320 000 kr	340 700 kr	354 300 kr	381 000 kr	394 000 kr	400 000 kr
Innslagspunkt, klasse 2	342 200 kr	342 200 kr	364 000 kr	378 600 kr	393 700 kr	Opphevet	Opphevet
Trinn 2							
Sats ³⁾	19,5 pst.	19,5 pst.	19,5 pst.	19,5 pst.	15,5 pst.	12 pst.	12 pst.
Innslagspunkt	793 200 kr	830 000 kr	872 000 kr	906 900 kr	800 000 kr	750 000 kr	650 000 kr
<i>Skatter på alminnelig inntekt</i>							
<i>c Kommune, fylkes- og fellesskatt</i>							
Finnmark og Nord-Troms	24,5 pst.	24,5 pst.	24,5 pst.	24,5 pst.	24,5 pst.	24,5 pst.	24,5 pst.
Landet ellers	28,0 pst.	28,0 pst.	28,0 pst.	28,0 pst.	28,0 pst.	28,0 pst.	28,0 pst.
<i>d Maksimale marginale skattesatser</i>							
Samlet maksimal marginalsatt på lønn (ekskl. arbeidsgiveravgift) og personinntekt fra næringsvirksomhet i jordbruk, skogbruk og fiske	55,3 pst.	55,3 pst.	55,3 pst.	55,3 pst.	51,3 pst.	47,8 pst.	47,8 pst.
Samlet maksimal marginalsatt på personinntekt fra annen næringsvirksomhet	55,3 pst.	55,3 pst.	55,3 pst.	55,3 pst.	54,2 pst.	50,7 pst.	50,7 pst.
<i>Standardfradrag mv.</i>							
<i>e Klassefradrag</i>							
Klasse 1	28 800 kr	30 100 kr	31 600 kr	32 900 kr	34 200 kr	35 400 kr	37 000 kr

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Klasse 2	57 600 kr	60 200 kr	63 200 kr	65 800 kr	68 400 kr	70 800 kr	74 000 kr
<i>f Minstefradrag for lønnsinntekt</i>							
Sats	22,0 pst.	23,0 pst.	24,0 pst.	24,0 pst.	31,0 pst.	34,0 pst.	36,0 pst.
Øvre grense	40 300 kr	43 000 kr	45 700 kr	47 500 kr	57 400 kr	61 100 kr	63 800 kr
Nedre grense	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr
<i>g Minstefradrag for pensjonsinntekt</i>							
Sats	22,0 pst	23,0 pst.	24,0 pst.	24,0 pst.	24,0 pst.	24 pst.	26 pst.
Øvre grense	40 300 kr	43 000 kr	45 700 kr	47 500 kr	49 400 kr	51 100 kr	53 400 kr
Nedre grense	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr
<i>h Lønnsfradrag ⁴⁾</i>	31 800 kr	31 800 kr	31 800 kr	31 800 kr	31 800 kr	31 800 kr	31 800 kr
<i>i Særfradrag for alder og uførhet</i>	17 640 kr	18 360 kr	18 360 kr	18 360 kr	19 368 kr	19 368 kr	19 368 kr
<i>j Avtrappingssats, skattereduksjonsregelen</i>	55,0 pst.	55,0 pst.	55,0 pst.	55,0 pst.	55,0 pst.	55,0 pst.	55,0 pst.
<i>k Skattefrie nettoinntekter, pensjonister</i>							
Enslige	76 800 kr	81 100 kr	85 200 kr	88 600 kr	92 100 kr	95 300 kr	99 600 kr
Ektepar	125 400 kr	131 700 kr	138 300 kr	143 800	151 000	156 300 kr	163 300 kr
<i>l foreldrefradrag (for barn under 12 år)</i>							
Øvre grense, ett barn	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr
Øvre grense, to barn	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr
Øvre grense, tre barn	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	35 000 kr	35 000 kr	35 000 kr
Øvre grense, fire barn	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	40 000 kr	40 000 kr	40 000 kr
Osv.							
<i>n Generelle satser for barnetrygd ⁵⁾</i>							
Pr. barn	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 640 kr	11 640 kr	11 640 kr	11 640 kr
<i>Sum barnetrygd (til orientering)</i>							
1 barn	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 640 kr	11 640 kr	11 640 kr	11 640 kr
2 barn	23 328 kr	23 328 kr	23 328 kr	23 280 kr	23 280 kr	23 280 kr	23 280 kr
Osv.							

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>p Ekstra barnetrygd til barn mellom 1-3 år⁵⁾</i>	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet	Opphevet
<i>q Ekstra barnetrygd i Finnmark og Nord-Troms</i>	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 840 kr	3 840 kr	3 840 kr	3 840 kr

- 1) For næringsinntekt over 12 G ble det betalt 7,8 pst. trygdeavgift fram til og med 2004.
- 2) For skattytere i Finnmark og Nord-Troms utgjør satsen 7 pst.
- 3) Trinn 2 i toppskatten gjaldt ikke for skattytere i Nord-Troms og Finnmark fram t.o.m. 1998. Det nye trinn 2 i toppskatten som ble innført f.o.m. 2000 gjelder derimot også for skattytere i Nord-Troms og Finnmark.
- 4) Skattyter må velge mellom minstefradrag og lønnsfradrag.
- 5) Ekstra barnetrygd til barn mellom 1 og 3 år fjernes fra 1. august 2003, dvs. med unntak for enslige forsørgere med overgangsstonad. Denne gruppen har fortsatt ekstra barnetrygd med en sats på 7 920 kroner fra 2004.

Kilde: Finansdepartementet

Tabell 4.2 Utvikling i grunnbeløpet, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til enslige fødte uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993-30.4.2007. Kroner

	Grunnbeløpet	Årlig minstepensjon for enslig	Årlig minstepensjon for ektepar	Årlig pensjon til enslige fødte uføre/unge uføre ¹	
				Pensjon før 1.1.92 ²	Pensjon tidligst fra 1.1.92 ³
1.05.93-31.12.93	37 300	59 868	96 816	92 688	88 992
1.01.94-30.04.94	37 300	59 868	101 088 ⁴	92 688	88 992
1.05.94-31.12.94	38 080	61 116	103 200	94 620	90 852
1.01.95-0.04.95 ⁵	38 080	61 512	103 992	94 620	90 852
1.05.95-30.04.96	39 230	63 372	107 136	97 488	93 600
1.05.96-30.04.97	41 000	66 240	111 984	101 892	97 836
1.05.97-0.04.98 ⁶	42 500	69 360	117 456	105 672	101 412
1.05.98-0.04.99 ⁷	45 370	81 360	140 040	112 752	108 252
1.05.99-30.04.00	46 950	84 204	144 912	116 676	112 032
1.05.00-30.04.01	49 090	88 032	151 512	121 992	117 132
1.05.01-30.04.02	51 360	92 100	158 532	127 632	122 544
1.05.02-30.04.03	54 170	97 140	167 208	134 616	129 252
1.05.03-30.04.04	56 861	101 964	181 200 ⁸	141 300	135 660
1.05.04-30.04.05	58 778	105 408	190 240 ⁹	146 064	140 244
1.05.05-30.04.06	60 699	108 852	199 512 ¹⁰	150 840	144 828
1.05.06-30.04.07	62 892	112 788	206 712	156 288	150 060

¹ Personer som er født uføre eller har blitt uføre før fylte 26 år har rett til en garantert minstetilleggspensjon fra folketrygden.

² Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 45 pst.

³ Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 42 pst.

⁴ Hevingen av særtilleggsats for ektepar fra 1.1.94. Ny sats 2*60,5 pst. av grunnbeløpet, dvs. dobbelt av satsen for enslige.

⁵ Heving av særtilleggssatsen fra 1.1.95. Høy sats utgjør 61,55 pst. av grunnbeløpet.

⁶ Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.97. Høy sats utgjør 63,2 pst. av grunnbeløpet.

⁷ Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.98. Høy sats utgjør 79,33 pst. av grunnbeløpet.

⁸ Heving av grunnpensjon for ektepar fra 1.5. 2003. Hver ektefelle mottar en grunnpensjon på 0,8 G.

⁹ Heving av grunnpensjon for ektepar fra 1.5. 2004. Hver ektefelle mottar en grunnpensjon på 0,825 G.

¹⁰ Heving av grunnpensjon for ektepar fra 1.5. 2005. Hver ektefelle mottar en grunnpensjon på 0,85 G

Kilde: Arbeids-og inkluderingsdepartementet.

Tabell 4.3 Timelønnskostnader for arbeidere i industrien hos Norges handelspartnere.
Prosentvis vekst fra året før¹⁾

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Belgia	3,4	2,1	2,9	2,0	4,9	1,7	3,9	1,9	2,9	2,5
Canada	2,5	0,3	1,5	1,1	2,4	2,6	4,5	4,2	3,6	1,9
Danmark	4,2	5,2	4,0	6,0	3,6	3,8	4,2	3,7	3,8	3,0
Finland	1,9	2,9	4,6	2,8	4,4	5,2	3,9	3,9	3,0	4,0
Frankrike	1,1	2,8	2,3	2,5	5,0	4,4	3,6	3,1	2,9	3,0
Hong Kong	6,7	5,2	0,4	-0,4	1,9	5,5	-1,4	-2,3	-0,6	2,5
Irland	2,9	3,2	5,5	6,1	6,5	10,3	6,2	4,5	4,6	3,6
Italia	3,2	3,7	0,5	2,8	2,7	1,4	2,7	2,5	2,9	2,7
Japan	0,8	3,4	0,4	0,7	1,7	-0,5	-1,0	0,8	0,6	1,4
Korea	17,7	13,0	6,4	10,2	6,3	7,1	10,0	5,4	10,3	8,9
Nederland	1,0	4,0	4,3	4,6	4,5	6,0	5,4	3,8	1,9	3,3
Polen			14,0	10,0	6,4	6,9	2,9	1,9	2,8	4,3
Portugal	7,6	9,4	4,3	1,5	2,4	5,5	4,4	2,8	2,5	4,4
Singapore	7,3	3,5	3,3	-4,1	5,0	0,8	-3,9	4,1	-0,3	2,2
Spania	6,7	4,7	0,8	4,3	3,2	4,3	5,1	4,8	4,0	3,7
Storbritannia	3,6	5,9	6,9	4,6	3,7	5,4	4,5	6,7	3,5	4,3
Sveits	1,2	0,2	0,8	0,2	1,2	2,8	1,8	0,9	0,5	1,2
Sverige	5,6	3,8	3,3	2,1	3,5	2,7	3,4	3,4	2,6	2,8
Tsjekkia	20,5	5,0	9,0	5,1	7,9	8,8	5,3	6,2	5,2	4,6
Tyskland	3,3	1,2	-1,6	1,9	6,4	2,2	2,1	2,2	-0,2	1,5
USA	3,4	2,5	1,8	2,1	3,9	4,4	4,0	4,0	2,8	3,6
Østerrike	3,0	1,9	2,4	2,2	2,1	2,8	2,7	2,9	1,8	3,0
<i>Norges handelspartnere</i>	<i>3,9</i>	<i>3,6</i>	<i>2,8</i>	<i>3,1</i>	<i>4,2</i>	<i>3,7</i>	<i>3,4</i>	<i>3,4</i>	<i>2,5</i>	<i>3,0</i>
<i>Memo:</i>										
Norge	4,4	4,0	8,0	4,6	3,0	6,4	5,4	4,0	5,9	2,8

- 1) For noen land og kilder er det usikkert i hvilken grad tallene inkluderer pensjonskostnader.
- 2) Handelspartnere = 100.

Kilder: BLS og Beregningsutvalget.

Tabell 4.4 Lønnskostnader i markedsrettet virksomhet hos Norges handelspartnere. Prosentvis vekst fra året før.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Sverige	5,4	3,2	1,2	7,2	4,6	2,5	2,4	3,8	4,0	2,6
Tyskland	0,6	0,8	0,9	2,0	1,6	1,2	1,6	0,3	0,0	0,6
Storbritannia	4,1	7,2	4,6	5,8	4,8	2,8	4,6	4,2	4,6	4,7
Danmark	3,4	3,9	3,1	3,0	4,1	3,6	3,7	1,6	3,1	3,2
USA	4,0	5,4	4,5	6,7	2,6	3,3	3,3	4,4	3,8	6,8
Nederland	2,3	3,4	3,4	4,4	5,0	4,4	3,3	3,1	0,7	0,6
Frankrike	1,4	1,4	1,9	2,3	2,3	3,4	2,9	3,8	2,6	3,2
Italia	3,6	-1,0	1,9	1,9	2,2	2,1	1,8	3,0	2,1	3,3
Finland	2,4	5,0	2,4	4,3	5,3	1,2	2,0	4,2	2,5	2,5
Kina										
Japan	1,1	-1,2	-1,6	0,1	-1,2	-2,0	-1,2	-1,3	0,8	0,6
Polen	20,1	14,7	12,6	10,4	9,4	0,7	0,5	0,7	3,4	4,5
Belgia	3,2	1,1	3,7	1,8	3,7	3,4	1,3	2,1	1,9	2,6
Korea	4,0	4,4	2,1	3,2	6,6	4,8	7,0	4,2	2,6	4,0
Irland	4,0	3,5	4,5	8,3	6,3	3,3	4,7	5,0	4,4	4,5
Spania	3,5	1,6	1,7	2,8	4,0	3,4	3,7	2,9	2,6	3,0
Sveits	3,1	0,2	2,1	2,7	3,1	1,4	-0,8	-0,6	1,3	1,9
Hong Kong										
Østerrike	1,7	2,6	1,6	2,2	2,1	2,6	1,9	2,4	1,6	2,5
Singapore										
Portugal	3,8	4,3	4,0	6,9	5,2	3,8	3,2	3,3	3,3	2,6
Russland										
Canada	6,1	3,0	3,2	4,9	2,2	1,0	2,2	3,8	4,8	3,2
Tyrkia
Tsjekkia	8,5	9,8	7,2	7,0	7,4	6,4	8,4	6,4	4,3	6,1
<i>Norges Handelspartnere</i>	3,3	3,2	2,3	4,4	3,6	2,5	2,6	2,7	2,6	2,8
<i>Memo:</i>										
Norge	2,5	7,6	6,2	4,7	7,2	3,2	3,3	4,3	3,8	4,0

Kilder: OECD og Beregningsutvalget.

Tabell 4.5 Timelønnskostnader i Norge i forhold til handelspartnerne i 2006 for alle ansatte i industrien. Handelspartnerne i tabellen =100.

Norge	123
Belgia	118
Sverige	113
Danmark	109
Tyskland	109
Frankrike	108
Nederland	101
Finland	100
UK	91
Irland	87
Italia	82
Spania	65
Portugal	31
Tsjekia	23
Polen	17

Kilder: Eurostat, Statistisk sentralbyrå, EU-kommisjonen og Beregningsutvalget

Tabell 4.6 Brutto driftsresultatandel i industrien. ¹⁾ Prosent.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Norge	32,0	29,8	28,5	27,8	28,9	30,4	32,1	29,9	32,9	35,0	34,3
Handelspartnerne ¹⁾	34,7	33,2	35,0	35,8	35,8	36,2	33,6	33,9	33,9	35,2	
<i>Memo:</i>											
Hele økonomien											
Fastlands-Norge	39,6	38,1	37,4	36,6	35,5	35,8	36,3	36,3	37,6	38,2	38,8
Handelspartnerne ¹⁾	41,4	40,9	41,2	40,9	40,6	40,2	39,5	39,6	40,0	40,3	

1) Sammenveid med konkurransevnevekter.

Kilder: Statistisk sentralbyrå, OECD og Beregningsutvalget.

Tabell 4.7 Lønnsomhetsutviklingen basert på mikroøkonomiske mål.
Industrien. Norge og handelspartnere. Prosent.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<i>Driftsmargin</i>										
Norge ²⁾	5,6	5,3	4,8	4,3	5,0	4,0	3,2	4,7	5,7	6,0
EUR-9 ¹⁾	4,3	4,9	5,0	5,6	5,9	5,0	4,6	4,5	5,1	..
USA						4,3	5,3	5,4	6,5	
<i>Totalrentabilitet</i>										
Norge ²⁾	8,1	8,8	7,7	6,1	6,7	6,2	4,7	4,1	5,6	9,0
EUR-9 ¹⁾	6,6	7,2	7,0	7,2	7,9	6,7	5,9	5,9	6,7	..
USA						3,8	5,8	7,5	9,5	
<i>Egenkapitalandel</i>										
Norge ²⁾	34,3	36,3	37,4	38,9	35,9	36,3	42,1	43,2	43,4	44,9
EUR-9 ¹⁾	37,8	35,7	35,9	36,5	36,3	36,4	36,5	36,3	36,7	..
USA						38,5	36,7	40,2	41,4	

1) Et uveid gjennomsnitt av 9 EU-land (Belgia, Finland, Frankrike, Italia, Nederland, Portugal, Spania, Tyskland og Østerrike). For Finland har vi kun data for perioden 1999-2004. For totalrentabilitet oppgis det ikke tall for Østerrike. Datatilgjengligheten for EU-9 er lav for 2005.

2) På grunn av endringer i kontoplanen i forbindelse med overgangen til regnskapsloven av 1998, er det brudd i statistikken fra og med regnskapsåret 1999.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og BACH.

Tabell 4.8 Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter. 1999-2006

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Inntekter	886,3	948,5	988,5	1067,6	1122,2	1156,6	1227,5	1245,0
Lønn	495,3	519,9	547,4	580,5	591,2	620,2	651,6	700,3
Blandet inntekt ⁽¹⁾ driftsresultat	87,9	91,1	93,4	99,2	103,9	97,6	95,0	99,9
Formuesinntekter	57,9	71,6	64,9	97,0	103,5	99,3	132,0	79,6
<i>Herav: avkastning på forsikringskrav</i>	18,4	19,8	23,5	23,5	25,1	25,7	25,4	25,4
<i>Herav: Mottatt aksjeutbytte</i>	19,4	29,8	13,6	43,4	55,5	63,2	93,7	35,7
Offentlige stønader	182,0	195,4	209,7	225,8	242,3	254,6	259,0	266,7
Andre inntekter	44,7	50,7	51,6	41,3	53,1	51,7	56,3	63,8
Utgifter	266,7	286,5	312,1	326,6	325,9	323,4	342,5	373,2
Skatt av inntekt og formue	201,2	216,7	229,7	237,7	243,8	258,4	271,9	291,8
Formuesutgifter	56,5	59,8	72,0	77,8	70,5	52,6	58,8	69,5
Andre utgifter	9,0	10,0	10,3	11,1	11,6	12,3	11,7	12,0
<i>Korreksjon for indirekte målte banktjenester</i>	18,4	19,8	21,6	23,8	28,2	33,2	33,6	34,7
Disponibel inntekt	619,6	662,0	676,4	740,9	796,2	833,2	885,1	871,8

* Foreløpige tall

¹⁾ Blandet inntekt er den delen av driftsresultatet som tilfaller husholdningssektoren. Denne inntekten inkluderer tjenester fra egen bolig, eller driftsresultat fra egen bolig, er en beregnet avkastning av boligkapitalen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.9 Beregnet årslønnsvekst¹⁾ fra året før for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 1.1

Arbeidere i NHO-bedrifter²⁾:

År	Arbeidere i alt	Industri- arbeidere	Nærings- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Treindustri	Treforedling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbarb. industri	Elektrokjemisk industri	Jern- og metall- industri
1997	4,3	3,7	3,4	3,6	4,1	2,0	3,9	4,3	4,1	2,7	4,6
1998	6,2	5,6	5,3	6,6	6,4	5,6	5,3	5,6	5,7	4,8	5,6
1999	4,9	4,7	4,2	3,1	2,5	5,3	4,2	3,2	6,1	6,0	5,3
2000	4,5	4,5	3,9	3,9	4,3	8,1	4,4	2,9	6,1	4,3	4,1
2001	4,9	4,9	4,2	4,7	4,3	5,3	7,7	5,3	5,0	5,8	5,0
2002	5,6	5,0	6,1	4,6	6,1	4,8	3,4	5,4	5,2	4,0	5,5
2003	4,0	3,5	4,0	4,6	3,0	4,3	2,9	4,2	3,6	7,8	2,5
2004	3,6	3,6	4,0	4,6	3,1	3,6	3,9	2,5	4,4	2,3	4,0
2005	3,2	3,4	3,6	3,4	3,1	3,5	3,8	3,3	3,2	3,9	3,6
2006	-	3½	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1996-05	49,6	46,3	46,0	46,6	43,5	51,3	47,1	43,2	52,7	50,0	48,1
Gj. sn per år	4,6	4,3	4,3	4,3	4,1	4,7	4,4	4,1	4,8	4,6	4,5
Årslønn 2005	kr 307 700	kr 306 600	kr 284 800	kr 261 300	kr 280 600	kr 296 500	kr 359 200	kr 294 200	kr 282 100	kr 339 600	kr 316 000

Arbeidere i NHO-bedrifter²⁾:

ÅR	Bygg- og anleggsvirksomhet		Transport- sektoren	Funksjonærer i NHO-bedrifter			Finanstjenester ³⁾	Varehandel			Hotell- og rest. ⁴⁾	Forsikring
	I alt	Byggevirk.		I alt	Industrifunk.	I alt		Engroshandel	Detaljhandel			
1997	5,8	5,8	3,9	4,8	4,7	4,9	4,7	5,1	4,1	4,0	5,5	
1998	6,9	6,8	6,4	6,6	6,8	6,8	6,2	5,4	7,1	6,2	7,3	
1999	5,7	5,8	4,8	4,8	4,7	5,1	4,7	5,1	4,0	4,1	4,3	
2000	5,3	5,5	4,2	4,6	4,7	5,3	4,5	4,6	4,2	4,4	3,9	
2001	4,9	5,2	5,3	7,1	5,3	4,7	5,2	5,3	4,6	3,6	4,2	
2002	5,3	5,3	5,4	5,6	6,1	6,2	4,4	4,2	5,5	5,6	6,0	
2003	3,7	3,9	5,2	5,1	4,6	4,5	4,6	4,2	5,0	3,1	-	
2004	3,6	3,6	4,0	4,1	3,8	4,0	3,9	3,3	4,3	1,5	-	
2005	2,7	2,9	3,8	4,1	4,3	7,7	3,7	4,0	3,9	2,5	-	
2006	3¾	4,0	4,0	5¼	4¾	5,6	4,1	4,3	5,0	3¼	-	
1996-05	53,4	54,7	52,2	57,7	55,1	61,4	50,6	49,6	51,7	40,9	-	
Gj. sn per år	4,9	5,0	4,8	5,2	5,0	5,5	4,7	4,6	4,7	3,9	-	
Årslønn 2005	kr 331 600	kr 325 900	kr 282 900	kr 452 400	kr 454 500	kr 400 700	kr 349 300	kr 386 600	kr 297 000	kr 246 100	-	

ÅR	Forretningsm.		Staten			Kommunene	NAVO-bedrifter	
	tjenesteyting	I alt	Sivil ytre etat ¹⁾	Forretn. Drift ⁵⁾	Skoleverket ⁶⁾	I alt	Helseforetakene	Øvrige bedrifter
1997	4,3	4,3	4,2	2,1	4,0	3,9	-	-
1998	5,9	6,4	7,6	6,8	5,8	5,9	-	-
1999	5,6	4,7	2,0	3,1	4,5	5,0	-	-
2000	5,2	4,6	4,7	4,4	6,0	4,0	-	-
2001	4,1	4,2	3,4	4,3	7,8	3,5	-	-
2002	4,6	5,9	6,4	4,0	8,2	6,0	5,3	5,5
2003	4,8	4,3	-	-	5,4	4,4	7,0 ⁷⁾	3,8
2004	3,5	3,6	-	-	3,2	3,8	3,0 ⁸⁾	3,4
2005	2,4	3,4	-	-	3,0	3,4	3,3 ⁸⁾	3,6
2006	3,2	4½	-	-	-	4	-	-
1996-05	48,4	49,8	-	-	59,3	47,7	-	-
Gj. sn per år	4,5	4,6	-	-	5,3	4,4	-	-
Årslønn 2005	kr 412 100	kr 350 600	-	-	kr 368 000	kr 316 700	kr 366 800 ⁸⁾	kr 330 000

¹ Veksttallene er per årsverk for arbeidere i NHO-bedrifter, funksjonærer i NHO-bedrifter fra og med 2002, staten, skoleverket, kommunene, hotell- og restaurantvirksomhet og NAVO-bedrifter. For de andre er de for heltidsansatte.

² Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.

³ Forretnings- og sparebanker og forsikring under ett som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring. Forsikring er inkludert fra og med 2003.

⁴ Omfatter månedslønte, prosentlønte og timelønte arbeidstakere. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallet. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønte og prosentlønte. Veksttallet fra 1996 til 1997 er justert for bedrifter som tidligere var medlemmer i Forbundet for Overnatting og Servering (FOS), og som ikke var med i statistikken for 1996. Denne gruppen utgjør 30-40 prosent i grunnlagsmaterialet og er med i veksttallet for 1997-98 og etterfølgende år.

⁵ Lønnsutviklingen mellom lønnsstatistikkens tellingstidspunkter. For de andre er det lagt til grunn årsgjennomsnittet.

⁶ Tallet for skoleverket i 2004 og 2005 er for undervisningspersonell med i hovedsak sentral lønnsdannelse i kommunene og ekskl. Oslo kommune.

⁷ Legene trakk opp lønnsveksten med om lag 2 prosentpoeng

⁸ Heltidsansatte

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget